



ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»  
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2010-2011

## ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ασημίνας-Αικατερίνης Σ. Μοναστηριώτου

# Η ευθύνη από διαπραγματεύσεις στις ιδιωτικές συμβάσεις στο ελληνικό και στο γερμανικό δίκαιο



Επιβλέπων Καθηγητής:

Ελευθέριος Βόγκλης

Αθήνα, 2011

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ .....</b>	<b>1</b>
<b>II. Το πλαίσιο θέσπισης των διατάξεων σε Ελλάδα και Γερμανία .....</b>	<b>3</b>

-----

### **ΜΕΡΟΣ Α' : Οι διατάξεις 197 και 198 του Αστικού Κώδικα**

<b>1. Έννοια της προσυμβατικής ευθύνης .....</b>	<b>8</b>
<b>2. Νομική φύση.....</b>	<b>11</b>
<b>3. Προϋποθέσεις ευθύνης.....</b>	<b>15</b>
α. Στάδιο διαπραγματεύσεων .....	15
i. Έννοια των διαπραγματεύσεων .....	15
ii. Έναρξη .....	16
iii. Λήξη .....	18
β. Αντισυναλλακτική συμπεριφορά του ζημιώσαντος .....	20
Οι κατ' ιδίαν υποχρεώσεις .....	22
i. Υποχρέωση για σοβαρή και γρήγορη προώθηση των διαπραγματεύσεων .....	22
ii. Υποχρέωση διαφωτίσεως .....	23
iii. Υποχρέωση αλήθειας.....	25
iv. Υποχρέωση προστασίας .....	26
γ. Υπαιτιότητα .....	26
δ. Ζημία .....	28
ε. Αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στον νόμιμο λόγο ευθύνης και στη ζημία .....	32
<b>4. Η προσυμβατική ενημέρωση στις σύγχρονες συναλλαγές – Ειδικά νομοθετήματα .....</b>	<b>34</b>
α. Εισαγωγικά.....	34
β. Η προστασία του καταναλωτή – Ο Νόμος 2251/1994 .....	35
γ. Η Πράξη του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος αριθμ. 2501/31.10.2002: Ενημέρωση των συναλλασσομένων από τα πιστωτικά ιδρύματα για τους όρους που διέπουν τις συναλλαγές τους .....	37

δ. Η καταναλωτική πίστη.....	39
ε. Ο Νόμος 3862/2010 σχετικά με την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγίες 2007/64/EK, που αφορά υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά ...	41
στ. Η Οδηγία MiFid για τις αγορές χρηματοπιστωτικών μέσων (N. 3606/2007).....	43
<b>5. Έννομες συνέπειες της παραβίασης της προσυμβατικής ευθύνης – Αποκατάσταση της ζημίας .....</b>	<b>46</b>
α. Αρνητικό διαφέρον ή διαφέρον εμπιστοσύνης.....	47
β. Θετική ζημία και διαφυγόν κέρδος .....	49
γ. Το αρνητικό διαφέρον μεγαλύτερο του θετικού.....	50
δ. In natura αποζημίωση.....	51
ε. Χρηματική ικανοποίηση .....	53
<b>6. Η ευθύνη τρίτου κι έναντι τρίτου κατά τις διαπραγματεύσεις .....</b>	<b>8</b>
α. Ευθύνη τρίτων προσώπων .....	58
β. Το ζήτημα της ευθύνης έναντι τρίτων.....	62

-----

## **ΜΕΡΟΣ Β' : Η προσυμβατική ευθύνη στον γερμανικό Αστικό Κώδικα**

<b>§ 311 Abs. 2 BGB .....</b>	<b>66</b>
<b>1. Εισαγωγή .....</b>	<b>67</b>
<b>2. Νομική θεμελίωση .....</b>	<b>68</b>
<b>3. Προϋποθέσεις εφαρμογής .....</b>	<b>70</b>
α. Έναρξη διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης (περ. 1).....	71
β. Διαμόρφωση σύμβασης (περ. 2).....	72
γ. Παρεμφερείς συναλλακτικές επαφές (περ. 3) .....	73
<b>4. Οι υποχρεώσεις των διαπραγματευομένων .....</b>	<b>74</b>
α. Καθήκον προστασίας των συναλλαγών .....	74
β. Καθήκον διαφώτισης.....	75
<b>5. Διακοπή των διαπραγματεύσεων – Μатаίωση της σύμβασης .....</b>	<b>78</b>

<b>6. Νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου (BGH) σχετικά με το § 311 Abs. 2 BGB (culpa in contrahendo)</b> .....	82
i. BGH 19.05.2006 – VZR 264/05: Σύμβαση ανάθεσης ανέγερσης ακινήτων σε κατασκευαστική εταιρία .....	82
ii. BGH 02.06.2008 – II ZR 210/06: Σύμβαση αγοράς μετοχών από υποψήφιους νέους μετόχους .....	83
iii. BGH 27.06.2007 – X ZR 34/04: Δημόσιος διαγωνισμός.....	83
iv. BGH 27.03.2009 – V ZR 30/08: Πώληση ακινήτου (κατοικίας).....	84
v. BGH 13.06.2007 – VIII ZR 236/06: Πώληση κινητού (ηλεκτρικής συσκευής)....	84
vi. BGH 22.09.2005 – III ZR 295/04: Ευθύνη του μεσίτη στη σύμβαση πώλησης ακινήτου.....	84
vii. BGH 08.11.2007 – IX ZR 5/06: Αθέτηση της σχέσης εντολής από δικηγόρο... 85	85
-----	
<b>III. Επίλογος – Συμπεράσματα</b> .....	86
<b>Πίνακας Νομολογίας</b> .....	89
<b>Βιβλιογραφία</b> .....	91

## Ι. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το νομικό μέσο με το οποίο διεξάγονται οι συναλλαγές είναι οι δικαιπραξίες και ιδίως οι συμβάσεις. Η ελευθερία του ατόμου να συνάπτει ή όχι συμβάσεις, να επιλέγει το πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου του και να ρυθμίζει το περιεχόμενο και τους όρους των συμβάσεων που καταρτίζει, βρίσκει έρεισμα στο δικαίωμα της αυτονομίας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας κάθε ατόμου, που κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

Σύνηθες είναι της κατάρτισης μιας σύμβασης να προηγείται ένα στάδιο, κατά τη διάρκεια του οποίου τα συναλλασσόμενα μέρη να προβαίνουν σε συνεννοήσεις, προκειμένου να επιτύχουν την ευνοϊκότερη γι' αυτά συμφωνία. Πρόκειται για ένα στάδιο προπαρασκευαστικό, όπου οι συναλλασσόμενοι ανταλλάσσουν πληροφορίες και διερευνούν την προοπτική επιτεύξεως συμφωνίας στους όρους της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης. Αντικείμενο των διαπραγματεύσεων είναι τόσο οι ουσιώδεις όροι της σύμβασης όσο και οι – αντικειμενικά – επουσιώδεις, που κρίνονται σημαντικοί από τα μέρη. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η βαθμιαία προσέγγιση των συναλλασσομένων και διαμορφώνεται σταδιακά η δικαιοπρακτική τους βούληση, η οποία στη συνέχεια, κατά το στάδιο συνάψεως της σύμβασης, θα τεθεί σε ισχύ με την επιχείρηση των εκατέρωθεν δηλώσεων βουλήσεως (πρόταση και αποδοχή).

Το προσυμβατικό στάδιο δεν γεννά συμβατικό δεσμό μεταξύ των μερών και συνακόλουθα δεν παράγει δεσμευτικότητα αναφορικά με τη μελλοντική σύμβαση. Ωστόσο, είναι προφανές ότι ανάμεσα στα μέρη δημιουργείται μια ιδιαίτερη σχέση συνεργασίας και εμπιστοσύνης τέτοια, που επιβάλλει στους συναλλασσομένους να τηρούν κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών<sup>1</sup>. Μέσω των γενικών ρητρών και της λειτουργίας αποζημιωτικού μηχανισμού κατοχυρώνεται η εμπιστοσύνη των μερών ότι οι διεξαγόμενες συζητήσεις

---

<sup>1</sup> Δ. Παπαστερίου/Δ. Κλαβανίδου, *Το δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, 2008, σελ. 146 και επ.

έχουν ουσιαστικό αντικείμενο και δεν θα αποβούν επιζήμιες για τα συμφέροντά τους<sup>2</sup>.

Ο Αστικός μας Κώδικας είναι ο πρώτος από τους ευρωπαϊκούς Κώδικες, που αναγνώρισε τον θεσμό της «ευθύνης εκ των διαπραγματεύσεων» (προσυμβατικής ευθύνης ή ευθύνης για culpa in contrahendo) με την μορφή ρητών διατάξεων<sup>3</sup>. Η ρύθμιση περιλαμβάνεται στις ΑΚ 197-198. Ο ΑΚ καθιερώνει την υποχρέωση τηρήσεων των αρχών της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών στο στάδιο των διαπραγματεύσεων, δηλαδή προεκτείνει την υποχρέωση αυτή, που ισχύει κυρίως στο συμβατικό στάδιο (ΑΚ 288) και στο στάδιο των διαπραγματεύσεων. Έτσι τα μέρη οφείλουν να τηρούν την καλή πίστη όχι μόνο μετά την συντέλεση της συμβάσεων προς τον σκοπό της εκπληρώσεώς της, αλλά ήδη από το στάδιο της επαφής τους προς τον σκοπό της προετοιμασίας της<sup>4</sup>.

---

<sup>2</sup> Δ. Λιάπτης, *Η διαμόρφωση των συμβάσεων*, 2003, σελ. 127

<sup>3</sup> Ακολούθησε ο ιταλικός με τη ρύθμιση του άρθρου 1337 και μόλις πρόσφατα ο γερμανικός (BGB) με τις ρυθμίσεις της παρ. 311 εδ. 2 και 3

<sup>4</sup> Μαριάνος Καράσης, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 769

## II. Το πλαίσιο θέσπισης των διατάξεων σε Ελλάδα και Γερμανία

Με τη θέσπιση γενικού κανόνα που επιτάσσει καλόπιστη συμπεριφορά κατά το προσυμβατικό στάδιο, οι συντάκτες του ΑΚ επέδειξαν αξιοσημείωτη καινοτομία, παρέχοντας αυτοτελή βάση ευθύνης για την αποδοκιμαζόμενη συμπεριφορά των μερών κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Η ρύθμιση του ΑΚ συνιστούσε εξέλιξη της αντιμετώπισης της προσυμβατικής ευθύνης σε σχέση τόσο με το προϊσχύον βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο όσο και με τις αλλοδαπές νομοθεσίες<sup>5</sup>, οι οποίες δεν περιείχαν γενική ρύθμιση της προσυμβατικής ευθύνης κατά το χρόνο σύνταξης του ελληνικού ΑΚ.

Και στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, όπως και στην ελληνική, η ευθύνη από διαπραγματεύσεις αντιμετωπίστηκε περιπτώσιολογικά, με την επίκληση μεμονωμένων διατάξεων και με την επιρροή της θεωρίας της **culpa in contrahendo**, μετά την επικράτησή της στις γερμανόφωνες χώρες. Σύμφωνα μ' αυτή, τη «θεωρία του πταίσματος κατά τις διαπραγματεύσεις», που υποστηρίχθηκε στη Γερμανία από τον Rudolf Jhering, η ελαττωματική (άκυρη ή ακυρώσιμη) σύμβαση, αλλά και αυτή που φαινομενικά είχε καταρτισθεί, ενώ στην πραγματικότητα δεν είχε ολοκληρωθεί, μπορούσε να συνεπάγεται ευθύνη προς αποζημίωση εις βάρος του διαπραγματευόμενου, σε πταίσμα του οποίου οφείλεται το ελάττωμα ή η ματαίωση της κατάρτισης.

Οι συντάκτες του γερμανικού BGB συνειδητά προτίμησαν να περιορισθούν στη ρύθμιση συγκεκριμένων μόνο περιπτώσεων αφήνοντας την οριστική τομή του ζητήματος της προσυμβατικής ευθύνης στην πράξη. Ο δισταγμός αυτός πρέπει ενδεχομένως να αποδοθεί και στο φιλελεύθερο ιδεολογικό υπόβαθρο της εν λόγω κωδικοποίησης, που προέκρινε τη διασφάλιση της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελευθερίας δράσης του προσώπου. Στο πλαίσιο αυτό, οι κανόνες που προβλέπουν γενικευμένη αστική ευθύνη για ζημίες που προκαλούνται κατά την ανάπτυξη κοινωνικής δραστηριότητας θεωρείται ότι περιορίζουν την ελευθερία δράσης του προσώπου και πρέπει να αντιμετωπισθούν με επιφυλακτικότητα.

---

<sup>5</sup> Οι μεγάλες κωδικοποιήσεις (γερμανικός BGB, γαλλικός Code Civil, ελβετικός Κώδικας των Ενοχών), που αποτέλεσαν πρότυπο για τη σύνταξη του ΑΚ.

Αξιοσημείωτη είναι όμως η μεταγενέστερη εξέλιξη της γερμανικής νομολογίας, προκειμένου να αντιμετωπισθούν ανεπάρκειες του αδικοπρακτικού δικαίου. Αναγνωρίστηκε συναφώς ότι με την έναρξη των διαπραγματεύσεων γεννάται μία οιονεί συμβατική σχέση εμπιστοσύνης, από την οποία απορρέουν υποχρεώσεις πρόνοιας και προστασίας (Schutzpflichten) με αντικείμενο τη διαφύλαξη του προσωπικού και περιουσιακού status quo του άλλου μέρους. Με τη μεθόδευση αυτή διευρύνθηκε αισθητά το πεδίο εφαρμογής της προσυμβατικής ευθύνης και αναγνωρίστηκαν βαθμιαία συναλλακτικές υποχρεώσεις του προσώπου κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Η τάση αυτή οδήγησε σταδιακά και στην καθιέρωση του άρθρου 311 Abs. 2 BGB, το οποίο πλέον εισήγαγε ρητή ρύθμιση για την προσυμβατική ευθύνη στο γερμανικό ιδιωτικό δίκαιο.

Η ελληνικός Αστικός Κώδικας, αντίθετα, εξοπλίζεται εξ αρχής με μια πρωτότυπη διεθνώς διάταξη, που ρυθμίζει κατά τρόπο συνολικό τις υποχρεώσεις των προσώπων κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων προβλέποντας έναν γενικό, πρωτεύοντα κανόνα, ο οποίος καθορίζει γενικό μέτρο συμπεριφοράς κατά το στάδιο αυτό και περιλαμβάνει σ' αυτόν μια γενική ρήτρα, την καλή πίστη, παρέχοντας στον κανόνα ένα «ανοιχτό» πραγματικό, προσαρμοζόμενο στα δεδομένα κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, προσφέρει δηλαδή στον ερμηνευτή τη δυνατότητα να προσδιορίζει την επιβαλλόμενη συμπεριφορά συνεκτιμώντας τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε συναλλακτικής σχέσης.

Με τη μέθοδο αυτή ο κανόνας δεν περιορίζεται στην διευθέτηση των ζητημάτων που ήταν επίκαιρα κατά το χρόνο νομοθέτησης, αλλά καθίσταται προσαρμόσιμος στο μέλλον, κατάλληλος για την ερμηνευτική διαμόρφωση περαιτέρω κανόνων, ανάλογα με την εξέλιξη της συναλλακτικής πραγματικότητας και της αντίληψης αναφορικά με την επιδεικνυόμενη κατά το προσυμβατικό στάδιο συμπεριφορά. Η ρύθμιση του προσυμβατικού σταδίου διατηρείται έτσι πάντοτε πλήρης και επίκαιρη χωρίς συγχρόνως να περιορίζει την ιδιωτική αυτονομία και την συμβατική ελευθερία. Χαρακτηριστική τέτοια περίπτωση είναι η υποχρέωση παροχής πληροφοριών προς το άλλο μέρος, σχετικά με την υπό κατάρτιση σύμβαση, το εύρος και η ερμη-

νευτική εκλέπτυνση της οποίας έχει ασφαλώς υπερβεί κατά πολύ την σύληψη του Jhering ή των συντακτών του ελληνικού ΑΚ<sup>6</sup>.

---

<sup>6</sup> Ζαφείριος Τσολακίδης, *Η προσυμβατική ευθύνη στο σύστημα του Αστικού Κώδικα*, ΕΦΑΔ 3/2009, σελ. 264-267

## **ΜΕΡΟΣ Α΄**

### **Οι διατάξεις 197 και 198 του Αστικού Κώδικα**

**ΑΚ 197: Ευθύνη από διαπραγματεύσεις**

**«Κατά τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη σύμβασης τα μέρη οφείλουν αμοιβαία να συμπεριφέρονται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη.»**

**ΑΚ 198: «Όποιος κατά τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη σύμβασης προξενήσει υπαίτια στον άλλο ζημία είναι υποχρεωμένος να την ανορθώσει και αν ακόμη η σύμβαση δεν καταρτίστηκε. Για την παραγραφή της αξίωσης αυτής εφαρμόζεται αναλόγως η διάταξη για την παραγραφή των απαιτήσεων από αδικοπραξία.»**

## 1. Έννοια της προσυμβατικής ευθύνης

Η δέσμευση από τη σύμβαση αρχίζει από την έγκυρη κατάρτισή της. Από τότε γεννιούνται τα εκτατέρωθεν δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών. Η άσκηση των δικαιωμάτων και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων αντίστοιχα θα εκτυλιχθούν κατά το χρόνο λειτουργίας της συμβάσεως. Η κατάρτιση της συμβάσεως αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο λειτουργεί η σύμβαση και στο χρονικό διάστημα που προηγείται, και κατά το οποίο προετοιμάζεται η σύμβαση. Το προηγούμενο αυτό χρονικό διάστημα καλείται προσυμβατικό στάδιο. Είναι, δηλαδή, το στάδιο προσέγγισης των μερών προκειμένου αφενός να διερευνηθεί η δυνατότητα επίτευξης συμφωνίας και αφετέρου να καθοριστούν οι όροι, που αυτή θα περιλαμβάνει.

Τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ ρυθμίζουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μερών που πρόκειται να συμβληθούν, μόνο γι' αυτό το περιορισμένο χρονικό διάστημα των διαπραγματεύσεων, για το λόγο αυτό έχει κριθεί, ότι εφαρμόζονται μόνο εφόσον υπήρξε στάδιο διαπραγματεύσεων<sup>7</sup>. Η τοποθέτηση αυτή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη και επίκαιρη, καθώς στη σύγχρονη συναλλαγή παρατηρείται ολοένα και περισσότερο το φαινόμενο να συρρικνώνεται ή να παραλείπεται τελείως το στάδιο αυτό.

Κατά τον Καμπίτση<sup>8</sup>, στη φάση της διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων οι μετέχοντες σε αυτές εξέρχονται από το ανώνυμο πλήθος, πλησιάζουν ο ένας τον άλλο ως συγκεκριμένες προσωπικότητες. Μεταξύ τους δημιουργείται πλέον ένας δεσμός, ο οποίος δεν είναι μεν τόσο στενός, όσο ο υφιστάμενος μεταξύ του εκ δικαιοπραξίας δανειστή και οφειλέτη, πάντως όμως είναι στενότερος από τον υπάρχοντα μεταξύ ανθρώπων μη συνδεδεμένων με ιδιαίτερη σχέση.

Ο δεσμός αυτός καθιστά εύλογο το αίτημα, οι διαπραγματευόμενοι να υπέχουν μεταξύ τους αυξημένες υποχρεώσεις, όπως να τηρούν εξιδιασμένη συμπεριφορά, σύμφωνη προς τις αρχές της καλής πίστης, για την οποία αλλιώς δεν θα ήταν υποχρεωμένοι. Στην περίπτωση, δηλαδή, της

---

<sup>7</sup> Η ΑΠ 780/2007 έκρινε ότι δεν ιδρύεται αστική ευθύνη από προσυμβατικό πταίσμα κατά τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ εάν δεν υπήρξε στάδιο διαπραγματεύσεων μεταξύ των διαδίκων προς κατάρτιση κάποιας σύμβασης η οποία να ματαιώθηκε ή καταρτίστηκε άκυρα.

<sup>8</sup> Α. Καμπίτσης, *Περί προσυμβατικής ευθύνης*, 1960, σελ. 64

προσυμβατικής ευθύνης την τηρητέα συμπεριφορά καθορίζουν εκλεπτυσμένες αντιλήψεις περί συναλλακτικής ευθύτητας, οι αρχές της καλής πίστης. Η αθέτηση, όμως, των αρχών αυτών δεν διαταράσσει την έννομη τάξη τόσο, όσο η τέλεση κάποιας άδικης πράξης. Το χαρακτηριστικό δε αυτό καθιστά ίσως εύλογη μία τάση, η προσυμβατική ευθύνη να αντιμετωπιστεί από άποψη συνεπειών, ηπιώτερα.

Σχετικά με την έννοια της προσυμβατικής ευθύνης ο Λαδάς<sup>9</sup> παρατηρεί ότι πράγματι, με την έναρξη των διαπραγματεύσεων, τα μέρη δεν είναι μεταξύ τους τελείως ξένα, αλλά αντίθετα δημιουργείται ανάμεσά τους μια σχέση συνεργασίας και εμπιστοσύνης. Η επιβαλλόμενη συμπεριφορά είναι αυτή που υπαγορεύεται από την αρχή της καλής πίστης, η δε παραβίασή της συνεπάγεται την υποχρέωση αποζημίωσης. Ως εκ τούτου, κατά την έννοια των ΑΚ 197 και 198, *προσυμβατική ευθύνη είναι η ευθύνη που γεννιέται εις βάρος του προσώπου που επιδιώκει την κατάρτιση μιας σύμβασης, επειδή κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων επέδειξε κατά του άλλου μέρους συμπεριφορά αντίθετη προς την καλή πίστη*. Συνεπώς, βασική προϋπόθεση για τη γέννηση της ευθύνης αυτής είναι η ύπαρξη διαπραγματεύσεων.

Αντίστοιχα και η νομολογία υποστηρίζει ότι «οι διαπραγματεύσεις, που διεξάγονται ανάμεσα στους ενδιαφερόμενους για τη σύναψη μιας σύμβασης, με τις οποίες επιδιώκεται η βαθμιαία προσέγγιση των αντιτιθέμενων πολλές φορές απόψεών τους σχετικά με τους όρους, υπό τους οποίους πρόκειται να καταρτισθεί μία σύμβαση, δημιουργεί μία ιδιαίζουσα ανάμεσα σ' αυτούς σχέση εμπιστοσύνης, που πρέπει να είναι σύμφωνη με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Έτσι, όπως ακριβώς η σύναψη μιας σύμβασης δημιουργεί για τους συμβαλλόμενους γνήσιες ενοχικές υποχρεώσεις, έτσι και το προπαρασκευαστικό της συνάψεως μίας σύμβασης στάδιο των διαπραγματεύσεων, που διαρκεί μέχρι την οριστική διακοπή τους ή τη σύναψη της σύμβασης, δημιουργεί για τους διαπραγματευόμενους διάφορες ενοχικές υποχρεώσεις, που αποτελούν εκδήλωση της αρχής της καλής πίστεως».<sup>10</sup>

Έτσι προκύπτει ότι η προσυμβατική ευθύνη πηγάζει από τον ιδιότυπο ενοχικό δεσμό, που εγκαθιδρύεται μεταξύ των συναλλασσομένων και θεμελιώνεται σε συμπεριφορά του προσώπου κατά τρόπο αντίθετο με τις επι-

<sup>9</sup> Π. Λαδάς, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου II*, 2009, σελ. 214

<sup>10</sup> Ειρ/Θεσ 1397/2005

ταγές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, αποδοκιμαζόμενη από την έννομη τάξη. Προέρχεται από τη σχέση εμπιστοσύνης, η οποία δημιουργείται μεταξύ των ενδιαφερομένων προσώπων που έρχονται σε επαφή με την έναρξη των διαπραγματεύσεων και έχει ηθική δικαιολογητική βάση. Το πεδίο της προσυμβατικής ευθύνης δεν παραμένει στατικό και αμετάβλητο, αλλά διευρύνεται συνεχώς και εμπλουτίζεται με νέα στοιχεία από την εξέλιξη των αναγκών του κοινωνικού ανθρώπου, τις περί δικαίου αντιλήψεις του και τις υφιστάμενες επιτόπιες συνήθειες.<sup>11</sup>

---

<sup>11</sup> Π. Μπαρμπαλιάς, *Η κατά τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων*, ΝοΒ 22,733

## 2. Νομική φύση

Ήδη από το χρόνο θέσπισης της προσυμβατικής ευθύνης, η θεωρία έχει απασχοληθεί επανειλημμένως με το πρόβλημα του προσδιορισμού της νομικής της φύσης, ένα θέμα, που δεν έχει μόνο θεωρητικό χαρακτήρα, αφού από την επίλυσή του εξαρτάται και η αντιμετώπιση ζητημάτων, που ο νομοθέτης του ΑΚ έχει αφήσει αρρύθμιστα. Έχει σημασία, λοιπόν, το αν αυτή θεωρείται συγγενέστερη προς την ενδοσυμβατική ή την αδικοπρακτική ευθύνη, ώστε να επιλεγεί το είδος των διατάξεων, που θα εφαρμοσθούν αναλογικά στην κάθε περίπτωση εμφάνισης νομοθετικού κενού.

Η δυνατότητα προβολής πειστικών επιχειρημάτων τόσο προς τη μία όσο και προς την άλλη πλευρά, αναδεικνύει μάλλον την ιδιοτυπία της προσυμβατικής ευθύνης, η οποία εμφανίζει στοιχεία συγγενή τόσο προς την ενδοσυμβατική ευθύνη, όπως λ.χ. τον στενότερο δεσμό που συνδέει ζημιώσαντα και ζημιωθέντα, όσο και προς την αδικοπρακτική ευθύνη, όπως λ.χ. τον πρωτογενή χαρακτήρα της<sup>12</sup>.

Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, η ευθύνη αυτή είναι συμβατικής φύσεως, διότι η υποχρέωση τήρησης της καλής πίστης δημιουργεί μεταξύ των μερών μια σχέση εμπιστοσύνης, αντίστοιχη προς τη σχέση εμπιστοσύνης που δημιουργείται από τη συμβατική υποχρέωση κατ' ΑΚ 288 και που συνεπώς επιβάλλει αυξημένη ευθύνη, που μπορεί να φθάνει το ύψος της συμβατικής ευθύνης.<sup>13</sup> Εξάλλου, κατά τον Σπυριδάκη<sup>14</sup>, ο άξονας γύρω από τον οποίο στρέφεται η προβληματική της «ευθύνης εκ των διαπραγματεύσεων», είναι η εμπιστοσύνη, που σύμφωνα με την καλή πίστη και τα χρηστά συναλλακτικά ήθη δημιουργείται και πρέπει να υπάρχει ανάμεσα σ' αυτούς που διαπραγματεύονται τη σύναψη συμβάσεως. Εμπιστοσύνη, που αναφέρεται στη σύναψη ή την επικείμενη σύναψη έγκυρης συμβάσεως. Με

<sup>12</sup> Ζ. Τσολακίδης, *Η προσυμβατική ευθύνη στο σύστημα του Αστικού Κώδικα*, ΕφΑΔ 3/2009, σελ. 275

<sup>13</sup> Κατά τον Δ. Μπόσδα, *Η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις*, ΑρχΝ ΙΘ', 337, από την έναρξη των διαπραγματεύσεων δημιουργείται μεταξύ των διαπραγματευομένων μία νομική σχέση, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως σχέση οιονεί σύμβασης αμοιβαίας εμπιστοσύνης, συνεπεία της οποίας τα μέρη υποχρεούνται στην τήρηση της απαιτούμενης στις συναλλαγές επιμέλειας, η οποία συνίσταται στην υποχρέωση ανακοίνωσης, διαφώτισης, μη προσβολής των δικαιωμάτων του ετέρου κλπ. Η σχέση αυτή εξακολουθεί να υφίσταται ανεξάρτητα από την τύχη της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης.

<sup>14</sup> Σχολιασμός σε ΠΠρΘεσ 831/1977 ΝοΒ 26,539. Ενώ κατά Σταθόπουλο, *Γενικό Ενοχικό* 2004, ανάμεσα στα μέρη υπάρχει ενοχή ήδη υπό ευρεία έννοια.

τις διαπραγματεύσεις δεν δημιουργείται υποχρέωση των μερών να συνάψουν σύμβαση. Δημιουργείται μία σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσά τους, που δικαιολογεί την πεποίθησή τους (εντονότερη ή ασθενέστερη, ανάλογα με την πρόοδο των διαπραγματεύσεων), ότι η σύμβαση θα συναφθεί.

Κατ' άλλη άποψη<sup>15</sup>, πρόκειται για ευθύνη αδικοπρακτικής φύσεως. Επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής αντλείται από την ΑΚ 198 παρ. 1, η οποία καθιερώνει υποκειμενική ευθύνη και την παρ. 2, κατά την οποία για την παραγραφή της αξίωσης εφαρμόζεται αναλογικά η ΑΚ 937, που αφορά τις αδικοπραξίες. Επίσης, κατά την ίδια άποψη, η συναλλακτική επαφή των διαπραγματευομένων μερών δεν έχει αποφασιστική νομική σημασία και δεν παρουσιάζει κάποια διαφορά από την πραγματική επαφή μεταξύ του αδικοπραγήσαντος και του ζημιωθέντος, ώστε να δικαιολογείται αυξημένη ευθύνη. Εντούτοις, ούτε κι αυτή η κατασκευή ικανοποιεί, διότι, όπως ορθά έχει παρατηρηθεί, δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι το προσυμβατικό πταίσμα συνιστά την παράβαση όχι αδικοπρακτικών υποχρεώσεων «έναντι παντός» αλλά την παράβαση της υποχρέωσης τήρησης της αρχής της καλής πίστης. Άλλωστε, η σύμφωνη με την καλή πίστη συμπεριφορά – κατά το ισχύον δίκαιο και τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις – απαιτεί εξιδιασμένη ηθική συνείδηση μόνον έναντι συγκεκριμένων προσώπων και μάλιστα λόγω ιδιαίτερου προς αυτά νομικού δεσμού.

Η επικρατούσα στη θεωρία άποψη είναι ότι η εν λόγω ευθύνη θεμελιώνεται ευθέως στον νόμο (ΑΚ 197-198) συνιστώντας ιδιαίτερο είδος ευθύνης εκ του νόμου, παράλληλα προς τα άλλα είδη<sup>16</sup>, ενώ πολύ αναλυτικά τοποθετείται επί του θέματος ο Καράσης<sup>17</sup> ως εξής:

Κατ' αρχάς αναμφίβολο είναι ότι οι διαπραγματεύσεις συνιστούν έννομη σχέση και όχι απλώς βιοτική, αφού αυτή προβλέπεται απ' τον νόμο. Η έννομη αυτή σχέση είναι ενοχική σχέση, όμως όχι ενοχή υπό την στενή έννοια κατ' ΑΚ 287, αλλά ενοχή υπό την ευρεία έννοια, δηλαδή «ενοχή χωρίς κύρια παροχή». Η γενική υποχρέωση καλόπιστης συμπεριφοράς δεν είναι παροχή στην έννοια της ΑΚ 287. Συνέπεια τούτου είναι ότι επί της ενοχής των διαπραγματεύσεων ως «ενοχής χωρίς κύρια παροχή» δεν εφαρμόζο-

<sup>15</sup> Προς την κατεύθυνση αυτή, ότι δηλαδή η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις ομοιάζει προς την αδικοπρακτική ευθύνη, Κουμάντος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, αρ. 9

<sup>16</sup> *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Τόμος Ι – Γενικές Αρχές*, Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, 1997, σελ. 319

<sup>17</sup> Μ. Καράσης, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 769, επίσης *Θέματα προσυμβατικής ευθύνης*, 2006, *Εγχειρίδιο Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου – Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, 1996

νται οι γενικές διατάξεις περί μη εκπληρώσεως (ΑΚ 335 επ., 340 επ., 382 επ.), που αναφέρονται στην ενοχή υπό στενή έννοια<sup>18</sup>.

Αναμφίβολο είναι ακόμη ότι η εν λόγω ενοχή είναι ενοχή εκ του νόμου (ex lege), αφού η τήρηση της υποχρέωσης για καλόπιστη συμπεριφορά επιβάλλεται από τον νόμο, ανεξαρτήτως της βουλήσεως των συμβαλλομένων. Το μείζον ζητούμενο, λοιπόν, για τη θεωρία είναι η ιδιαίτερη φύση (θεωρητική θεμελίωση) αυτής της ενοχής εκ του νόμου, αφού από αυτή θα εξαρτηθεί η ζητούμενη βάση της αναλογίας.

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, πρόκειται για «οιονεί συμβατική σχέση εμπιστοσύνης», διότι η υποχρέωση τήρησης της καλής πίστεως δημιουργεί μεταξύ των μερών μία σχέση εμπιστοσύνης, αντίστοιχη προς την σχέση εμπιστοσύνης, που δημιουργείται από την συμβατική υποχρέωση κατ' ΑΚ 288 και που συνεπώς επιβάλλει αυξημένη ευθύνη που μπορεί να φθάνει το ύψος της συμβατικής ευθύνης<sup>19</sup>.

Κατ' άλλη γνώμη πρόκειται μάλλον για «οιονεί αδικοπραξία». Η κατασκευή αυτή δεν ικανοποιεί, διότι παραγνωρίζει ότι το προσυμβατικό πταίσμα (culpa in contrahendo) συνιστά παράβαση όχι αδικοπρακτικών υποχρεώσεων «έναντι παντός», αλλά ενοχικών (προσωπικών) υποχρεώσεων «έναντι του αντισυμβαλλομένου». Η αντισυναλλακτική συμπεριφορά συνίσταται στην μη τήρηση της καλής πίστεως. Καλή πίστη δε – κατά το ισχύον δίκαιο και τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις – δεν υπάρχει έναντι παντός τρίτου, αλλά, επειδή προϋποθέτει εξιδιασμένη ηθική συνείδηση, μόνον έναντι συγκεκριμένων προσώπων και μάλιστα λόγω ιδιαίτερου προς αυτά νομικού δεσμού. Έναντι ανωνύμων τρίτων υπάρχουν μόνον τα χρηστά ήθη, που αποτελούν στοιχειωδέστερους κανόνες συμπεριφοράς και η αθέτησή τους προσβάλλει εντονότερα την έννομη τάξη.

Κατά τρίτη γνώμη, πρόκειται για τρίτο είδος ευθύνης ανεξάρτητο και αυτοτελές τόσο έναντι της συμβατικής όσο και έναντι της αδικοπρακτικής ευθύνης. Τα κενά του νόμου καλύπτονται αντιστοίχως.

<sup>18</sup> Μ. Σταθόπουλος, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, 2004, §3 Χ, αρ. 51, 57

<sup>19</sup> Καλή πίστη και εμπιστοσύνη τελούν σε άρρηκτη σχέση λόγου και συνέπειας. Η εμπιστοσύνη θεμελιώνεται στην καλή πίστη, η καλή πίστη θεμελιώνει την εμπιστοσύνη. Εμπιστοσύνη, άξια κατά νόμον προστασίας, δημιουργείται μόνον εντός «ενοχής», οποιασδήποτε ενοχής, υπό στενή ή υπό ευρεία έννοια, εκ δικαιοπραξίας ή εκ του νόμου (όπου και η ενοχή αδικοπραξία που γεννάται το πρώτον με την πρόκληση της ζημίας. Η καλή πίστη ισχύει εδώ κατά την λειτουργία ακριβώς αυτής της «ενοχής αποζημιώσεως»), Μ. Καραλής, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 769, υποσημ. 11

Ορθή, όμως, καταλήγει ο Καράσης, είναι μόνον η πρώτη άποψη, ότι οι διαπραγματεύσεις συνιστούν μία «οιονεί σχέση συμβατικής εμπιστοσύνης», επί της οποίας εφαρμόζονται αναλόγως οι συμβατικοί κανόνες.

Στη νομολογία δεν υπάρχει διχογνωμία σχετικά με τη φύση της προσυμβατικής ευθύνης. Χαρακτηρίζεται ως «ειδική ενοχή υφιστημένη εκ του νόμου» σε πληθώρα αποφάσεων (**ΑΠ 1303/1984, ΕφΔωδ 30/2004, ΕφΘεσ 65/1994, ΕφΘεσ 348/1980**) ενώ και σύμφωνα με την **Εφ Πειρ 481/2002** « η συνέπεια της παραβάσεως των αρχών που τάσσονται από τα πιο πάνω άρθρα [197,198 ΑΚ] με τη συνδρομή πταίσματος, που κρίνεται κατά τη διάταξη του άρθρου 300 του Αστικού Κώδικα δημιουργούμενη ιδιότυπη από το Νόμο ευθύνη, γεννά υποχρέωση αποζημίωσης».

Στο πεδίο του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου<sup>20</sup>, τέλος, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η ευθύνη από διαπραγματεύσεις που φέρει στοιχεία αλλοδαπότητας, υπό το πρίσμα των εφαρμοστέων κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, θα πρέπει να επιλέξει κανείς μεταξύ των ΑΚ 25 και 26, ανάλογα με το αν δεχθεί ότι πρόκειται για ενοχή από σύμβαση ή ενοχή από αδίκημα. Πράγματι, η **Εφαθ 9382/2000** έκρινε ότι η αξίωση αποζημιώσεως λόγω παραβάσεως προσυμβατικών υποχρεώσεων «εμπίπτει στην κατηγορία των ενοχών εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας» και άρα στην δωσιδικία της αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας, σύμφωνα με το άρθρο 5 σημείο 3 της Συμβάσεως των Βρυξελλών. Η απόφαση αυτή αφορά όμως τον καθορισμό (ενοποίηση των κανόνων) της διεθνούς δικαιοδοσίας και δεν μπορεί να αποτελέσει την βάση για εκτιμήσεις ουσιαστικού δικαίου στα πλαίσια του εσωτερικού δικαίου<sup>21</sup>.

<sup>20</sup> Π. Λαδάς, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου II*, 2009, σελ 217

<sup>21</sup> Μ. Καράσης, ο.π., σελ. 770, υποσημ. 13

### 3. Προϋποθέσεις Ευθύνης

Προϋποθέσεις της κατά τις ΑΚ 197-198 ευθύνης είναι η ύπαρξη σταδίου διαπραγματεύσεων, η αντισυναλλακτική συμπεριφορά του ζημιώσαντος, η υπαιτιότητα του, η επέλευση ζημίας και η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας ανάμεσα στον νόμιμο λόγο ευθύνης, δηλαδή στην υπαίτια αντισυναλλακτική συμπεριφορά, και στην ζημία<sup>22</sup>.

Αντίστοιχα και η νομολογία με χαρακτηριστική την **ΑΠ 37/2005** έκρινε ότι η κατά τα άρθρα 197 και 198 του ΑΚ προσυμβατική ευθύνη προς αποζημίωση προϋποθέτει «α) στάδιο διαπραγματεύσεων, β) συμπεριφορά κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων του ενός διαπραγματευόμενου απέναντι στον άλλο που είναι αντίθετη με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, γ) ζημία, δ) υπαιτιότητα εκείνου που προκάλεσε τη ζημία, δηλαδή εκείνου που δεν τήρησε την πρέπουσα συμπεριφορά, και ε) αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της υπαίτιας αντισυναλλακτικής και κακόπιστης συμπεριφοράς του ζημιώσαντος και της ζημίας».

#### α. Στάδιο διαπραγματεύσεων

##### ι. Έννοια διαπραγματεύσεων

Ως διαπραγματεύσεις νοούνται οι προφορικές ή έγγραφες (σήμερα πια και ηλεκτρονικές) ανταλλαγές απόψεων μεταξύ των ενδιαφερομένων για τη σύναψη ορισμένης σύμβασης, με τις οποίες επιδιώκεται η προσέγγιση των διαφορετικών αρχικών θέσεων τους σχετικά με τους όρους της σύμβασης, έτσι ώστε να επέλθει τελικώς η σύμπτωσή τους ή να διαπιστωθεί η αδυναμία για κάτι τέτοιο, καθώς και η προετοιμασία για την κατάρτιση της σύμβασης με βάση τους όρους για τους οποίους έχει διαπιστωθεί σύμπτωση θέσεων<sup>23</sup>.

Ομοίως και η νομολογία με πληθώρα αποφάσεων έχει δώσει τον ορισμό των διαπραγματεύσεων με χαρακτηριστική την **ΑΠ 1392/2001**, ό-

<sup>22</sup> Α. Γεωργιάδης, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 2002, σελ. 452

<sup>23</sup> Α. Γεωργιάδης, ο.π., Ι. Καρακώστας, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, 2005, σελ. 378

που αναφέρεται ότι «κατά την έννοια των διατάξεων αυτών [197,198 ΑΚ], ως διαπραγματεύσεις θεωρούνται οι έγγραφες ή προφορικές ανταλλαγές απόψεων των ενδιαφερομένων μερών, με τις οποίες επιδιώκεται η προσέγγισή τους, μέχρι να επέλθει σύμπτωση των απόψεών τους ή οριστική διαπίστωση αδυναμίας συμπτώσεώς τους»<sup>24</sup>.

## ii. Έναρξη

Κριτήριο για την ύπαρξη σταδίου διαπραγματεύσεων είναι περισσότερα πρόσωπα να έλθουν μεταξύ τους, με κάποιο τρόπο, σε συναλλακτική επαφή.

Κατά την κρατούσα στη θεωρία άποψη, οι διαπραγματεύσεις αρχίζουν, όταν εκδηλωθεί με οποιονδήποτε τρόπο, ακόμη και προφορικώς ή σιωπηρώς, ενδιαφέρον για τη σύναψη της σύμβασης. Αυτό μπορεί να συμβεί ακόμη και πριν από την υποβολή πρότασης ή πρόσκλησης για την υποβολή πρότασης, αρκεί δηλαδή οποιαδήποτε συναλλακτική επαφή (π.χ. είσοδος του πελάτη στο κατάστημα)<sup>25</sup>. Το στάδιο αρχίζει ήδη με την πρόσκληση προς έναρξη διαπραγματεύσεων – έστω και σιωπηρή – και συγκεκριμένα τη στιγμή που μεταξύ ορισμένων προσώπων ενδιαφερομένων για σύναψη ορισμένης σύμβασης πραγματοποιηθεί προσέγγιση προς διερεύνηση των δυνατοτήτων σύναψης και καθορισμού των όρων αυτής, απλή δηλαδή δυνατότητα έναρξης συζητήσεων. Ο νομοθέτης καθιερώνοντας την ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, επιδιώκει οι σχέσεις των προσώπων να διέπονται από τη συναλλακτική καλή πίστη όχι μόνο όταν περιβληθούν νομικό τύπο, παράδειγμα η σύμβαση, ή πάρουν συγκεκριμένη νομική μορφή, παράδειγμα η πρόταση να καταρτιστεί σύμβαση, αλλά από τότε που ο ένας έρθει με τον άλλο σε επαφή στο πεδίο των συναλλαγών<sup>26</sup>.

Αυτή η «συναλλακτική» ή «δικαιοπρακτική», όπως αποκαλείται, επαφή, που αποβλέπει στην επίτευξη αποκλειστικώς δικαιοπρακτικού αποτελέσματος, πρέπει να διακριθεί από την «κοινωνική επαφή», που δημιουργείται από την προσέγγιση ενός προσώπου ή των εννόμων αγαθών αυτού

<sup>24</sup> Επίσης, ΑΠ 1304/1994, ΑΠ 1505/1988, ΑΠ 1303/1984, ΑΠ344/1982, ΕφΠειρ 718/1996, ΕφΑθ 5246/1998, ΑφΑθ 11852/1988

<sup>25</sup> Α. Γεωργιάδης, ο.π.

<sup>26</sup> Ν. Σ. Παπαντωνίου, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 1983, σελ. 342

στην σφαίρα επιρροής ενός άλλου ή των εννόμων αγαθών τούτου προς πραγματοποίηση ενός κοινωνικώς πρόσφορου σκοπού. Η «κοινωνική επαφή» είναι έννοια ευρύτερη και σηματοδοτεί την δημιουργία μιας άλλης ενοχής, διαφορετικής από την ενοχή των διαπραγματεύσεων, της «ενοχής προστασίας»<sup>27</sup>. Για την εφαρμογή των ΑΚ 197-198 απαραίτητη είναι η «συναλλακτική επαφή». Η «κοινωνική επαφή», που υπάρχει ήδη σε εξωδικαιοπρακτικού χαρακτήρα δεσμούς ή σε απλές κοινωνικές σχέσεις φιλοφροσύνης δεν αρκεί<sup>28</sup>.

Κατά άλλη άποψη, για να υπάρχει στάδιο διαπραγματεύσεων πρέπει να έχει τουλάχιστον εκδηλωθεί ενδιαφέρον για την κατάρτιση σύμβασης μεταξύ ορισμένων προσώπων. Κατά συνέπεια, δεν θεμελιώνεται ευθύνη από διαπραγματεύσεις, όταν υπάρχει μόνο απλή δυνατότητα σύναψης σύμβασης, απλή κοινωνική επαφή στο πεδίο των συναλλακτικών σχέσεων, όπως π.χ. η είσοδος πελάτη στο κατάστημα, αλλά μόνο από τη στιγμή που ο πελάτης θα απευθυνθεί σε υπάλληλο του καταστήματος<sup>29</sup>. Η αναγνώριση γενικής υποχρέωσης ασφάλειας και προστασίας των άλλων, γεννά θέματα αδικοπρακτικής και όχι προσυμβατικής ευθύνης<sup>30</sup>.

Έτσι και η νομολογία (**ΑΠ 1127/1986, Εφαθ 11852/1988, ΕφΠειρ 718/1996, ΕφΠειρ 481/2002, ΑΠ 5/2001**) απαιτεί όχι μόνο απλή συναλλακτική επαφή, αλλά και εκδήλωση ενδιαφέροντος για την κατάρτιση της σύμβασης, προκειμένου να θεωρηθεί ότι υπάρχει στάδιο διαπραγματεύσεων. Συγκεκριμένα, η **ΑΠ 5/2001** ορίζει ότι μεταξύ εμπόρου, που προβαίνει σε λιανική πώληση εμπορευμάτων μέσα σε κατάστημά του

<sup>27</sup> Κατά τον Α. Πουλιάδη, *Οι «υποχρεώσεις προστασίας» (των εννόμων αγαθών του αντισυμβαλλομένου) στο δίκαιο της συμβατικής και προσυμβατικής ευθύνης*, 1983, 9, σελ. 741 επ., οι συζητημένες υποχρεώσεις προστασίας, ιδίως ως προς το πρόσωπο και τα πράγματα του αντισυμβαλλομένου, γεννώνται ήδη στο προσυμβατικό στάδιο και ανεξάρτητα από τη μεταγενέστερη σύναψη συμβάσεως. Η κρατούσα σήμερα γνώμη δέχεται ότι ο στο προσυμβατικό στάδιο μεταξύ των συμβαλλομένων μερών εκ του νόμου παραγόμενος ενοχικός δεσμός γεννάται ήδη από την πρώτη συναλλακτική επαφή. Συναλλακτική επαφή σημαίνει μία επαφή στα πλαίσια των συναλλαγών, η οποία ενέχει τουλάχιστον τη δυνατότητα συνάψεως συμβάσεως, όπως π.χ. η είσοδος ενός πελάτη σε εμπορικό κατάστημα.

Την άποψη αυτή περί συναλλακτικής επαφής αποδέχτηκε το Ομοσπονδιακό Ακυρωτικό της Γερμανίας στην περίφημη υπόθεση του περιβλήματος μπανάνας: Η ενάγουσα γλίστρησε σε διάδρομο ενός μεγάλου εμπορικού καταστήματος επάνω σε μία μπανανόφλουδα και τραυματίστηκε. Το Ακυρωτικό δέχτηκε ευθύνη από culpa in contrahendo των υπευθύνων του καταστήματος με την αιτιολογία ότι ο πελάτης, που με σκοπό τη σύναψη συμβάσεως εισέρχεται στη σφαίρα επιρροής ενός εμπορικού καταστήματος, έχει από τη στιγμή της εισόδου του σ' αυτό απαίτηση συμβατικής προστασίας για την προσωπική του ασφάλεια (BGH 26.9.1961.NJW 62.31)

<sup>28</sup> Μ. Καράσης, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 770

<sup>29</sup> Γ. Κουμάντος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, άρθρα 197-198, παρ. 43

<sup>30</sup> Ι. Σ. Σπυριδάκης, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 1985-87, σελ. 676

και πελάτη, το στάδιο διαπραγματεύσεων αρχίζει το νωρίτερο από τη στιγμή της εισόδου του πελάτη στο κατάστημα, ώστε η προσυμβατική ευθύνη να αποκλείεται όταν ο πελάτης βρίσκεται ακόμα έξω από το κατάστημα, έστω και σε παρακείμενο χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων, που διατηρεί ο έμπορος για τα αυτοκίνητα των πελατών του καταστήματός του.

### iii. Λήξη

Το στάδιο των διαπραγματεύσεων λήγει είτε με την οριστική διακοπή τους, με την οριστική άρνηση δηλαδή του ενός των μερών να συμπράξει στην κατάρτιση της συμβάσεως, είτε με την οριστική κατάρτιση της συμβάσεως (προσυμφώνου ή κύριας συμβάσεως). Όταν για την τελείωση της συμβάσεως απαιτείται η περιβολή ορισμένου τύπου, το στάδιο τούτο διαρκεί μέχρι την κατάρτισή της με τον απαιτούμενο τύπο (δικαιοπρακτικό ή νόμιμο). Επομένως, το στάδιο των διαπραγματεύσεων δεν περατώνεται με την κατάρτιση άκυρης συμβάσεως ή προσυμφώνου, λόγω ελλείψεως αναφερόμενης στον τύπο, αν τα μέρη απέβλεψαν να καταρτίσουν σύμβαση που θα πληρώνει τον τύπο του νόμου. Σε κάθε περίπτωση, η σύναψη άκυρης σύμβασης δεν τερματίζει αυτόματα το στάδιο των διαπραγματεύσεων<sup>31</sup>. Τέλος, ακόμη και στις περιπτώσεις σύναψης έγκυρης σύμβασης ενδέχεται να είναι δυνατή και επιβεβλημένη η προσφυγή στις διατάξεις των ΑΚ 197-198 (π.χ. επουσιώδης πλάνη, που δεν οδηγεί σε ακύρωση)<sup>32</sup>.

Ομοίως και ο Καράσης υποστηρίζει ότι οι διαπραγματεύσεις λήγουν είτε με την οριστική διακοπή τους, οπότε η σύμβαση ματαιώνεται, είτε με την σύναψη της σκοπούμενης συμβάσεως. Αλλά η σύναψη της συμβάσεως δεν αποκλείει την προσυμβατική ευθύνη, όταν αυτή πηγάζει από προσυμβατικό πταίσμα που οδήγησε στην ελαττωματική (άκυρη ή ακυρώσιμη) ή έγκυρη σύμβαση (στην περίπτωση που αυτή δεν θα είχε συναφθεί χωρίς το προσυμβατικό πταίσμα). Η συναφθείσα σύμβαση, ακόμα και έγκυρη, δεν απορροφά την τυχόν ήδη γεννηθείσα ευθύνη. Οι διαπραγματεύσεις λήγουν επίσης με την σύναψη προσυμφώνου, χωρίς κι εδώ να αποκλείεται προσυμβατική ευθύνη από προσυμβατικό πταίσμα που οδήγησε σε (ελαττωματική ή και έγκυρη) σύναψη του προσυμφώνου.

<sup>31</sup> Ι. Καράκωστας, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, 2005, σελ. 379

<sup>32</sup> Α. Γεωργιάδης, ο.π.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει στο θέμα αυτό και η αναλυτική τοποθέτηση της Νομολογίας. Ενώ σε παλαιότερες αποφάσεις κυριαρχούσε η τάση να λαμβάνεται ως σημείο λήξης των διαπραγματεύσεων, ακόμα και η στιγμή, που τα μέρη καταλήγουν σε συμφωνία<sup>33</sup>, η **ΕφΘεσ 65/1994** εναρμονιζόμενη με την **ΕφΘεσ 221/1980** αναφέρουν ότι το στάδιο διαρκεί μέχρι την οριστική διακοπή των διαπραγματεύσεων, είτε με ματαίωση της κατάρτισης της σκοπούμενης σύμβασης, είτε με την οριστική κατάρτισή της.

Η **ΑΠ 764/1996** αναφέρει ότι «το στάδιο των διαπραγματεύσεων και της ευθύνης απ' αυτές δεν περατώνεται με την κατάρτιση άκυρης προσυμβάσεως ή συμβάσεως, λόγω μη τηρήσεως του απαιτούμενου από το νόμο τύπου, αν τα μέρη απέβλεψαν τελικώς στην κατάρτιση έγκυρης συμβάσεως. Στην περίπτωση αυτή η μετά τη σύναψη της παραπάνω άκυρης συμφωνίας αδικαιολόγητη άρνηση προς σύναψη έγκυρης σύμβασης, με την περιβολή αυτής του νόμιμου τύπου, θεμελιώνει ευθύνη αποζημιώσεως»<sup>34</sup>.

Επίσης, η **ΑΠ 786/1982** έκρινε ότι «από τις διατάξεις των άρθρων 197,198,195 και 159 του ΑΚ προκύπτει ότι επί των συμβάσεων, οι οποίες κατά το νόμο πρέπει να καταρτίζονται με έγγραφο, όπως η σύμβαση για τη μεταβίβαση της κυριότητας ακινήτου, το στάδιο των διαπραγματεύσεων, για το οποίο τα δύο πρώτα άρθρα επιβάλλουν υποχρεώσεις και ευθύνες στους διαπραγματευόμενους, διαρκεί μέχρι τη νομότυπη κατάρτιση της συμβάσεως ή την οριστική της ματαίωση»<sup>35</sup>.

Στην ίδια απόφαση αναφέρεται επίσης, ότι «το στάδιο των διαπραγματεύσεων τελειώνει και με την υπογραφή προσυμφώνου για σύναψη κυρίας συμβάσεως. Επομένως, αν η τελευταία δεν εκπληρωθεί από το ένα των μερών, δεν υπάρχει στάδιο διαπραγματεύσεων και δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις των άρθρων 197 και 198 ΑΚ, γιατί στην περίπτωση αυτή η επιζήμια συμπεριφορά δεν αναφέρεται σε προσυμβατικό πταίσμα, ήτοι σε πράξεις ή παραλείψεις οι οποίες έγιναν κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, αλλά σε μεταγενέστερο από αυτό χρόνο».

Τέλος, αναφορικά και πάλι με το προσύμφωνο, η **ΑΠ 261/1996** ορίζει ότι «κατά το άρθρο 166ΑΚ το προσύμφωνο είναι καταρτισμένη σύμβαση, με την οποία δημιουργείται τέλεια ενοχή και συγκεκριμένα γεννώ-

<sup>33</sup> ΕφΑθ 2589/1968, ΕφΑθ 117/1969

<sup>34</sup> Ομοίως και οι ΑΠ 669/1982, ΕφΠατρ 305/1988

<sup>35</sup> Επίσης, ΑΠ 1303/1984, ΕφΑθ 6997/1982

νται υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών να καταρτίσουν την κύρια σύμβαση [...] Η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, κατά τις διατάξεις των άρθρων 197-198 ΑΚ υπάρχει μέχρι τη στιγμή που καταρτίστηκε το προσύμφωνο, γιατί, έκτοτε, δεν υφίσταται στάδιο διαπραγματεύσεων, η δε τυχόν εκδηλούμενη αθέτηση των από το προσύμφωνο υποχρεώσεων κρίνεται κατά τις διατάξεις περί μη εκπληρώσεως της παροχής επί αμφοτεροβαρών συμβάσεων και δεν μπορεί ν' αποτελέσει προσυμβατικό πταίσμα»<sup>36</sup>.

## β. Αντισυναλλακτική συμπεριφορά του ζημιώσαντος

Η ΑΚ 197 επιβάλλει στα μέρη κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συμβάσεως την αμοιβαία υποχρέωση να συμπεριφέρονται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Καλή πίστη, δηλαδή η ευθύτητα και εντιμότητα την οποία πρέπει να επιδεικνύει ένας μέσος λογικός και συνετός άνθρωπος στις συναλλαγές. Η αρχή της καλής πίστης συμπληρώνεται από τα συναλλακτικά ήθη που είναι οι ειθισμένοι τρόποι ενέργειας σε ορισμένο κύκλο προσώπων, όπως για παράδειγμα, σε έναν επαγγελματικό κύκλο<sup>37</sup>. Η τήρησή τους αποτελεί ενοχική υποχρέωση, όμοια προς εκείνη της ΑΚ 288, η υπαίτια παράβαση της οποίας είναι δημιουργική ευθύνης (198 ΑΚ)<sup>38</sup>.

Το αν ορισμένη συμπεριφορά είναι αντισυναλλακτική κρίνεται με βάση τα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης περίπτωσης. Γι' αυτό και η νομολογία στο σημείο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αποφανόμενη για διάφορες ομάδες περιπτώσεων.

Ενδεικτικά, έχει κριθεί από τη νομολογία ότι δεν συνιστά αντισυναλλακτική συμπεριφορά η απλή ματαίωση της συμβάσεως, επειδή κάτι τέτοιο θα περιόριζε ανεπίτρεπτα την ελευθερία των μερών κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Έτσι και η **ΠπρΑθ 4253/2007**: «...προκειμένου ο υπαίτιος της ματαίωσης να υποχρεωθεί να ανορθώσει τη ζημία που υπέστη ο αντισυμβαλλόμενός του, απαιτείται να είχε διαβαβαιώσει σαφώς τον τελευταίο για την κατάρτιση της σύμβασης, σε τέτοιο βαθμό που ο ζημιωθείς να πίστευε ως επικείμενη την κατάρτισή της. Δεν αρκεί η απλή ματαίωση της

<sup>36</sup> Ομοίως η ΕφΑθ 561/2002

<sup>37</sup> Π. Λαδάς, ο.π., σελ. 224

<sup>38</sup> Βασίλης Βαθρακοκόιλης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, 2001, σελ. 822

σύμβασης για την ανόρθωση της ζημίας»<sup>39</sup>. Το αντίθετο ισχύει, όμως, «επί ματαιώσεως καταρτίσεως της συμβάσεως σε χρόνο κατά τον οποίο οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των μερών έχουν τερματισθεί οριστικώς και δεν υπολείπεται παρά μόνον η τυπική υπογραφή της συμβάσεως, περί της οποίας ο υπαίτιος της ματαιώσεως είχε δώσει στον αντισυμβαλλόμενο σαφείς διαβεβαιώσεις ότι θα πρέπει να θεωρείται αυτή ως βεβαία...» (**ΑΠ 12/2006**)<sup>40</sup>.

Επιπλέον, γίνεται δεκτό ότι στο πλαίσιο της αρχής της συμβατικής ελευθερίας η απόκρουση ή η μη έγκαιρη αποδοχή προτάσεως προς κατάρτιση συμβάσεως αποτελεί δικαίωμα του διαπραγματευόμενου μέρους. Ωστόσο, υπάρχει αντίθεση στην καλή πίστη αν «σημειώθηκε αδικαιολόγητη καθυστέρηση της αρνητικής απαντήσεως υπό συνθήκες που παρείχαν την εντύπωση στο άλλο μέρος ότι θα ακολουθούσε αποδοχή...» (**ΑΠ 1232/2000**).

Επίσης, σύμφωνα με την **ΑΠ 10/1991**, αντίθετη στις επιταγές του ΑΚ 197 θεωρείται «η συμπεριφορά την οποία επιδεικνύει ο συμβαλλόμενος, αποκρύπτοντας με πρόθεση, που μπορεί να έχει τη μορφή και του ενδεχόμενου ακόμη δόλου, από τον αντισυμβαλλόμενο του περιστατικά, τα οποία, αν γνώριζε ο τελευταίος, θα μπορούσαν να επηρεάσουν την απόφασή του να προβεί στην κατάρτιση της συμβάσεως.»

Πάντως, «ο δικαστής κάθε συγκεκριμένης υποθέσεως, ως κοινωνικός στοχαστής, έχει τη δυνατότητα ειδικεύοντας τη συναλλακτική καλή πίστη, να διαμορφώσει τον κατάλληλο κάθε φορά, για την υπόθεση που ερευνάει, κανόνα δικαίου, αφού ο νομοθέτης σκόπιμα δεν καθόρισε ούτε ήταν δυνατό άλλωστε, λεπτομερειακά να καθορίσει, ποια συμπεριφορά πρέπει να τηρούν κάθε φορά οι συναλλασσόμενοι και περιορίσθηκε στη θέσπιση γενικών κριτηρίων» (**ΜΠρΚαβ 272/80, ΜΠρΣπαρτ 45/80**)<sup>41</sup>.

Από την εξειδίκευση της αόριστης έννοιας της καλής πίστης στο πεδίο των διαπραγματεύσεων σε συνδυασμό με τα συναλλακτικά ήθη προκύπτει για τα μέρη μια σειρά από ειδικότερες υποχρεώσεις.

Οι υποχρεώσεις αυτές αναφέρονται από τη μία πλευρά στο κύριο αντικείμενο της υπό σύναψη συμβάσεως και τη διαδικασία προώθησης των διαπραγματεύσεων και από την άλλη πλευρά, στην οφειλόμενη αμοιβαίως

<sup>39</sup> ΕιρΘεσ 1397/2005, ΕφΑθ 11120/1986

<sup>40</sup> Ομοίως οι ΑΠ 1463/2001, ΑΠ 1346/2000, ΕφΑθ 3159/2006

<sup>41</sup> Βλ. και Ν. Σ. Παπαντωνίου, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 1983, σελ. 343

κατά τις διαπραγματεύσεις προστασία του προσώπου και της περιουσίας των αντισυναλλασσομένων.

## **Οι κατ' ιδίαν υποχρεώσεις:**

### **ι. Υποχρέωση για σοβαρή και γρήγορη προώθηση των διαπραγματεύσεων**

Στο πλαίσιο της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας οι συναλλασσόμενοι είναι ελεύθεροι να αποφασίσουν, αν θα καταρτίσουν ή όχι μια δικαιοπραξία. Ωστόσο, η καλή πίστη επιβάλλει να αρχίζουν τις διαπραγματεύσεις μόνον όταν έχουν σοβαρή πρόθεση να προβούν στη σύναψη της σύμβασης, ώστε να μη δημιουργούν μάταιες ελπίδες και προσδοκίες στο άλλο μέρος<sup>42</sup>.

Σοβαρή πρόθεση υπάρχει, όταν ο ενδιαφερόμενος έχει προηγουμένως εξετάσει και βεβαιωθεί, ότι είναι πραγματικώς και νομικώς εφικτή η έγκυρη κατάρτιση και εκπλήρωση της σύμβασης, ότι π.χ. δεν υπάρχει λόγος ακυρότητας, ή ακυρωσίας, ή δεν είναι φυσικά ή νομικά αδύνατη η εκπλήρωση της παροχής<sup>43</sup>.

Παραπέρα, ακόμη και μετά την έναρξη των διαπραγματεύσεων, οι συναλλασσόμενοι μπορούν ανά πάσα στιγμή να τις διακόψουν και να ματαιώσουν τη σύναψη της σύμβασης. Η απόφαση διακοπής των διαπραγματεύσεων θα πρέπει, όμως, να ανακοινώνεται άμεσα, προκειμένου το άλλο μέρος να αποφεύγει τη διενέργεια δαπανών, επειδή πιστεύει ότι θα καταρτιστεί η σύμβαση και να μην αποτρέπεται από την κατάρτιση άλλης σύμβασης.

Η διακοπή αποτελεί αντισυναλλακτική συμπεριφορά, όταν οι διαπραγματεύσεις έχουν προχωρήσει σημαντικά και υπό τις συνθήκες της περιπτώσεως έχει δημιουργηθεί στον αντισυμβαλλόμενο η εύλογη πεποίθηση ότι η σύμβαση θα συναφθεί εκ του ασφαλούς, όπως στην περίπτωση που οι διαπραγματεύσεις έχουν ουσιαστικά τερματισθεί επιτυχώς και απομείνει μόνο η τυπική κατάρτιση της σύμβασης, οπότε αιφνίδια και αδικαιολόγητα ο ένας από τους συμβαλλόμενους υπαναχωρεί<sup>44</sup>.

<sup>42</sup> Δ. Παπαστερίου/Δ. Κλαβανίδου, *Το δίκαιο της δικαιοπραξίας*, 2008, σελ. 151

<sup>43</sup> Γ. Κουμάντος, *ο.π.*, παρ. 46, Μ. Καραλής, *ο.π.*, σελ. 771

<sup>44</sup> Α. Καμπίτης, *Περί προσυμβατικής ευθύνης*, 1960, σελ. 91

## ii. Υποχρέωση διαφωτίσεως

Η υποχρέωση αυτή έχει ως αντικείμενο την παροχή στον αντισυμβαλλόμενο πληροφοριών και διευκρινίσεων (πραγματικών και νομικών) σε σχέση με το περιεχόμενο της σύμβασης και μάλιστα τέτοιων, που μπορούν να ασκήσουν επιρροή στην απόφαση του άλλου<sup>45</sup>.

Χαρακτηριστική είναι ως προς το ζήτημα αυτό η επανάληψη στη νομολογία της εν λόγω διατύπωσης και η παντελής έλλειψη διχογνωμίας<sup>46</sup>. Ενδεικτικά, η **ΑΠ 344/1982** ορίζει ότι «καθένας είναι υποχρεωμένος να ανακοινώσει στον άλλο πραγματικά γεγονότα, που έχουν σημασία για την απόφασή του και τα οποία δεν μπορεί να πληροφορηθεί από αλλού. Η υποχρέωση, όμως, αυτή δεν μπορεί να φθάσει μέχρι σε θέματα που ο αντιδιαπραγματευόμενος θα μπορούσε να πληροφορηθεί με δική του, επιμελημένη έρευνα».

Ειδικότερα, για την πώληση ακινήτου η **ΕφαΘ 11518/1986** αναφέρει ότι «η υποχρέωση διαφωτίσεως, που ανακύπτει για τον πωλητή υπογορεύεται από το δικαιολογημένο, σύμφωνα με τις συναλλακτικές αντιλήψεις, συμφέρον του αγοραστή να πληροφορηθεί για την νομική θέση του ακινήτου, που διαπραγματεύεται να αγοράσει, η οποία (νομική θέση) αποτελεί κρίσιμη για τη διαμόρφωση της δικαιοπρακτικής του βουλήσεως περίπτωση. Τούτο γιατί ο ενδιαφερόμενος για να αγοράσει ένα πράγμα αρχίζει τις διαπραγματεύσεις έχοντας την αντίληψη ότι το αντικείμενο της συμβάσεως θα είναι απηλλαγμένο νομικών ελαττωμάτων, η οποία (αντίληψη) είναι αντίστοιχη με τον σκοπό που επιδιώκεται με τη σύμβαση, ο οποίος δεν συμβιβάζεται με την ύπαρξη νομικών ελαττωμάτων, τα οποία κατά τρόπο ουσιώδη τον πλήττουν». Ενώ και η **ΕιρΘεσ 1397/2005** γι' αυτό το θέμα, προσδιορίζει ειδικότερα τα νομικά ελαττώματα, για τα οποία θα πρέπει εκ των προτέρων να είναι ενήμερος ο αγοραστής, διαφορετικά «αν το πράγμα, που επιθυμεί ν' αποκτήσει είναι βεβαρημένο με νομικά ελαττώματα, κινδυνεύει να εμπλακεί σε δικαστικό αγώνα, με αμφίβολη γι' αυτόν έκβαση [...] πράγμα, που αντίκειται στην καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη».

Σκοπός της υποχρέωσης αυτής είναι να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για τον ελεύθερο και ανεπηρέαστο σχηματισμό της δικαιοπρακτικής βουλήσεως του αντισυμβαλλομένου. Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι η υπο-

<sup>45</sup> Π.Χ. Φίλιος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 2009, σελ. 502

<sup>46</sup> ΑΠ 1303/1984, ΕφΘεσ 65/1994, ΕφαΘ 12101/1989, ΕφαΘ 5382/1988

χρέωση αυτή είναι σχετική και γεννάται μόνο κατ' εξαίρεση. Αυτό σημαίνει ότι α) γενική υποχρέωση διαφώτισης του αντισυμβαλλομένου για κάθε σημείο της συμβάσεως που θα τον ενδιέφερε, δεν υπάρχει, και τούτο διότι οι συμβαλλόμενοι είναι φορείς αντιτιθέμενων συμφερόντων και κανείς δεν υποχρεούται – κατά τις αντιλήψεις της έννομης τάξης, που βασίζεται στην αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού – να παρέχει πληροφορίες εναντίον του δικού του συμφέροντος, β) ότι αναφέρεται μόνο σε πληροφορίες, τις οποίες ο αντισυμβαλλόμενος δεν μπορεί με συνήθη επιμέλεια να αρυσθεί άλλοθεν και γ) ότι η έκτασή της προσδιορίζεται πάντοτε *in concreto*, με βάση την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη από τις συνθήκες της περιπτώσεως, προπάντων από τις προσωπικές ικανότητες του αντισυμβαλλομένου (π.χ. από το αν αυτός είναι συναλλακτικά άπειρος ή περιορισμένης πνευματικής αντιλήψεως) και από το είδος της υπό σύναψη συμβάσεως, ιδίως από το αν η σύμβαση έχει προσωπικό ή κερδοσκοπικό χαρακτήρα<sup>47</sup>.

Στις συμβάσεις προσωπικού χαρακτήρα (π.χ. εταιρική σύμβαση), που χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της εμπιστοσύνης, οι υποχρεώσεις διαφώτισεως είναι αυξημένες και είναι τόσο περισσότερο ένονες όσο εντονότερη είναι η σχέση εμπιστοσύνης, δηλαδή ο εκάστοτε απαιτούμενος βαθμός εμπιστοσύνης. Αντίθετα, στις συμβάσεις κερδοσκοπικού χαρακτήρα, π.χ. πώληση, που προϋποθέτουν αντίθεση συμφερόντων και ενέχουν λιγότερο ή περισσότερο το στοιχείο της διακινδυνεύσεως, οι εν λόγω υποχρεώσεις γεννώνται σε περιορισμένη έκταση ή και δεν εμφανίζονται καν<sup>48</sup>.

Σχετική είναι και η **ΠΠΑ 4227/2004**, που αναφέρεται στην υποχρέωση διαφώτισης ως την υποχρέωση κάθε διαπραγματευόμενου την κατάρτιση μιας σύμβασης να πληροφορήσει τον αντισυμβαλλομένο του για τις περιστάσεις εκείνες που είναι ή με μεγάλη πιθανότητα μπορεί να είναι σημαντικές για τη διαμόρφωση της βούλησής του και για τη λήψη από τον τελευταίο απόφασης για τη σύναψη μιας σύμβασης, τις οποίες περιστάσεις δεν γνωρίζει αυτός καθόλου ή τουλάχιστον αρκετά, αλλά εύλογα μπορεί να προσδοκά, σύμφωνα με τις συναλλακτικές αντιλήψεις.

Σχετικά με τις πληροφορίες, όμως, που ο αντισυμβαλλόμενος μπορεί να αρυσθεί από αλλού, αυτές βαρύνουν το ίδιο, διότι εκείνος που καταρτίζει μια σύμβαση οφείλει ο ίδιος να βεβαιωθεί για όλες τις συνθήκες που

<sup>47</sup> Μ. Καράσης, ο.π., σελ. 772

<sup>48</sup> Αν. Βαλτούδης, *Ζητήματα περιεχομένου και έκτασης της αποζημίωσης στην προσυμβατική ευθύνη*, ΧρΙΔ Ε/2005,689

θεωρεί ότι τον ενδιαφέρουν, εφόσον δύναται. Η γνώση ή η δυνατότητα γνώσεως (υπαίτια άγνοια) της πληροφορίας εκ μέρους του αντισυμβαλλομένου καθιστά άνευ σημασίας την «παράβαση» της υποχρέωσης διαφωτίσεως, αφού αίρει τη βάση εμπιστοσύνης, που αποτελεί το λόγο της προσυμβατικής ευθύνης. Στο πνεύμα αυτό άλλωστε, κινείται και η προαναφερθείσα απόφαση του Αρείου Πάγου **ΑΠ 344/1982**, όμοια με την οποία έκριναν και μεταγενέστερες σχετικές αποφάσεις άλλων δικαστηρίων<sup>49</sup>.

### iii. Υποχρέωση αλήθειας

Η υποχρέωση διαφωτίσεως εμπεριέχει και την υποχρέωση αλήθειας στον βαθμό που οι παρεχόμενες στον αντισυμβαλλόμενο πληροφορίες πρέπει να είναι φυσικά ακριβείς και αληθείς. Αλλά η υποχρέωση αλήθειας υπάρχει και ως αυτοτελής υποχρέωση, ανεξάρτητα αν στην συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει υποχρέωση διαφωτίσεως.

Έχει ως αντικείμενο πληροφορίες που ο διαπραγματευόμενος παρέχει στον αντισυμβαλλόμενο αυτοβούλως ή μετά από ειδικό ερώτημα του αντισυμβαλλομένου ως προς περιστατικά που ασκούν ουσιώδη επίδραση στην σύναψη και τους όρους συνάψεως της συμβάσεως. Αν στο ερώτημα του αντισυμβαλλομένου ο διαπραγματευόμενος δεν επιθυμεί να απαντήσει με πληρότητα και ειλικρίνεια, οφείλει να αρνηθεί την απάντηση και τούτο, διότι η παροχή αναληθών πληροφοριών συνιστά πάντοτε παράνομη αντισυναλλακτική συμπεριφορά. Εδώ δεν ενδιαφέρει, αν για τις συγκεκριμένες πληροφορίες υφίσταται υποχρέωση πληροφόρησης<sup>50</sup>.

Η υποχρέωση αλήθειας – αντίθετα με την υποχρέωση διαφωτίσεως – δεν προϋποθέτει την συνδρομή εξαιρετικών προϋποθέσεων. Υφίσταται εν πάση περιπτώσει και με την έννοια αυτή είναι απόλυτη, ενώ η υποχρέωση διαφωτίσεως εξαρτάται από συνδρομή προϋποθέσεων και είναι σχετική<sup>51</sup>. Ο σκοπός είναι πάντως κοινός: η προστασία του ελεύθερου και ανεπηρέαστου σχηματισμού της δικαιοπρακτικής βουλήσεως του αντισυμβαλλομένου<sup>52</sup>.

<sup>49</sup> ΕφΑθ 11518/1986, ΠΠΚαρδ 38/1992, ΕφΠειρ 481/2002

<sup>50</sup> Αν. Βαλτούδης, ο.π.

<sup>51</sup> Γ. Κουμάντος, ο.π., παρ. 47

<sup>52</sup> Μ. Καράσης, ο.π.

#### iv. Υποχρέωση προστασίας

Κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, στο οποίο τα μέρη επιχειρούν την προσέγγιση των εκατέρωθεν θέσεων τους και τον καθορισμό κοινά αποδεκτών όρων, και για το λόγο αυτό εισέρχονται συνήθως στη σφαίρα επιρροής του αντισυμβαλλομένου, είναι απαραίτητη η προστασία των απολύτων εννόμων αγαθών τους. Έτσι, έννομα αγαθά που αποτελούν αντικείμενο απόλυτων δικαιωμάτων, όπως της προσωπικότητας, των εμπραγμάτων δικαιωμάτων ή και του απλού εννόμου συμφέροντος του αντισυμβαλλομένου, χρήζουν λήψεως μέτρων για την περιφρούρησή τους.

Βέβαια, διαπιστώνεται ότι η προσβολή των ανωτέρω προστατευτέων εννόμων αγαθών θεμελιώνει ούτως ή άλλως αδικοπρακτική ευθύνη κατά τις ΑΚ 914 επ., η οποία υφίσταται έναντι πάντων και δεν γεννιέται απαραίτητα μέσα στο χώρο της συναλλαγής<sup>53</sup>.

Έτσι, σήμερα γίνεται δεκτό ότι η υποχρέωση προστασίας καθώς είναι μία ιδιαίτερη και αυτοτελής ενοχή, μία *ex lege* «ενοχή προστασίας», ανεξάρτητη από την ενοχή των διαπραγματεύσεων, όπως και από τη συμβατική ενοχή, έχει αδικοπρακτικό χαρακτήρα και δεν συνδέεται εγγενώς με τις διαπραγματεύσεις ή την εκτέλεση μίας σύμβασης, η δε εμφάνισή της γίνεται απλώς επ' ευκαιρία των διαπραγματεύσεων ή της συμβατικής σχέσεως.

#### v. Υπαιτιότητα

Η αντισυναλλακτική συμπεριφορά πρέπει να οφείλεται σε πταίσμα του ζημιώσαντος ή των προστηθέντων από αυτόν προσώπων (ανάλογη εφαρμογή ΑΚ 922) ή του αντιπροσώπου του, χωρίς να αποκλείεται προσωπική ευθύνη και των τελευταίων, αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των ΑΚ 914 επ<sup>54</sup>.

Χαρακτηριστική και η **ΑΠ 1392/2001**, η οποία ορίζει ότι «η αντίθετη στην καλή πίστη και τα χρηστά ήθη προσυμβατική συμπεριφορά γεννά υποχρέωση αποζημίωσης, όταν οφείλεται σε υπαιτιότητα [...] η υπαιτιότητα αποτελεί ιδιαίτερη προϋπόθεση της υποχρεώσεως προς αποζημίωση».

<sup>53</sup> ΑΠ 5/2001

<sup>54</sup> Α. Γεωργιάδης, ο.π., σελ. 454

Η υπαίτια συμπεριφορά κρίνεται κατά την ΑΚ 330<sup>55</sup> και πρέπει σαφώς να διακριθεί από την παράνομη συμπεριφορά. Εσφαλμένη κρίνει η θεωρία την τάση της νομολογίας, που απηχώντας την υποκειμενική θεωρία περί παρανόμου, εκλαμβάνει ενίοτε ως πταίσμα την παράβαση των κανόνων της καλής πίστης, η οποία αποτελεί περιεχόμενο της παράνομης συμπεριφοράς<sup>56</sup>. Η θέση αυτή της νομολογίας παραγνωρίζει ότι η παράβαση των αρχών της καλής πίστης ενδέχεται να μην οφείλεται πάντα σε πταίσμα.

Πράγματι, οι δικαστικές αποφάσεις περιέχουν κατά κανόνα στη μείζονα πρότασή τους ως προϋπόθεση της ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις το πταίσμα του διαπραγματευομένου, όπως χαρακτηριστικά η **ΑΠ 12/2006**<sup>57</sup>, που αναφέρει ότι «για τη δημιουργία ευθύνης εκ των διαπραγματεύσεων απαιτείται παράνομη, υπαίτια συμπεριφορά κατά το ανωτέρω στάδιο, συνιστάμενη στην εκ πταίσματος παράβαση των αρχών της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, ήτοι των υπό των αρχών τούτων επιβαλλόμενων κυρίως δύο υποχρεώσεων, εκείνων της διαφωτίσεως και της προστασίας του άλλου».

Εντούτοις, κατά τον υπαγωγικό συλλογισμό αρκούνται στη διαπίστωση ότι υπάρχει συμπεριφορά αντίθετη με την καλή πίστη, χωρίς όμως να προβαίνουν κατ' αυτό τον τρόπο σε διαχωρισμό της υπαιτιότητας από την παράνομη συμπεριφορά. Έτσι, η **ΑΠ 994/2004** ενώ στη μείζονα πρότασή της απαριθμεί το πταίσμα στις προϋποθέσεις της προσυμβατικής ευθύνης, στη συνέχεια αναφέρει «λαμβάνομένου υπόψη ότι η υπαιτιότητα, η οποία αποτελεί και στην περίπτωση αυτή προϋπόθεση της υποχρέωσης προς αποζημίωση, συνίσταται ακριβώς στην εκδήλωση συμπεριφοράς αντίθετης με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη»<sup>58</sup>.

Επομένως, σύμφωνα με την κρατούσα στη θεωρία άποψη, η υπαίτια συμπεριφορά είναι σαφώς διακριτέα της παράνομης, κι εσφαλμένα η νομολογία, σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει εκλάβει ως πταίσμα την παράβαση

<sup>55</sup> ΑΚ 330: Ευθύνη λόγω πταίσματος – Ο οφειλέτης ενέχεται, αν δεν ορίστηκε κάτι άλλο, για κάθε αθέτηση της υποχρέωσής του από δόλο ή αμέλεια, δική του ή των νόμιμων αντιπροσώπων του. Αμέλεια υπάρχει, όταν δεν καταβάλλεται η επιμέλεια, που απαιτείται στις συναλλαγές.

<sup>56</sup> Μ. Καρασής, ο.π., σελ. 773

<sup>57</sup> Ομοίως και οι ΑΠ 994/2004, ΕφΠειρ 1219/2000

<sup>58</sup> Έτσι και οι ΕφΠειρ 192/2006, ΕφΠειρ 1219/2000, ΠΠρλαρ 226/99, ΕφΑθ 7315/98, ΕφΑθ 5857/90, ΕφΘεσ 1136/90

της εκ της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών επιβαλλόμενης συμπεριφοράς<sup>59</sup>.

Ωστόσο, υπάρχει και στη θεωρία η αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία η εν λόγω διάκριση δεν έχει κάποια πρακτική σημασία, προβάλλοντας την αιτιολογία ότι η συναλλακτική καλή πίστη επιβάλλει την επιμέλεια που απαιτείται στις συναλλαγές (ΑΚ 330 εδ. β'), με αποτέλεσμα και η αμέλεια του 330 να αποτελεί παράβαση επιταγής της συναλλακτικής καλής πίστης<sup>60</sup>.

Ως προς το βαθμό πταίσματος, που απαιτείται, η κρατούσα γνώμη δέχεται ότι είναι ο ίδιος με αυτόν της υπό σύναψη σύμβασης, αφού η ευθύνη από διαπραγματεύσεις πρέπει λογικά να είναι μικρότερη και οπωσδήποτε όχι βαρύτερη της ευθύνης γενικά από τις συμβάσεις ή ειδικά της ευθύνης εκ του συγκεκριμένου είδους της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης, εφόσον αυτό έχει ήδη καθορισθεί κατά τις διαπραγματεύσεις.

Αντίθετη άποψη στο θέμα αυτό έχει ο Κουμάντος<sup>61</sup>, ο οποίος παραθέτει μεν τις διάφορες απόψεις αλλά ο ίδιος δέχεται ότι για τη θεμελίωση ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις αρκεί οποιοδήποτε πταίσμα κατά τις γενικές διατάξεις. Έτσι έκρινε και η **Ειρθεσ 1397/2005** αναφέροντας ότι «...για τη θεμελίωση ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις απαιτείται πταίσμα, το οποίο κρίνεται κατά το άρθρο 330 ΑΚ και έτσι αρκεί και αμέλεια, έστω και ελαφρά...»<sup>62</sup>.

## δ. Ζημία

Προϋπόθεση της προς αποζημίωση υποχρέωσης, μάλιστα δε η πρακτικά πρώτη, είναι η πρόκληση ζημίας σ' εκείνον που αξιώνει την αποζημίωση. Αν δεν προκλήθηκε ζημία, δεν δημιουργείται και ευθύνη. Εν προκειμένω, ιδιαίτερη σημασία, θεωρητική και πρακτική, έχει ο ακριβής καθορι-

<sup>59</sup> Έτσι Γεωργιάδης – Σταθόπουλος - *ΕρμΑΚ*, Κουμάντος - *ΕρμΑΚ*, Β. Βαθρακοκόιλης - *ΕρμΑΚ*, Π. Λαδάς – *Γενικές Αρχές*, Δ. Παπαστερίου – *Δίκαιο Δικαιοπραξίας*, Μ. Καράσης – *Η προσυμβατική ευθύνη*

<sup>60</sup> Ν. Σ. Παπαντωνίου, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 1983, ομοίως και ο Α. Καμπίσης, *Περί προσυμβατικής ευθύνης*, 1960

<sup>61</sup> Γ. Κουμάντος, ο.π., παρ. 51

<sup>62</sup> Έτσι και οι ΕφΑθ 6322/1990, ΕφΑθ 12101/1989

σμός του ζημιογόνου γεγονότος, κατά τρόπο ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγκυση μεταξύ της ζημίας, την οποία προκαλεί το γεγονός αυτό, και της ζημίας, την οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν άλλα συγγενή γεγονότα, όπως για παράδειγμα η μη εκτέλεση ή και η μη σύναψη της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης.

Επί της ζημίας, η οποία προκαλείται από τη μη τήρηση της κατά τις διαπραγματεύσεις επιβαλλόμενης συμπεριφοράς, κεντρική θέση έχει η έννοια της εμπιστοσύνης. Ζημία από τις διαπραγματεύσεις θεωρείται μόνο εκείνη που έχει προέλθει από την εκ μέρους του αντιδιαπραγματευομένου διά της αποδοκιμαζόμενης συμπεριφοράς του διάψευση της εμπιστοσύνης του διαπραγματευομένου σχετικά με τη σύναψη ή την επικείμενη σύναψη έγκυρης και πλήρως ενεργού σύμβασης, μετά από διαφώτιση εκ μέρους του αντιδιαπραγματευομένου για τα σημαντικά της στοιχεία<sup>63</sup>. Ζημία μπορεί να υπάρξει τόσο σε περίπτωση κατάρτισης όσο και σε περίπτωση ματαίωσης της σύμβασης.

Ειδικότερα, σε περίπτωση ματαίωσης της σύμβασης, η ζημία από διαπραγματεύσεις δεν είναι αυτή που προκαλείται από τη ματαίωση αυτής, όπως εάν υπήρχε υποχρέωση για σύναψη σύμβασης, αλλά εκείνη που προκαλείται από τη διάψευση της εμπιστοσύνης ότι η σύμβαση θα συναφθεί (π.χ. έξοδα εν όψει της σύμβασης και όχι διαφυγόν κέρδος από τη μη πραγματοποίησή της). Κι εύλογο είναι ότι όσο οι διαπραγματεύσεις προχωρούν ομαλά και οδηγούν στην προσέγγιση των εκατέρωθεν απόψεων, τόσο μεγαλύτερη καθίσταται η εμπιστοσύνη σχετικά με τη σύναψη που θα ακολουθήσει, και άρα τόσο μεγαλύτερη μπορεί να είναι η ζημία από τη διάψευση αυτής της εμπιστοσύνης.

Η ζημία μπορεί να είναι α) τελείως άσχετη προς την κατάρτιση ή τη ματαίωση της σύμβασης, π.χ. ζημία λόγω παράβασης της υποχρέωσης ασφάλειας (π.χ. τραυματισμός πελάτη), β) συναφής προς τη ματαίωση της σύμβασης, π.χ. παρά την ύπαρξη συμφωνίας ως προς όλους τους όρους, ο πωλητής ματαιώνει την κατάρτιση της σύμβασης για να συνάψει πώληση με άλλον που προσφέρει μεγαλύτερο τίμημα, γ) συναφής προς την κατάρτιση έγκυρης σύμβασης, π.χ. ζημία από την εκμετάλλευση της επουσιώδους πλάνης του αντιδιαπραγματευομένου, δ) συναφής προς την κατάρτι-

---

<sup>63</sup> Α. Βαλτούδης, *Ζητήματα περιεχομένου και έκτασης της αποζημίωσης στην προσυμβατική ευθύνη*, ΧριΔ Ε/2005, σελ. 688 επ.

ση άκυρης σύμβασης, π.χ. ζημία από την υπαίτια μη τήρηση του νόμιμου συστατικού τύπου, ζημία λόγω έλλειψης δικαιοπρακτικής ικανότητας.

Η ζημία μπορεί να είναι είτε θετική είτε διαφυγόν κέρδος (ΑΚ 298). Θετική ζημία είναι π.χ. τα έξοδα ταξιδιού και παραμονής στον τόπο των διαπραγματεύσεων, οι αμοιβές διαφόρων προσώπων (δικηγόρου, συμβολαιογράφου, μηχανικού, μεσίτη κ.λπ.). Διαφυγόν κέρδος είναι η ματαίωση του κέρδους από τη σύναψη άλλης σύμβασης (με τους ίδιους ή με καλύτερους όρους), την οποία θα συνήπτε ο συναλλασσόμενος, αν δεν υπολόγιζε στη σύμβαση που ματαιώθηκε<sup>64</sup>.

Στη νομολογία, αντίστοιχα, πληθώρα αποφάσεων ασχολείται με το περιεχόμενο της ζημίας από διαπραγματεύσεις.

Σύμφωνα με την **ΑΠ 1678/2001** «η ζημία από τις διαπραγματεύσεις δεν είναι η προκαλούμενη από τη ματαίωση της συμβάσεως σαν να υπήρχε υποχρέωση για τη σύναψή της, αλλά από τη διάψευση της εμπιστοσύνης ότι η σύμβαση θα καταρτιστεί και επομένως οφείλεται το αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον, ή διαφέρον, εμπιστοσύνης, δηλαδή καθετί που ζημιώθηκε ο έτερος επειδή πίστεψε στην κατάρτιση της συμβάσεως και όχι το διαφέρον εκπληρώσεως ή διαφυγόν κέρδος από τη μη πραγματοποίηση της συμβάσεως. Το αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον πρέπει να βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την αθέμιτη ή αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη συμπεριφορά και περιλαμβάνει την περιουσιακή μείωση που προήλθε από τη διάψευση της εμπιστοσύνης του καλόπιστου μέρους το οποίο, πιστεύοντας στην έντιμη στάση του άλλου μέρους, είτε υποβλήθηκε σε δαπάνες, είτε έχασε άλλη ευκαιρία».

Αλλά και στην **ΑΠ 628/1995** «ως ζημία νοείται μόνον το αρνητικόν της συμβάσεως διαφέρον, ήτοι κάθε ζημία, που προήλθε κατά τις διαπραγματεύσεις γιατί ο ζημιωθείς επίστευσε στην κατάρτιση της συμβάσεως, που ματαιώθηκε άνευ πταίσματός του, δεν νοείται δε το διαφέρον εκπληρώσεως της συμβάσεως, που έχει διαφορετική γενεσιουργό αιτία, δηλαδή την μη εκπλήρωση της συμβάσεως που έχει (εγκύρως) καταρτισθεί», χωρίο που απαντάται όμοιο και στην **ΕφΑθ 6504/1995**.

Κατά την **ΕφΑθ 5950/2004** «ως ζημία νοείται αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον, ήτοι κάθε ζημία, θετική ή διαφυγόν κέρδος, που συναρτάται προς το ότι το έτερο μέρος υποβλήθηκε σε δαπάνες ή ματαίωσε άλλη

---

<sup>64</sup> Μ. Καράσης, ο.π.

ευκαιρία εξαιτίας της πεποίθησής του ότι η σύμβαση θα συνήπτετο, όχι δε το διαφέρον εκ της μη εκπληρώσεως συμβάσεως», δηλαδή ζημία, θετική ή αποθετική, που οφείλεται στο ότι δεν εκπληρώθηκε η σύμβαση, αφού τέτοιο διαφέρον προϋποθέτει ότι η σύμβαση έχει συναφθεί.

Δηλαδή, ως ζημία εννοείται αυτή που προκλήθηκε από τη διάψευση της εμπιστοσύνης του ζημιωθέντος σχετικά με το ότι θα καταρτιζόταν η σύμβαση, και άρα η αποζημίωση δεν καλύπτει το διαφέρον εκπληρώσεως, αφού δεν είχε ακόμα συναφθεί σύμβαση μεταξύ των μερών. Επομένως, ο ζημιωθείς μπορεί να ζητήσει ό,τι θα είχε, εάν δεν ελάμβανε χώρα η αντισυναλλακτική συμπεριφορά του ζημιώσαντος.

Εξάλλου, κατά την **ΑΠ 1346/2000** (και **ΠΠρΛαρ 226/1999**, **ΑΠ 1505/1988**) «δεν αποκαθίσταται η ζημία που οφείλεται στη ματαιώση ή τη μη εκτέλεση της σύμβασης, αφού τα μέρη δεν έχουν νομική υποχρέωση για τη σύναψή της».

Ιδιαίτερη σημασία έχει, τέλος, κατά την **ΑΠ 1324/1994** η συμπεριφορά που προκάλεσε τη ζημία στον αντιδιαπραγματευόμενο να εκδηλώθηκε κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, δηλαδή η ζημία πρέπει να προήλθε από πράξεις ή παραλείψεις που έγιναν κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων και όχι σε χρόνο προγενέστερο ή μεταγενέστερο, ενώ η ευθύνη για την αποκατάσταση της ζημίας υφίσταται είτε καταρτίστηκε σύμβαση είτε όχι (**ΕιρΑθ 932/1997**)

Αμφισβήτηση, τέλος, υπάρχει γύρω από το θέμα, αν είναι δυνατή η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η κρατούσα στη θεωρία γνώμη δίνει αρνητική απάντηση, ενώ ο Κουμάντος αποδέχεται τη δυνατότητα αυτή. Με τη θεωρία συντάσσεται και η νομολογία, με χαρακτηριστική απόφαση την **ΕφΘεσ 2325/1990**, όπου αναφέρεται ότι «επί ευθύνης εκ των διαπραγματεύσεων δεν αναγνωρίζεται η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης, λόγω ηθικής βλάβης», όπως θα δούμε αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο<sup>65</sup>.

---

<sup>65</sup> Βλ. παρακάτω, *Χρηματική ικανοποίηση*, σελ. 53

## ε. Αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στον νόμιμο λόγο ευθύνης και στην ζημία

Η ζημία πρέπει να είναι το αποτέλεσμα της παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς ως αιτίας, σύμφωνα με τους κανόνες της πρόσφορης αιτιώδους συνάφειας του Ενοχικού Δικαίου. Αδιάφορο, αν συνεπεία της παράνομης και υπαίτιας συμπεριφοράς η σύμβαση καταρτίστηκε ή όχι ή καταρτίστηκε άκυρα (ΑΚ 198 παρ. 1)<sup>66</sup>. Για να αποκατασταθεί η ζημία πρέπει να βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την αντίθετη προς την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη συμπεριφορά<sup>67</sup>.

Ειδικότερα, η ζημία πρέπει να προέκυψε από τη συγκεκριμένη υπαίτια αντισυναλλακτική συμπεριφορά του ζημιώσαντος. Δεν υπάρχει επομένως αιτιώδης σύνδεσμος, όταν η ζημία θα μπορούσε να επέλθει και χωρίς να λάβει χώρα η συγκεκριμένη συμπεριφορά (θεωρία της *condition sine qua non*). Το ίδιο ισχύει και όταν η συμπεριφορά είναι μεν αναγκαίος όρος της ζημίας, πλην όμως δεν είναι πρόσφορη, δεν έχει γενικώς την τάση να οδηγήσει με τη συνήθη πορεία των πραγμάτων στη συγκεκριμένη ζημία (θεωρία της *causa adequata*)<sup>68</sup>.

Κατά τον Π. Μπαρμπαλιά<sup>69</sup>, «η ζημία πρέπει να βρίσκεται σε αιτιώδη συνάφεια προς τη γενεσιουργό αιτία αυτής, η οποία θα αναζητηθεί κατά κανόνα στο προσυμβατικό πταίσμα του ζημιώσαντος».

Ο ορθός καθορισμός του ζημιολόγου γεγονότος και η ορθή εκτίμηση της αιτιώδους συνάφειας επιτρέπουν την επίλυση πλείστων προβλημάτων που συνδέονται με την αποζημίωση από την εκ των διαπραγματεύσεων ζημία, τα οποία συνήθως αντιμετωπίζονται διά μέσου της έννοιας του αρνητικού διαφέροντος<sup>70</sup>.

Η **ΑΠ 37/2005**<sup>71</sup> περιλαμβάνει ρητά, μεταξύ των προϋποθέσεων της προσυμβατικής ευθύνης, και τον αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της υπαίτιας αντισυναλλακτικής και κακόπιστης συμπεριφοράς του ζημιώσαντος και της ζημίας, ενώ η **ΑΠ 1463/2001** ορίζει ότι «το αρνητικό της σύμβασης δια-

<sup>66</sup> Μ. Καράσης, *Εγχειρίδιο Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου*, 1996, κεφ. 4 παρ. 1

<sup>67</sup> Ι. Σπυριδάκης, *Σχολιασμός στην Πρθεσ 831/1977*, ΝοΒ 26,539, Ν.Σ. Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές, 1983, σελ. 345

<sup>68</sup> Α. Γεωργιάδης, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 2002, σελ. 455

<sup>69</sup> Π. Μπαρμπαλιά, *Η κατά τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων*, ΝοΒ 22,733

<sup>70</sup> Γ. Κουμάντος, ο.π., παρ. 58

<sup>71</sup> Ομοίως και οι ΑΠ 994/2004, ΑΠ 1303/1984, ΑΠ 269/1984

φέρον πρέπει να βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την αθέμιτη ή αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη συμπεριφορά». Τέλος, η **ΕφΑθ 4913/1991** αναφέρει ότι «σε περίπτωση αγωγής αποζημίωσης για ευθύνη από διαπραγματεύσεις πρέπει για την πληρότητα του δικογράφου της αγωγής να διαλαμβάνεται σ' αυτό (δικόγραφο) και ότι η ζημία τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την εν λόγω συμπεριφορά του εναγομένου».

## 4. Η προσυμβατική ενημέρωση στις σύγχρονες συναλλαγές – Ειδικά Νομοθετήματα

### α. Εισαγωγικά

Η δέσμευση από τη σύμβαση αρχίζει από την έγκυρη κατάρτισή της. Από τότε γεννιούνται τα εκατέρωθεν δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών. Η άσκηση των δικαιωμάτων και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων αντίστοιχα, θα εκτυλιχθούν κατά το χρόνο λειτουργίας της συμβάσεως. Η κατάρτιση της συμβάσεως αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο λειτουργεί η σύμβαση και στο χρονικό διάστημα που προηγείται, και κατά το οποίο προετοιμάζεται η σύμβαση.

Ο Αστικός Κώδικας με τις διατάξεις των άρθρων 197 και 198 ρυθμίζει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μερών που πρόκειται να συμβληθούν μόνο για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα, το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Κατά την αντίληψη του αστικού νομοθέτη, η σύμβαση είναι το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων στις οποίες καταλήγουν οι ενδιαφερόμενοι. Έτσι, ο Αστικός Κώδικας έχει ως πρότυπο τη σύμβαση που είναι προϊόν διαπραγματεύσεων και που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «σύμβαση κατόπιν διαπραγματεύσεως». Για το λόγο αυτό, άλλωστε, έχει κριθεί ότι οι ΑΚ 197 και 198 εφαρμόζονται μόνον εφόσον υπήρξε στάδιο διαπραγματεύσεων.

Εντούτοις, στη σύγχρονη συναλλαγή παρατηρείται το φαινόμενο να καταρτίζονται ολοένα και περισσότερες συμβάσεις χωρίς να προηγείται το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Τούτο συμβαίνει καταρχήν στις καθημερινές απλές συναλλαγές, όπως, για παράδειγμα, στην αγορά αγαθών από ένα περίπτερο, όπου και το προϊόν είναι τυποποιημένο, αλλά και η τιμή του γνωστή. Η παράκαμψη κάθε διαπραγμάτευσης συνδέεται με την αυτοματοποιημένη συναλλαγή που δεσπόζει στις σύγχρονες, καθημερινές σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου. Η αγορά προϊόντων από τα καταστήματα – υπεραγορές δεν αφήνει περιθώρια για διαπραγμάτευση. Ο συναλλασσόμενος περιορίζεται κατά κανόνα να πληροφορηθεί τις ιδιότητες και τον τρόπο χρήσεως των αγαθών που προμηθεύεται από τις επικολλημένες σε αυτό ετικέ-

τες. Το ίδιο όμως συμβαίνει και στις εμπορικές συναλλαγές, όταν πρόκειται για τυποποιημένα προϊόντα.

Ακόμη, η ανάπτυξη του όγκου των συναλλαγών καθιστά αντικοινωνική την ατομική διαπραγμάτευση. Και για το λόγο αυτό, οι επιχειρήσεις ωθούνται στη σύνταξη προδιατυπωμένων όρων που ισχύουν για απεριόριστο αριθμό συναλλαγών, οπότε ο αντισυμβαλλόμενός τους δεν έχει κατ' ουσίαν τη δυνατότητα διαπραγμάτευσης, αλλά είναι αναγκασμένος να «προσχωρήσει» στη σύμβαση, περιοριζόμενος να κάνει χρήση της συμβατικής του ελευθερίας μόνο με την αποχή του από τη συναλλαγή.

Αλλά και στην αντίθετη περίπτωση, των καλουμένων αναγκαστικών συμβάσεων, στις οποίες η σύμβαση καταρτίζεται με μόνη την πρόταση της μίας πλευράς, καθώς η άλλη έχει υποχρέωση να την αποδεχθεί και στη συναλλαγή αυτή δεσπόζει από την πλευρά του υποχρέου το φαινόμενο της προδιατύπωσης όρων.

Δεν είναι όμως άγνωστο και το φαινόμενο, ακόμη και στην εμπορική συναλλαγή, τα μέρη να προσχωρούν αμοιβαίως σε υποδείγματα συμβάσεων που τους προσφέρονται από την ελεύθερη αγορά παροχής νομικών υπηρεσιών.

Η παρατηρούμενη συρρίκνωση του σταδίου των διαπραγματεύσεων έχει ως αποτέλεσμα την επισφαλή ενημέρωση του προσώπου που ενδιαφέρεται να συνάψει σύμβαση και συνεπώς τον «ελλειμματικό» σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του βούλησης. Οι κίνδυνοι αυτοί παρίστανται αυξημένοι ενόψει της εισχώρησης της τεχνολογίας στον τρόπο της συναλλαγής, αλλά και των «πρακτικών» που αναπτύσσονται στην αγορά για την προσέλκυση πελατείας, έτσι ώστε η έλλειψη ενημερώσεως να μετατρέπεται και σε πηγή παραπλανήσεως.

## **β. Η προστασία του καταναλωτή – Ο Νόμος 2251/1994<sup>72</sup>**

Από όσα αναπτύχθηκαν παραπάνω καθίσταται προφανής η ανάγκη να πρασχεθεί γενικότερη προστασία στους εν δυνάμει αντισυμβαλλόμενους, που να εκτείνεται σε πολύ ευρύτερο χρονικό πλαίσιο, πριν από το χρόνο ενάρξεως των διαπραγματεύσεων.

---

<sup>72</sup> Παναγιώτης Β. Λαδάς, ο.π., σελ. 212-213

Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται η ειδική νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή, με την οποία αποσκοπείται η προστασία του προσώπου στις εκτεταμένες αστικές συναλλαγές του. Ο Νόμος 2251/1994 («Προστασία των καταναλωτών»)<sup>73</sup> διέπλασε την έννοια του καταναλωτή, που είναι «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα για τα οποία προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά και τα οποία κάνουν χρήση των προϊόντων ή υπηρεσιών αυτών, εφόσον αποτελούν τον τελικό αποδέκτη τους»<sup>74</sup>. Παράλληλα, διέπλασε και την έννοια του προμηθευτή, που είναι «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο, κατά την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητάς του, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή». Προμηθευτής κατά την έννοια του Νόμου αυτού είναι και ο διαφημιζόμενος.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με το άρθρο 1 του Νόμου, «τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των καταναλωτών τελούν υπό την προστασία του κράτους, ενώ το κράτος μεριμνά ιδίως για την υγεία και την ασφάλεια των καταναλωτών και το δικαίωμα ακρόασής τους σε θέματα που τους αφορούν. Επίσης, μεριμνά για την πληροφόρηση και επιμόρφωσή τους, ιδιαίτερα των ευπρόσβλητων ομάδων καταναλωτών σε θέματα που αφορούν στην αγορά, στον ανταγωνισμό, στον καταναλωτή, στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και στην προαγωγή της βιώσιμης κατανάλωσης». Με την νομοθετική αυτή ρύθμιση ενεργοποιείται ο κρατικός μηχανισμός για την προστασία του καταναλωτή και δημιουργούνται δημοσίου δικαίου υποχρεώσεις των προμηθευτών, η παράβαση των οποίων συνεπάγεται και διοικητικές κυρώσεις για τους προμηθευτές.

Οι διατάξεις που περιέχονται στον νόμο για την προστασία του καταναλωτή έχουν ως πεδίο εφαρμογής και το στάδιο των διαπραγματεύσεων αλλά και μετά την κατάρτιση της σύμβασης. Αφορούν όμως κατά κύριο λόγο το προσυμβατικό στάδιο που εκτείνεται σε απροσδιόριστο κατ' αρχήν χρονικό διάστημα πριν από την κατάρτιση της σύμβασης. Πράγματι, προμηθευτής καθίσταται κάθε πρόσωπο από το χρονικό σημείο της ενάρξεως της επαγγελματικής του δραστηριότητας, ενώ κάθε πρόσωπο είναι εν δυνάμει καταναλωτής και συνεπώς εν δυνάμει ενδιαφερόμενος για την κατάρτιση της σύμβασης.

<sup>73</sup> Όπως τροποποιήθηκε διαδοχικά με τους Νόμους 2741/1999 και 3587/2007.

<sup>74</sup> Άρθρο 1 παρ. 4α' Ν. 2251/1994.

Έτσι, η προστασία του καταναλωτή συστηματικά αναφέρεται σε τρία στάδια. Πρώτον, το προσυμβατικό στάδιο, πριν από την έναρξη των διαπραγματεύσεων, δεύτερον το στάδιο των διαπραγματεύσεων και τρίτον, το στάδιο μετά την κατάρτιση της σύμβασης.

Η προστασία του καταναλωτή κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων εντάσσεται στις παραγράφους για την ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, ενώ η προστασία του μετά την κατάρτιση της σύμβασης ανήκει στην ύλη του γενικού ενοχικού δικαίου. Ο Νόμος 2251/1994 για την προστασία των καταναλωτών δεν κάνει διάκριση των παραπάνω τριών σταδίων. Στις επιμέρους διατάξεις του<sup>75</sup> περιέχει σε πολλές περιπτώσεις ρυθμίσεις που καλύπτουν περισσότερα του ενός στάδια, ώστε η συστηματική ανάπτυξη της προστασίας του καταναλωτή, ακολουθώντας τη δομή του ειδικού αυτού νόμου, να έχει αναχθεί σε ειδικό δίκαιο, το δίκαιο του καταναλωτή.

**γ. Η Πράξη του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος αριθμ. 2501/31.10.2002: Ενημέρωση των συναλλασσομένων από τα πιστωτικά ιδρύματα για τους όρους που διέπουν τις συναλλαγές τους<sup>76</sup>.**

Η Πράξη αυτή του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος καθορίζει τις γενικές υποχρεώσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων, που λειτουργούν στην Ελλάδα ως προς τις ελάχιστες πληροφορίες, που οφείλουν αυτά να παρέχουν στους συναλλασσομένους σχετικά με τις πιστωτικές τους κάρτες αλλά και σχετικά με τον τρόπο, με τον οποίο πρέπει να διενεργείται η ενημέρωση αυτή, ενώ συγχρόνως προσδιορίζει το πλαίσιο των διενεργούμενων μέσω του διαδικτύου τραπεζικών συναλλαγών (e-banking).

Συγκεκριμένα, τα πιστωτικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Ελλάδα οφείλουν:

---

<sup>75</sup> Π.χ. άρθρα 2 και επ.: Γενικοί όροι των συναλλαγών, άρθρα 4 και επ.: Συμβάσεις από απόσταση, άρθρα 5 και επ.: Υποχρεώσεις του προμηθευτή, άρθρα 9 και επ.: Απαγόρευση αθέμιτης – παραπλανητικής διαφήμισης ή αθέμιτων εμπορικών πράξεων ή γενικά αθέμιτων πράξεων ή παραλείψεων

<sup>76</sup> Ηλεκτρονική πηγή: [www.bankofgreece.gr](http://www.bankofgreece.gr) – Ιστότοπος της Τράπεζας της Ελλάδος και [www.go-online.gr](http://www.go-online.gr) – Ιστότοπος του επιχειρηματικού προγράμματος «Δικτυωθείτε», χρηματοδοτούμενο από το Υπουργείο Ανάπτυξης

- Να ενημερώνουν κατάλληλα τους συναλλασσόμενους για τη φύση και τα χαρακτηριστικά των προσφερομένων προϊόντων και υπηρεσιών και εν γένει για τους όρους και τις προϋποθέσεις που διέπουν τις τραπεζικές συναλλαγές.
- Να παρέχουν περιοδική έγγραφη ενημέρωση στους συναλλασσόμενους κατά τη διάρκεια ισχύος και λειτουργίας των συμβάσεων για τον τρόπο εφαρμογής των όρων που έχουν συμφωνηθεί
- Να ανταποκρίνονται εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος σε αιτήματα συναλλασσομένων για την παροχή πληροφοριών και διευκρινίσεων σχετικά με την εφαρμογή των συμβατικών όρων.

Η ενημέρωση των κατόχων πιστωτικών καρτών πρέπει να καλύπτει και τις περιπτώσεις κλοπής ή απώλειας της κάρτας. Για το σκοπό αυτό, εκτός των στοιχείων που αφορούν το επιτόκιο, την ετήσια συνδρομή, τον τρόπο και την περίοδο εκτοκισμού του ανεξόφλητου υπολοίπου και λοιπά τυχόν έξοδα και προμήθειες, καθώς και τη χρησιμοποιούμενη μέθοδο για τον προσδιορισμό της συναλλαγματικής ισοτιμίας προκειμένου περί συναλλαγών σε συνάλλαγμα, πρέπει να γνωστοποιούνται στους κατόχους της κάρτας οι ιδιαίτεροι όροι και προϋποθέσεις που προσδιορίζουν την ευθύνη τόσο του εκδότη, όσο και του κατόχου της κάρτας, ο τρόπος γνωστοποίησης στον εκδότη της κλοπής ή απώλειας κλπ.

Για τις διενεργούμενες μέσω του Διαδικτύου τραπεζικές συναλλαγές, τα πιστωτικά ιδρύματα πρέπει να διαμορφώνουν τη μορφή της πληροφόρησης με τρόπο που να επιτυγχάνεται ο σκοπός της παρούσας Πράξης, είτε με την άμεση γνωστοποίηση στο Διαδίκτυο των σχετικών στοιχείων είτε με παραπομπή σε εναλλακτικό τρόπο παροχής της σχετικής πληροφόρησης (αρμόδιος υπάλληλος, διεύθυνση, αριθμός τηλ.) σε επίπεδο καταστήματος. Επιπλέον παρέχονται:

α) στοιχεία της ταυτότητας του πιστωτικού ιδρύματος και ειδικότερα της άδειας της Τράπεζας της Ελλάδος ή της λειτουργίας του μέσω του κοινοτικού διαβατηρίου σύμφωνα με το Ν. 3601/2007 (άρθρα 5 – 22),

β) πληροφορίες σχετικά με την ασφαλή διεξαγωγή των συναλλαγών μέσω του Διαδικτύου (μορφή και βαθμός της παρεχόμενης ασφάλειας).

Για την ως άνω Πράξη του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος εκδόθηκαν στη συνέχεια οι υπ' αριθμ. 178/19-7-2004 και 234/11-12-2006 α-

ποφάσεις της Επιτροπής Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων για την τροποποίηση και συμπλήρωσή της αναφορικά με τις εξής θεματικές ενότητες:

α. Δανειακές συμβάσεις με κυμαινόμενο επιτόκιο – Γενικό επιτόκιο αναφοράς

β. Εφάπαξ δαπάνες, έξοδα υπέρ τρίτων και αμοιβές για ειδικές υπηρεσίες που παρέχονται από τα πιστωτικά ιδρύματα

γ. Κριτήρια εξειδίκευσης κατά την αιτιολογία και το εύλογο ύψος για τις δαπάνες και τα έξοδα που αφορούν καταθέσεις και τις λοιπές τραπεζικές εργασίες.

δ. Περιοδική παροχή στοιχείων και πληροφοριών αναφορικά με την κατ' ελάχιστον ενημέρωση

ε. Ελάχιστη ενημέρωση

στ. Δυνατότητα μονομερούς τροποποίησης της σύμβασης από το πιστωτικό ίδρυμα<sup>77</sup>

## **δ. Η Καταναλωτική Πίστη**<sup>78</sup>

Η καταναλωτική πίστη εντάσσεται στην οικογένεια των χρηματοπιστωτικών ή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Με τον όρο καταναλωτική πίστη εννοούμε κάθε μορφής πιστωτική διευκόλυνση που παρέχεται από ένα πιστοδότη (τράπεζα, έμπορο, κ.ά.) σε έναν καταναλωτή, σε πρόσωπο δηλαδή που παίρνει πίστωση για μη επαγγελματικούς λόγους. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις καταναλωτικής πίστης είναι: Οι συμφωνίες για απόκτηση πιστωτικής κάρτας

1. Οι συμβάσεις για χορήγηση προσωπικών, καταναλωτικών ή δανείων ανοιχτού τύπου
2. Η αγορά αγαθών ή υπηρεσιών με δόσεις

<sup>77</sup> Ηλεκτρονική πηγή: [www.hba.gr](http://www.hba.gr) – Ιστότοπος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών στον σύνδεσμο σχετικά με το Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών σε εθνικό επίπεδο.

<sup>78</sup> Ηλεκτρονική πηγή: [www.efpolis.gr](http://www.efpolis.gr) – Ιστότοπος της Γενικής Γραμματείας Καταναλωτή

Οι συμβάσεις αυτές υπάγονται στις διατάξεις της νομοθεσίας για την καταναλωτική πίστη, δηλαδή της Κοινής Υπουργικής Απόφασης Ζ1-699/2010 (ΦΕΚ 917 Β' / 23.6. 2010)<sup>79</sup>.

Η ΚΥΑ Ζ1-699 επικεντρώνεται στη διαφάνεια και τα δικαιώματα των καταναλωτών. Στόχος της είναι να προσφέρει στους καταναλωτές τυποποιημένες, συγκρίσιμες πληροφορίες σχετικά με:

i. Τη διαφήμιση: Η ΚΥΑ Ζ1-699 (άρθρο 4) ορίζει ότι εάν σε μια διαφήμιση για πίστωση υπάρχει ένας αριθμός (π.χ. επιτόκιο), τότε αυτή είναι υποχρεωτικό να περιλαμβάνει επί πλέον και ορισμένες τυποποιημένες πληροφορίες.

ii. Την προτεινόμενη σύμβαση (Προσυμβατική ενημέρωση): Η ΚΥΑ (άρθρα 5 και 6) υποχρεώνει τους πιστωτές να παρέχουν στον καταναλωτή όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για να συγκρίνει τις προσφορές σε εύθετο χρόνο, πριν από τη σύναψη της σύμβασης. Μεταξύ των προσυμβατικών πληροφοριών είναι και το Συνολικό Ετήσιο Πραγματικό Ποσοστό Επιβάρυνσης (ΣΕΠΠΕ), ένας μοναδικός αριθμός που αντιπροσωπεύει το κόστος της πίστωσης. Δεδομένου ότι το ΣΕΠΠΕ κάνει την άμεση σύγκριση των προσφορών πολύ πιο εύκολη, βοηθάει τον καταναλωτή να επιλέγει την πίστωση που θεωρεί πλέον συμφέρουσα και να αποφεύγει την υπερχρέωση ενισχύοντας έτσι και τον ανταγωνισμό μεταξύ των τραπεζών.

iii. Τη συναπτόμενη σύμβαση (Συμβατικές πληροφορίες)  
Η ΚΥΑ (άρθρο 10) προβλέπει ότι η σύμβαση που συνάπτει ο καταναλωτής, όταν επιλέξει τελικά ποιο δάνειο θα πάρει, θα πρέπει να περιέχει πλήρεις και συγκεκριμένες πληροφορίες, ώστε ο καταναλωτής να έχει ένα έγγραφο αναφοράς που να περιγράφει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του.

Η ΚΥΑ προβλέπει, επιπλέον δυο ουσιαστικά δικαιώματα για τους καταναλωτές:

- Τους επιτρέπεται να υπαναχωρήσουν από τη σύμβαση πίστωσης, χωρίς να αναφέρουν τους λόγους, εντός 14 ημερολογιακών ημερών από τη σύναψη σύμβασης (δικαίωμα υπαναχώρησης – άρθρο 14).
- Επίσης έχουν τη δυνατότητα αποπληρωμής του δανείου τους ανά πάσα στιγμή, ενώ ο πιστωτικός φορέας μπορεί να ζητήσει μια δίκαιη και αντικει-

<sup>79</sup> Υπεγράφη από τους Υπουργούς Οικονομικών - Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας & Ναυτιλίας - Δικαιοσύνης, Διαφάνειας & Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με τίτλο «Προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας προς την οδηγία 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2008 για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα των ΕΚ, αριθμ. L133 της 22.5.2008.

μενικά δικαιολογημένη αποζημίωση (δικαίωμα πρόωρης εξόφλησης - άρθρο 16).

**ε. Ο Νόμος 3862/2010 σχετικά με την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2007/64/ΕΚ, που αφορά υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά<sup>80</sup>.**

Η κοινοτική οδηγία 2007/64/ΕΚ, γνωστή ως Payment Services Directive (PSD), η οποία έχει ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο με το Νόμο 3862/2010, αφορά στην παροχή υπηρεσιών πληρωμών στην ευρωπαϊκή αγορά και δημιουργεί ένα ενιαίο πανευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο, ώστε οι καταναλωτές να απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο προστασίας σε όλη την Ευρώπη. Αυτό σημαίνει ότι διασφαλίζονται ενιαίοι κανόνες για τις ηλεκτρονικές πληρωμές, π.χ. πληρωμές με χρεωστική κάρτα ή μεταφορές χρημάτων, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, επομένως οι καταναλωτές μπορούν να κάνουν πληρωμές σε όλη την Ευρώπη με την ίδια ευκολία και ασφάλεια, όπως στη χώρα τους.

Η Οδηγία για τις Υπηρεσίες Πληρωμών (ΟΥΠ) ορίζει λεπτομερώς τις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται στον καταναλωτή και καθιστά τις πληρωμές ταχύτερες και ασφαλέστερες. Επιτρέπει, επίσης, σε νέους φορείς, τα λεγόμενα «ιδρύματα πληρωμών» (π.χ. εταιρίες μεταφοράς χρημάτων, λιανέμποροι, εταιρίες τηλεφωνίας), να παρέχουν υπηρεσίες πληρωμών παράλληλα με τις τράπεζες. Οι τράπεζες, τα ιδρύματα πληρωμών και οι υπόλοιποι φορείς πληρωμών καλούνται γενικά «πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών».

Η ΟΥΠ καλύπτει κάθε είδους πληρωμές με ηλεκτρονικά μέσα και χωρίς μετρητά, από μεταφορές πίστωσης και εντολές άμεσης χρέωσης, μέχρι πληρωμές με κάρτα (συμπεριλαμβανομένων των πιστωτικών καρτών), εμβάσματα και πληρωμές μέσω κινητού τηλεφώνου και του Διαδικτύου. Εξαιρούνται οι πληρωμές με μετρητά και επιταγές. Καλύπτονται οι πληρωμές σε οποιοδήποτε ευρωπαϊκό νόμισμα και όχι μόνο σε ευρώ, υπό την προϋπόθεση ότι οι πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών τόσο του πληρωτή όσο και του δι-

<sup>80</sup> Ηλεκτρονικές πηγές: [www.ec.europa.eu](http://www.ec.europa.eu) – Ιστοσελίδα της ευρωπαϊκής επιτροπής και [www.minfin.gr](http://www.minfin.gr) – Ιστοσελίδα του Υπουργείου Οικονομικών

καιούχου βρίσκονται σε μια από τις χώρες, όπου εκτείνεται η εφαρμογή της Οδηγίας.

Προκειμένου να διασφαλίσει αυξημένη και αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών, η ΟΥΠ επιβάλλει την παροχή σαφέστερων πληροφοριών για τις πληρωμές σε πολλά επίπεδα. Κατ' αρχήν πρέπει να παρέχονται στον καταναλωτή οι βασικές πληροφορίες που χρειάζεται πριν και μετά την εκτέλεση της πληρωμής.

Πριν αρχίσει να χρησιμοποιεί την υπηρεσία, ο οικείος πάροχος υπηρεσιών πληρωμών οφείλει να ενημερώνει τον καταναλωτή σχετικά με τους λεπτομερείς όρους και προϋποθέσεις, παρέχοντάς του, μεταξύ άλλων, πληροφορίες για τον ίδιο, για τα χαρακτηριστικά της υπηρεσίας πληρωμών (π.χ. διαδικασία συγκατάθεσης), τον χρόνο διεκπεραίωσης, τα ενδεχόμενα όρια δαπάνης, τις επιβαρύνσεις, καθώς και για τα δικαιώματα επιστροφής χρημάτων, που έχει. Με τον τρόπο αυτό μπορεί ευκολότερα να συγκρίνει τους προσφερόμενους όρους και προϋποθέσεις και να επιλέγει τους καλύτερους για τις ανάγκες του.

Πέραν των παραπάνω, μία από καινοτομίες που εισάγει η Οδηγία έχει να κάνει με τα δικαιώματα επιστροφής χρημάτων στον καταναλωτή σε περίπτωση εσφαλμένης, μη εγκεκριμένης, ή ακόμα και εγκεκριμένης -υπό προϋποθέσεις- χρέωσης λογαριασμού πληρωμών. Ειδικότερα ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει επιστροφή χρημάτων -π.χ. σε αγορά με πιστωτική κάρτα- έως και 13 μήνες μετά τη χρέωση αμφισβητώντας τη συναλλαγή. Βέβαια η τράπεζα επιστρέφει το ποσό της αμφισβητούμενης χρέωσης π.χ. αν έχει γίνει αγορά με κλεμμένη πιστωτική κάρτα, αφού προηγουμένως διερευνήσει τη συναλλαγή και προκύπτει ότι ο καταναλωτής δεν ενήργησε με δόλο. Σημαντική επίσης είναι η διάταξη του νόμου η οποία ορίζει ότι ο καταναλωτής δικαιούται επιστροφή των χρημάτων του ακόμα και όταν έχει δώσει πάγια εντολή (άμεση χρέωση) για εξόφληση λογαριασμού ΔΕΚΟ<sup>81</sup>.

Όπως έχει επισημανθεί σε ανακοίνωση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, «οι τράπεζες-μέλη της έχουν καταρτίσει συμβάσεις που διέπουν τους όρους της εκ μέρους τους παροχής υπηρεσιών πληρωμών σε πλήρη συμμόρφωση με τις διατάξεις του νόμου».

<sup>81</sup> Νόμος 3862/2010, άρθρα 27-75, αντίστοιχα Οδηγία 2077/64/ΕΚ, άρθρα 30-79

## **στ. Η Οδηγία MiFid για τις αγορές χρηματοπιστωτικών μέσων (Ν. 3606/2007)<sup>82</sup>**

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε την Οδηγία 2004/39 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις Αγορές Χρηματοπιστωτικών Μέσων (MiFID: Market in Financial Instruments Directive). Η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στην Ελληνική νομοθεσία με τον Νόμο 3606/2007 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 2007 και στις 27 χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κύριοι στόχοι της Οδηγίας αποτελούν η μεγαλύτερη διαφάνεια στις πράξεις πληρωμών, η αυξημένη προστασία των επενδυτών, η ενοποίηση των αγορών, η διευκόλυνση των διασυνοριακών συναλλαγών και η ενίσχυση του ανταγωνισμού.

Η Οδηγία εισάγει ένα πλήρες και ενοποιημένο εποπτικό πλαίσιο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα επενδυτικών υπηρεσιών και χρηματοπιστωτικών μέσων όπως οι μετοχές, τα ομόλογα, τα παράγωγα χρηματοπιστωτικά προϊόντα, τα προϊόντα προστασίας αρχικού κεφαλαίου, τα μερίδια σε Οργανισμούς Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες (ΟΣΕΚΑ) και άλλα προϊόντα ειδικού τύπου. Οι νέες διατάξεις εφαρμόζονται σε όλα τα πιστωτικά ιδρύματα, στις Εταιρείες Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών, στις οργανωμένες αγορές, στους διαχειριστές αγοράς, και στις Εταιρείες Επενδυτικής Διαμεσολάβησης.

Σκοπός της Οδηγίας 2004/39/EK περί χρηματοπιστωτικών μέσων είναι η δημιουργία κοινής αγοράς. Τρόπος υλοποίησής του αποτελεί η διαμόρφωση ενιαίας κεφαλαιαγοράς με την καθιέρωση κοινού νομικού πλαισίου για τα Κράτη – Μέλη. Για το λόγο αυτό ακριβώς η Οδηγία χαρακτηρίζεται *ακρογωνιαίος λίθος* ή *θεμελιώδης νόμος* των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.

Πρωταρχικός σκοπός της Οδηγίας είναι η παροχή αυξημένης προστασίας στους επενδυτές και για το λόγο αυτό θεσπίζει μια σειρά υποχρεώσεων επαγγελματικής δεοντολογίας στις επιχειρήσεις επενδύσεων κατά την παροχή επενδυτικών υπηρεσιών στους πελάτες τους (Τμήμα 2, άρθρα 19 και επόμενα). Έτσι, η σκοπούμενη προστασία των επενδυτών επιτυγχάνεται μέσω:

<sup>82</sup> Ηλεκτρονική πηγή: [www.hcmc.gr](http://www.hcmc.gr) – ιστότοπος της Ελληνικής Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς και [www.nbg.gr](http://www.nbg.gr) – ιστότοπος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος

- της κατηγοριοποίησης των πελατών ανάλογα με το επίπεδο γνώσης και εμπειρίας τους,
- της διασφάλισης ότι τα προϊόντα και οι υπηρεσίες ανταποκρίνονται στο προφίλ κινδύνου του πελάτη,
- της βέλτιστης εκτέλεσης των εντολών,
- των υψηλών προτύπων λήψης και διαβίβασης εντολών,
- των αυστηρών διατάξεων αναφορικά με τη διαφάνεια και την παρεχόμενη πληροφόρηση.

Σύμφωνα με τα κριτήρια που καθορίζονται από την Οδηγία οι πελάτες κατηγοριοποιούνται σε μία από τις ακόλουθες κατηγορίες (Τμήμα 1 - άρθρο 4, Τμήμα 2 – άρθρο 24):

Επιλέξιμοι αντισυμβαλλόμενοι: είναι οι πελάτες που διαπραγματεύονται ενεργά σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα και διαθέτουν την οικονομική κατάσταση και αναγκαία εμπειρία για τη λήψη επενδυτικών αποφάσεων.

Επαγγελματίες πελάτες: ορίζονται όσοι διαθέτουν το απαιτούμενο επίπεδο πείρας και γνώσης για τη λήψη επενδυτικών αποφάσεων και για την εκτίμηση των κινδύνων που ενέχουν οι αποφάσεις τους.

Ιδιώτες πελάτες: ορίζονται τα φυσικά ή/και νομικά πρόσωπα που δεν ανήκουν στις κατηγορίες των Επαγγελματιών πελατών ή των Επιλέξιμων Αντισυμβαλλομένων.

Σύμφωνα με την Οδηγία η επιχείρηση επενδύσεων αξιολογεί τη γνώση και την εμπειρία που διαθέτουν οι πελάτες της, σχετικά με τα προσφερόμενα χρηματοπιστωτικά μέσα, τις επενδυτικές και/ή παρεπόμενες υπηρεσίες, την οικονομική τους κατάσταση και τους επενδυτικούς τους στόχους, ώστε να μπορεί να τους συστήσει τις κατάλληλες επενδυτικές και/ή παρεπόμενες υπηρεσίες και τα κατάλληλα χρηματοπιστωτικά μέσα.

Οι Ιδιώτες πελάτες απολαμβάνουν μεγαλύτερο επίπεδο επενδυτικής προστασίας σε σχέση με τους Επαγγελματίες πελάτες και τους Επιλέξιμους Αντισυμβαλλόμενους. Οι πελάτες έχουν το δικαίωμα να αιτηθούν εγγράφως την αλλαγή της κατηγορίας τους αλλά η τελική απόφαση παραμένει στη διακριτική ευχέρεια της επιχείρησης επενδύσεων. Οι πελάτες ενημερώνονται εγγράφως για την κατηγοριοποίησή τους πριν την παροχή οποιασδήποτε επενδυτικής και/ή παρεπόμενης υπηρεσίας.

Η επιχείρηση επενδύσεων εξετάζει όλα τα κριτήρια για να διασφαλίσει ότι οι προσφερόμενες υπηρεσίες αντιστοιχούν στο προφίλ του πελάτη. Σε περίπτωση, στην οποία δεν λάβει την απαιτούμενη πληροφόρηση από τον πελάτη, δεν προβαίνει στην εκτέλεση της συναλλαγής για λογαριασμό του εν λόγω πελάτη, εκτός εάν αυτός αποδεχθεί τον αντίστοιχο κίνδυνο και συναινέσει εγγράφως ή δεν προβαίνει στη παροχή επενδυτικής συμβουλής ή διαχείρισης χαρτοφυλακίου<sup>83</sup> (Τμήμα 2, άρθρο 19).

Επιπλέον, η Οδηγία υιοθετεί την αρχή της «βέλτιστης εκτέλεσης των εντολών» (Best Execution Policy) και θεσπίζει τις αντίστοιχες πολιτικές και διαδικασίες προκειμένου να λαμβάνεται κάθε εύλογο μέτρο και να επιτυγχάνεται το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για τους πελάτες κατά την εκτέλεση των εντολών τους. Τα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη κατά την «βέλτιστη εκτέλεση» των εντολών των πελατών είναι η τιμή, τα έξοδα, η φύση, το μέγεθος και οτιδήποτε άλλο σχετικό με την εκτέλεση της εντολής (Τμήμα 2 – άρθρα 21, 22).

Επίσης, η Οδηγία τονίζει ότι η παρεχόμενη πληροφόρηση πρέπει να είναι αμερόληπτη, σαφής και άμεση. Η πληροφόρηση επιτρέπει στους πελάτες να εκτιμήσουν τους κινδύνους που ενέχονται στις επενδυτικές τους επιλογές, τα έξοδα που σχετίζονται με την παρεχόμενη υπηρεσία καθώς και το προσδοκώμενο επενδυτικό αποτέλεσμα σε σχέση με τους επενδυτικούς τους στόχους. Η παρεχόμενη πληροφόρηση είναι αντίστοιχη του επιπέδου επενδυτικής προστασίας των πελατών, συνεπώς η πληροφόρηση που παρέχεται στους Ιδιώτες πελάτες είναι ευρύτερη σε σχέση με αυτή που παρέχεται στις άλλες κατηγορίες πελατών.

Τέλος, προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαφάνεια και η ακεραιότητα στην αγορά, θεσπίζεται υποχρέωση αναφοράς των συναλλαγών και καταγραφής τους σε αρμόδια αρχή, ώστε να μπορεί να ελέγχει τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων επενδύσεων και να εξασφαλίζει έτσι, ότι αυτές ενεργούν με έντιμο, δίκαιο και επαγγελματικό τρόπο, που ενισχύει την ακεραιότητα της αγοράς (Τμήμα 3 – άρθρο 25).

---

<sup>83</sup> «διαχείριση χαρτοφυλακίου»: η διαχείριση με εντολή του πελάτη και υπό καθεστώς διακριτικής ευχέρειας για κάθε πελάτη, χαρτοφυλακίων, που περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα χρηματοπιστωτικά μέσα (Τμήμα 1 – άρθρο 4 της Οδηγίας)

## 5. Έννομες συνέπειες της παραβίασης της προσυμβατικής ευθύνης– Αποκατάσταση της ζημίας

Η πρόκληση ζημιών, που ανάγεται αιτιωδώς στην παράνομη συμπεριφορά των μερών κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, δηλαδή στη διάψευση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, υποχρεώνει τον παρανομούντα σε αποζημίωση.

Γενικά, η αποζημίωση περιάγει τον ζημιωθέντα στην υποθετική κατάσταση που θα βρισκόταν, αν ο ζημιώσας δεν είχε παρανομήσει. Στη διάψευση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ειδικότερα η υποθετική αυτή κατάσταση, με άλλα λόγια το περιεχόμενο της αποζημίωσης, προσδιορίζεται διττά, όμοια με τη διάκριση του διαφέροντος σε θετικό και αρνητικό.

Σπανιότερα η αποζημίωση περιάγει τον ζημιωθέντα στην υποθετική κατάσταση, που πίστεψε ότι υπάρχει. Εδώ λόγω της αυξημένης ανάγκης για ασφάλεια των συναλλαγών, ο ζημιωθείς αποκτά αξίωση για εκπλήρωση ή αξίωση για αποζημίωση λόγω μη εκπλήρωσης («θετική προστασία της εμπιστοσύνης»).

Συχνότερα, όμως, η αποζημίωση περιάγει τον ζημιωθέντα στην υποθετική κατάσταση που θα βρισκόταν, αν γνώριζε την πραγματικότητα και δεν είχε επιδείξει εμπιστοσύνη («αρνητική προστασία της εμπιστοσύνης»). Στην ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις η πραγματικότητα θα ήταν γνωστή στον ζημιωθέντα, αν δεν είχε προηγηθεί η παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά του ζημιώσαντος (άρνηση γεγονότος) και με την έννοια αυτή, αν δεν είχε διαψευσθεί η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη του ως προς την τήρηση μιας καλόπιστης συμπεριφοράς. Γι' αυτό και η αποζημίωση, που οφείλεται στην περίπτωση αυτή, αποκαλείται παραδοσιακά «αρνητικό διαφέρον» ή «διαφέρον εμπιστοσύνης». Πρόκειται για έναν όρο προσδιοριστικό της έκτασης της αποζημίωσης, που δεν παραμερίζει αλλά περιγράφει κωδικοποιημένα την πρόσφορη αιτιώδη σχέση, που πρέπει να συνδέει πάντοτε τον νόμιμο λόγο ευθύνης με τη ζημία<sup>84</sup>.

<sup>84</sup> Αν. Βαλτούδης, ο.π., σελ. 688

## α. Αρνητικό διαφέρον ή διαφέρον εμπιστοσύνης

Κατά τον Καράκωστα<sup>85</sup> η αποζημίωση που οφείλεται σε αυτόν που ζημιώθηκε καλύπτει μόνο το διαφέρον εμπιστοσύνης ή αρνητικό διαφέρον, το οποίο περιλαμβάνει τόσο τη θετική όσο και την αποθετική ζημία, και όχι το διαφέρον εκπλήρωσης. Με την αποζημίωση, δηλαδή, αυτή σκοπείται να καλυφθεί η ζημία που έπαθε κάποιος από την παράνομη διάψευση της εμπιστοσύνης του για την κατάρτιση της συμβάσεως που διαπραγματευόταν – εμπιστοσύνης, που τον εμπόδισε να τηρήσει αρνητική στάση ως προς την κατάρτιση της σύμβασης («αρνητικό διαφέρον»). Περιλαμβάνει, δηλαδή, κάθε ζημία, την οποία υπέστη ο διαπραγματευόμενος επειδή πίστεψε σε έντιμη συμπεριφορά του αντιδιαπραγματευομένου και την οποία δεν θα υφίστατο, αν δεν έδειχνε αυτή την εμπιστοσύνη<sup>86</sup>.

Η ικανοποίηση του διαφέροντος εμπιστοσύνης αποβλέπει στην αποκατάσταση της κατάστασης που θα υπήρχε χωρίς το προσυμβατικό πταίσμα, ο καθορισμός της οποίας είναι ζήτημα λειτουργίας της αιτιώδους συνάφειας.

Πιο αναλυτικά, είναι δυνατόν το προσυμβατικό πταίσμα να είχε ως αποτέλεσμα τη σύναψη ή την άκυρη σύναψη της σύμβασης, η οποία χωρίς τη ζημιολόγο συμπεριφορά δεν θα είχε συναφθή, διότι δεν θα κρινόταν επωφελής για τον ζημιωθέντα. Ο ζημιωθείς μπορεί τότε να ζητήσει να περιοχθεί στην κατάσταση που θα βρισκόταν πριν από τη σύναψη της σύμβασης (αρνητικό διαφέρον). Το αρνητικό διαφέρον αποκαθίσταται απεριόριστα, ανεξαρτήτως αν ξεπερνά το ύψος του θετικού, π.χ. όταν ο ζημιωθείς αποδεικνύει ότι το προσυμβατικό πταίσμα είχε ως αποτέλεσμα τη ματαίωση μιας άλλης σύμβασης, που θα ήταν γι' αυτόν ευνοϊκότερη από την υπό διαπραγμάτευση<sup>87</sup>.

Σε άλλη περίπτωση είναι δυνατόν το προσυμβατικό πταίσμα να είχε ως αποτέλεσμα τη ματαίωση της σύναψης ή της έγκυρης σύναψης της σύμβασης, η οποία χωρίς το προσυμβατικό πταίσμα θα είχε εγκύρως συναφθεί. Η αποζημίωση αντιστοιχεί τότε προς το θετικό διαφέρον, δεν είναι

<sup>85</sup> Ι. Καράκωστας, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, 2005, άρθρα 197-198, παρ. 844, βλ. επίσης Γ. Κουμάντο, *ΕρμΑΚ*, παρ. 77

<sup>86</sup> Ι. Σπυριδάκης, *Γενικές Αρχές*, 1985-87, σελ. 683

<sup>87</sup> Γεωργιάδης – Σταθόπουλος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, άρθρα 197-198, παρ. 9

όμως θετικό διαφέρον, διότι αυτό προϋποθέτει σύναψη, και μάλιστα έγκυρη σύναψη, της σύμβασης («οιονεί θετικό διαφέρον»).

Το ίδιο ισχύει και όταν το προσυμβατικό πταίσμα είχε ως αποτέλεσμα τη σύναψη της σύμβασης, αλλά υπό δυσμενέστερους για το ζημιωθέντα όρους από εκείνους, που αυτός θα επιτύγχανε, αν δεν είχε μεσολαβήσει το προσυμβατικό πταίσμα. Ο ζημιωθείς μπορεί τότε να ζητήσει να περιαχθεί στη θέση, στην οποία θα βρισκόταν, αν η σύμβαση – χωρίς τη συμπεριφορά του άλλου μέρους – συνάπτονταν (με τον ίδιο συμβαλλόμενο ή τρίτο) έγκυρα ή περιείχε τους ευνοϊκότερους γι' αυτόν όρους<sup>88</sup>.

Στη νομολογία, σύμφωνα με την **ΑΠ 309/1996**, ο υπαίτιος υποχρεούται να ανορθώσει τη ζημία του αντιδιαπραγματευομένου του, που πίστευε στην κατάρτιση της σύμβασης, αφού μέχρι τη σύναψή της συνεχίζεται το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Η οφειλόμενη προς τούτο αποζημίωση (αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον) καλύπτει εκείνη τη ζημία που συνδέεται αιτιωδώς με τη διάψευση της εμπιστοσύνης του διαπραγματευομένου περί της συνάψεως ή της επικείμενης συνάψεως έγκυρης συμβάσεως εξαιτίας της αποδοκιμαζόμενης συμπεριφοράς του αντιδιαπραγματευομένου.

Κατά την **ΑΠ 1242/2005** (ομοίως και η **ΕφΑθ 4913/1991**), η αποζημίωση περιλαμβάνει το αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον, ήτοι κάθε τι που ζημιώθηκε το ένα από τα μέρη που έδωσε πίστη στη σύναψη της σύμβασης και το οποίο βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την αθέμιτη ή αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη συμπεριφορά. Η ζημία περιλαμβάνει την περιουσιακή μείωση που προήλθε από τη διάψευση της εμπιστοσύνης του καλόπιστου αντισυμβαλλομένου, ο οποίος, πιστεύοντας στην «έντιμη» στάση του άλλου μέρους, είτε υποβλήθηκε σε δαπάνες είτε έχασε άλλη ευκαιρία.

Στην **ΜΠρΚαλ 28/2001**, πάντως, αποσαφηνίζεται ότι η αποζημίωση, και κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων, όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 297, 298, 198 ΑΚ «η οποία δεν αποτελεί πηγή πλουτισμού για τον ζημιούμενο, περιλαμβάνει τη διαφορά μεταξύ της παρούσας περιουσιακής κατάστασής του κι εκείνης που θα βρισκόταν, αν δεν συνέβαινε το ζημιογόνο γεγονός. Για το λόγο αυτό, όταν από το ζημιογόνο γεγονός προκύπτει και κάποια ωφέλεια που τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο μαζί

<sup>88</sup> Μ. Καράσης, *Εγχειρίδιο Γενικών Αρχών – Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, 1996, σελ. 67

του, πραγματική ζημία είναι το μέρος που μένει μετά την αφαίρεση της ωφέλειας (ΟΛΑΠ 807/1973, ΑΠ 1833/1987, ΑΠ 1812/1985, ΑΠ 1446/1980, ΕφΘεσ 676/1990, ΕφΑθ 4183/1981)».

## **β. Θετική ζημία και διαφυγόν κέρδος**

Το διαφέρον εμπιστοσύνης ή αρνητικό διαφέρον, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, περιλαμβάνει τόσο τη θετική ζημία όσο και την αποθετική.

Η θετική ζημία περιλαμβάνει τις δαπάνες που έγιναν και τις οποίες θα απέφευγε ο διαπραγματευόμενος, αν τηρούσε αρνητική στάση, όπως π.χ. αναγκαία έξοδα και δαπάνες για την κατάρτιση ή την εκτέλεση της συμβάσεως (συμβολαιογραφικά έξοδα, έξοδα ταξιδιού, δαπάνες δικηγόρου, η προκαταβολή του τιμήματος της πώλησης ακινήτου, που επρόκειτο να συναφθεί).

Τη θέση αυτή υποστηρίζει πάγια και η νομολογία. Ενδεικτικά, η **ΑΠ 1346/2000** αναφέρει: «ως ζημία δηλαδή νοείται το αρνητικό της συμβάσεως διαφέρον, ήτοι κάθε ζημία, θετική ή διαφυγόν κέρδος, που συναρτάται προς το ότι το έτερο μέρος υποβλήθηκε σε δαπάνες ή ματαίωσε άλλη ευκαιρία εξαιτίας της πεποίθησής του ότι η σύμβαση θα συνήπτετο...».

Ομοίως και στην **ΠΠρΘεσ 19361/1996** ορίζεται ότι «αποκαθίσταται μεταξύ άλλων και η ζημία που αυτός υπέστη, γιατί, πιστεύοντας δικαιολογημένα ότι επίκειται η κατάρτιση της συμβάσεως, υποβλήθηκε σε δαπάνες ή απέκρουσε άλλη ευκαιρία προς σύναψη παρομοίας συμβάσεως με τους αυτούς ή ευνοϊκότερους όρους».

Ακόμη πιο σαφής, όμως, είναι η **ΑΠ 1565/2000**, η οποία κάνει λόγο για αμφότερα τη θετική ζημία και το διαφυγόν κέρδος αναφέροντας ότι «στην έννοια του αρνητικού διαφέροντος υπάγονται ιδίως τόσο η ζημία του αναίτιου μέρους εξαιτίας δαπανών στις οποίες προέβη διότι πίστεψε ως επικείμενη τη σύναψη της συμβάσεως, όσο και η ζημία την οποία αυτό υπέστη, για τον ίδιο λόγο, από την απόκρουση άλλης ευκαιρίας για σύναψη όμοιας συμβάσεως με τους ίδιους ή ευνοϊκότερους όρους».

Συνεπώς, στη ζημία που αποκαθίσταται περιλαμβάνεται επίσης και το διαφυγόν κέρδος, όχι όμως εκείνο που αναμενόταν από τη σύμβαση, αλλά εκείνο που θα είχε ο ζημιούμενος από άλλη σύμβαση με τους ίδιους ή παραπλήσιους ή ευνοϊκότερους όρους σε σύγκριση με τη σύμβαση που μα-

ταιώθηκε, την οποία θα κατάρτιζε, αν δεν είχε απασχοληθεί με την κατάρτιση της συμβάσεως που ματαιώθηκε αργότερα. Αποθετική ζημία υπάρχει και στην περίπτωση απόκρουσης άλλης ευκαιρίας ή ακόμα και στην περίπτωση απασχόλησης κάποιου από την εργασία του.

Σχετικά, έχει αποφανθεί η **ΕφΘεσ 3/1994**: «...η οποία (αποζημίωση) περιλαμβάνει την αποκατάσταση τόσο της θετικής ζημίας όσο και της αποθετικής που τυχόν υφίσταται από την ίδια αιτία, όπως συμβαίνει στην περίπτωση αποκρούσεως των διαπραγματεύσεων επί άλλης ευκαιρίας για τη σύναψη παρόμοιας συμβάσεως υπό τους ίδιους ή παραπλησίους συγκριτικά όρους με εκείνους της συμβάσεως που ματαιώθηκε (ΑΠ 1505/1988)».

Ομοίως και η **ΕφΘεσ 65/1994** ορίζει: «Η οφειλομένη, τέλος, κατά το προμνησθέν άρθρον 198 παρ. 1 ΑΚ αποζημίωσις ( αρνητικόν της συμβάσεως διαφέρον ) περιλαμβάνει τόσον την θετικήν όσον και την αποθετικήν ζημίαν, είτε εκ της πραγματοποιήσεως της συμβάσεως είτε εκ της αποκρούσεως των διαπραγματεύσεων άλλων ευκαιριών προς σύναψιν παρόμοιας συμβάσεως υπό τους αυτούς ή ευνοϊκότερους όρους προς εκείνους της ματαιωθείσης, είτε εκ της μη καταρτίσεως της ματαιωθείσης συμβάσεως (ΑΠ 1303/84)».

### **γ. Το αρνητικό διαφέρον μεγαλύτερο του θετικού**

Η αποζημίωση, ενώ καλύπτει μόνο το αρνητικό διαφέρον, μπορεί κατά περίπτωση να είναι μεγαλύτερη από το θετικό διαφέρον ή διαφέρον εκπληρώσεως (αν π.χ. η άλλη σύμβαση, τη σύναψη της οποίας απέρριψε η ζηιωθείς λόγω των διαπραγματεύσεων, ήταν επικερδέστερη από την υπό διαπραγμάτευση), δεδομένου ότι ο νόμος δεν θέτει εδώ σχετικό περιορισμό, όπως κάνει σε άλλες περιπτώσεις (π.χ. στις ΑΚ 145 παρ. 1 και 231 παρ. 2)<sup>89</sup>. Όπου ο περιορισμός αυτός δεν έχει θεσπιστεί, ισχύει ο γενικός κανόνας ότι η αποζημίωση καλύπτει πάσα ζημία. Το αρνητικό διαφέρον αποκαθίσταται στο σύνολό του χωρίς κανένα περιορισμό από το θετικό διαφέρον. Έτσι, αν το διαφυγόν κέρδος από τη σύμβαση, που απέκρουσε ο

<sup>89</sup> Ι. Σπυριδάκης, *Αστικός Κώδικας, άρθρο 198*, σημ. 5, Απ. Γεωργιάδης, *Γενικές Αρχές*, 2002, σελ. 454 παρ. 11

ζημιωθείς είναι υψηλότερο από το διαφυγόν κέρδος της σύμβασης, η σύναψη της οποίας ματαιώθηκε αδικαιολόγητα, τότε ο ζημιωθείς θα δικαιούται το υψηλότερο διαφυγόν κέρδος από την αποκρουσθείσα σύμβαση<sup>90</sup>.

Στο σημείο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις του Π. Κορνηλάκη στην **Εφαθ 2698/1978** Αρμ 1978, 551. Κρίνοντας την απόφαση σχολιάζει ότι *αναφορικά με τη μορφή της αποζημίωσης που οφείλεται λόγω πταίσματος κατά τις διαπραγματεύσεις, η απόφαση, ακολουθώντας την κρατούσα γνώμη, δέχεται ότι πρόκειται για το λεγόμενο «αρνητικό διαφέρον» με την προσθήκη ότι «εάν δεν καταρτιστεί η σύμβαση, για την οποία διεξάγονται οι διαπραγματεύσεις, το διαφέρον αυτό δεν αποκλείεται υπό συγκεκριμένες συνθήκες να υποερβαίνει το διαφέρον εκπληρώσεως καταρτισμένης σύμβασης».* Ουσιαστικά, όμως, και όπως πολύ σωστά τονίζει ο Καράσης, *Νομοτεχνική κριτική του αρθ. 198 παρ. 1 ΑΚ, Αρμ 32, 207, η έκταση του «διαφέροντος εμπιστοσύνης» δεν προσδιορίζεται εννοιοκρατικά από τη διάκριση αρνητικού και θετικού διαφέροντος, αλλά αποκλειστικά από την αρχή της αιτιώδους συνάφειας. [...] έτσι, στα πλαίσια των άρθρων 197, 198 ΑΚ αντί για αρνητικό ή θετικό διαφέρον θα ήταν πιο σωστό να μιλάμε για ανόρθωση κάθε ζημίας, που βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο με την αντίθετη στην καλή πίστη και στα συναλλακτικά ήθη συμπεριφορά [...] ανεξάρτητα, αν η αποζημίωση αυτή συνιστά αρνητικό διαφέρον ή «ισσοδυναμεί πρακτικά – χωρίς να ταυτίζεται εννοιολογικά – με το θετικό διαφέρον», το οποίο προϋποθέτει έγκυρη σύμβαση και υπαίτια μη εκπλήρωση των υποχρώσεων, που πηγάζουν από αυτή.*

## δ. In natura αποζημίωση

Σοβαρό ζήτημα, για το οποίο η νομολογία δεν έχει αποφανθεί εξαιρετικά, ανακύπτει σχετικά με το αν η αποζημίωση σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορεί να επιδικαστεί in natura.

Ο γενικός κανόνας του άρθρου 297ΑΚ ισχύει κατ' αρχήν και εν προκειμένω, αλλά η εφαρμογή του αναιρείται στην πράξη σχεδόν πάντοτε από την ορθή εφαρμογή των κανόνων περί αιτιώδους συνάφειας και συγκεκρι-

<sup>90</sup> Αν. Βαλτούδης, ο.π.

μένα από το γεγονός ότι η αποζημίωση πρέπει να καλύπτει μόνο τη ζημία που προκαλείται από την παράνομη διάψευση της εμπιστοσύνης. Έτσι, αν ματαιωθεί η σύναψη σύμβασης ή καταρτισθεί σύμβαση ελαττωματική, ιδιαίτερα άκυρη λόγω μη τήρησης τύπου, δεν είναι δυνατό να επιδικαστεί αποζημίωση *in natura*, που να συνίσταται στην έγκυρη σύναψη της ματαιωθείσας ή της ακύρωσ συνάφθειας σύμβασης. Τέτοια αποζημίωση θα ήταν νοητή, αν οφειλόταν αποζημίωση για τη μη σύναψη ή για την άκυρη σύναψη και όχι όταν, όπως εν προκειμένω, οφείλεται αποζημίωση μόνο για τη ζημία από τη διάψευση της εμπιστοσύνης σχετικά με την σύναψη ή την επικείμενη σύναψη ή την έγκυρη σύναψη. Εξάλλου, και από πρακτική άποψη, τέτοια *in natura* αποζημίωση στις εν λόγω περιπτώσεις, η οποία θα εξανάγκαζε στη σύναψη σύμβασης ή θα εξαφάνιζε τις συνέπειες της ακυρότητας, θα κατέλυε την ελευθερία του «συμβάλλεσθαι» και θα επέτρεπε καταστρατηγήσεις, κυρίως των διατάξεων σχετικά με τον τύπο των δικαιοπραξιών.

Τα εκτεθέντα ισχύουν και αν, συνεπεία του προσυμβατικού πταίσματος του ετέρου, συνήφθη σύμβαση, η οποία δεν θα είχε συναφθεί ή θα είχε συναφθεί με διαφορετικό περιεχόμενο, αν δεν είχε μεσολαβήσει το προσυμβατικό πταίσμα: οφείλεται αποζημίωση για τη ζημία, η οποία προκλήθηκε από την εκ του προσυμβατικού πταίσματος διάψευση της εμπιστοσύνης σχετικά με συνδρομή ορισμένων πραγματικών ή νομικών όρων της συναφθείσας σύμβασης, αλλά η αποζημίωση δεν μπορεί να συνίσταται στην απαλλαγή – ολική ή μερική – από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση, διότι θα κάλυπτε ζημία οφειλόμενη στη σύναψη ή το περιεχόμενο σύμβασης και όχι στη διάψευση της εμπιστοσύνης και μόνο. Επιπλέον, από πρακτική άποψη, θα επέφερε, κατ' αποτέλεσμα, ανεπίτρεπτη διεύρυνση των κατά το νόμο περιπτώσεων ακυρότητας ή ακυρωσίας, όπως για παράδειγμα ακύρωση για πλάνη περί τα παραγωγικά αίτια.

Δεν αποκλείεται, πάντως, και η ύπαρξη περιπτώσεων, κατά τις οποίες είναι δυνατή η *in natura* αποζημίωση, μη συνισταμένη όμως ούτε στη σύναψη ούτε στην άρση των αποτελεσμάτων της σύμβασης: π.χ. ο αντιδιπραγματευόμενος προβαίνει σε δαπάνες με καταβολές σε είδος ή ο αγοραστής, επειδή πίστεψε ότι έχει συναφθεί σύμβαση πώλησης κάποιου αντικείμενου προς αυτόν, δωρίζει σε τρίτο όμοιο αντικείμενο, το οποίο είχε. Σ' αυτές τις περιπτώσεις θα ήταν νοητή η αποζημίωση με την απόδοση στον

ζημιωθέντα από τον ζημιώσαντα αντικειμένου όμοιου προς εκείνο που καταβλήθηκε ή δωρήθηκε<sup>91</sup>.

Η πρακτική σημασία της *in natura* αποζημίωσης είναι ιδιαίτερα σημαντική. Εντελώς ενδεικτικά και επιγραμματικά επισημαίνεται ότι:

- i. Ο ζημιωθείς αποδεσμεύεται εκ του αποτελέσματος από μια «ανεπιθύμητη» για τα συμφέροντά του σύμβαση, έστω και αν η παραπλάνηση οφείλεται στην αμέλεια του άλλου μέρους, και όχι σε δόλο, οπότε θα επιτρεπόταν η ακύρωση λόγω απάτης, με τις δυσχέρειες όμως που χαρακτηρίζουν την απόδειξη του δόλου.
- ii. Ο ζημιωθείς αποδεσμεύεται από την ανεπιθύμητη σύμβαση, έστω και αν η παραπλάνηση του ζημιώσαντος δεν αφορά ιδιότητες του ίδιου του συμβατικού αντικειμένου, οπότε θα επιτρεπόταν η ακύρωση λόγω πλάνης κατά την ΑΚ 142, χωρίς μάλιστα ο πλανηθείς να οφείλει αποζημίωση κατά την ΑΚ 145 παρ. 1, καθώς την πλάνη προκάλεσε ο αντισυμβαλλόμενός του.
- iii. Ο ζημιωθείς αποδεσμεύεται, έστω και αν οι πεπλανημένες προσδοκίες του δεν καταστούν περιεχόμενο της σύμβασης, οπότε θα εφαρμόζονταν ευχερέστερα οι διατάξεις για την ανώμαλη εξέλιξη των ενόχων. Η μη ένταξη των πεπλανημένων προσδοκιών στο περιεχόμενο της σύμβασης συναντάται ιδίως στις συμβάσεις με εξατομικευμένα περιουσιακά αντικείμενα, για τις ιδιότητες των οποίων δεν υπήρξε συμφωνία των μερών<sup>92</sup>.

## ε. Χρηματική ικανοποίηση

Το αν είναι δυνατή η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι ζήτημα, το οποίο αμφισβητείται σε θεωρία και νομολογία.

Αναλυτικά στο θέμα αυτό τοποθετείται η **ΕφΠειρ 856/1993**, σύμφωνα με την οποία «υπό στενή (αυστηρή) έννοια, ως ζημία νοείται συνήθως μόνο η περιουσιακή και τέτοια κατ' αρχήν είναι η βλάβη σε αγαθά που έχουν οικονομική (χρηματική) αξία. Στη ζημία υπό ευρεία έννοια εμπίπτει

<sup>91</sup> Γ. Κουμάντος, ο.π., παρ. 80

<sup>92</sup> Αν. Βαλτούδης, ο.π.

όμως και η μη περιουσιακή, η οποία αποκαλείται και ηθική βλάβη και ως προς την οποία το δίκαιό μας δεν αναγνωρίζει γενικά ικανοποίηση της ηθικής βλάβης σε όλες τις περιπτώσεις. Η ΑΚ 299 προβλέπει ότι: *«Για μη περιουσιακή ζημία οφείλεται χρηματική ικανοποίηση στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος», τέτοιες δε περιπτώσεις είναι εκείνες των άρθρων ΑΚ 59 (επί προσβολής της προσωπικότητας), 932 (επί αδικοπραξίας) και 1453 (επί διαζυγίου, εφόσον ο λόγος αυτού συνιστά βαρεία προσβολή του αναιτίου συζύγου). Η ευρύτερη κατηγορία νόμιμου λόγου ευθύνης, όπου δεν προβλέπεται χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, είναι η αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης. Έτσι, η ευθύνη από προϋφιστάμενη ενοχή (συνήθως ενδοσυμβατική ευθύνη) θα συνίσταται μόνο σε υποχρέωση αποκαταστάσεως της περιουσιακής ζημίας. Στο βαθμό όμως που η αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης συνιστά αδικοπραξία, απέναντι στο δανειστή μόνο θα είναι δυνατή η εφαρμογή των διατάξεων για τις αδικοπραξίες (914 επ.), επομένως (αν τυχόν προκλήθηκε ηθική βλάβη) και της ΑΚ 932. Με τις ίδιες προϋποθέσεις μπορεί να επιδικαστεί ικανοποίηση της ηθικής βλάβης και στην περίπτωση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις, δηλαδή γι' αυτόν τον σκοπό θα απαιτηθεί αδικοπραξία, που βασικά θα συντρέχει, αφού η αντισυναλλακτική συμπεριφορά θα πρέπει να κριθεί παράνομη πράξη (ΑΚ 197) και επίρριψη στο ζημιωθέντα του βάρους της αποδείξεως για την υπαιτιότητα».*

Κατά τον Μ. Σταθόπουλο, ακριβέστερος από τον όρο «το παράνομο», στο πλαίσιο εφαρμογής της ΑΚ 914, είναι ο όρος «το άδικο», που δηλώνει την αντίθεση στο δίκαιο γενικά και όχι μόνο στο νόμο. Η ΑΚ 914 είναι «λευκός» κανόνας δικαίου ως προς την προϋπόθεση του παρανόμου. Από άλλες διατάξεις που απαγορεύουν ή επιτρέπουν μία πράξη και όχι από την ΑΚ 914 θα κριθεί, αν η εν λόγω πράξη είναι παράνομη ή νόμιμη. Αλλά και το πνεύμα της γενικής ρήτρας για την αδικοπρακτική ευθύνη δεν είναι χωρίς σημασία για τον συγκαθορισμό τουλάχιστον του εύρους της έννοιας των άδικων πράξεων που παράγουν ευθύνη προς αποζημίωση.

Εκ πρώτης όψεως η παρανομία θα μπορούσε να οριστεί ως η αντίθεση σε διάταξη νόμου. Η εξεταζόμενη προϋπόθεση, δηλαδή, θα συνέτρεχε κάθε φορά που παραβιάζεται μία επιμέρους διάταξη νόμου. Εντούτοις, η απλοποίηση αυτή δεν θα ανταποκρινόταν στο πνεύμα του νόμου.

Ενώ παλαιότερα πιστευόταν ότι το παράνομο συνέτρεχε μόνο, όταν παραβιαζόταν μία ειδική διάταξη νόμου, σήμερα θα πρέπει να δεχθούμε μία ευρύτερη έννοια της παρανομίας. Θ πρέπει, δηλαδή, να δεχθούμε, ότι αυτή

συντρέχει τόσο όταν παραβιάζεται ειδική διάταξη όσο, όμως, και όταν δεν τηρείται η επιμέλεια που μπορεί και πρέπει να δείχνει ένας μέσος άνθρωπος για την ασφάλεια και προστασία προσώπων και αγαθών, με τα οποία η συμπεριφορά του έρχεται ή μπορεί να έλθει σε επαφή, έστω και αν δεν υπάρχει παράβαση ειδικά προβλεπόμενου απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου. Παρανομία θα γίνει δεκτή και όταν παραβιάζεται η γενική υποχρέωση ασφάλειας και προστασίας των άλλων. Η διεύρυνση αυτή του παρανόμου, με διάφορες παραλλαγές, κυρίως ως προς τη διατύπωση, έχει επικρατήσει στη θεωρία και τη νομολογία, σύμφωνα άλλωστε και με τη διεθνή εξέλιξη.

Νομική θεμελίωση του παραπάνω κανόνα είναι οι γενικές ρήτρες, που καθιερώνουν τις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών και που απαγορεύουν την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων ή της γενικής ελευθερίας δράσης (ιδίως ΑΚ 281 και 288). Την επιβάλλει ακόμα το πνεύμα της ΑΚ 914, αλλά και το γενικότερο πνεύμα της νομοθεσίας. Έτσι, η έννομη τάξη μας καθιερώνει για κάθε άτομο γενικές υποχρεώσεις συμπεριφοράς. Το κυριότερο και ευρύτερο κριτήριο, με βάση το οποίο θα κρίνεται αν υπάρχει ή όχι τέτοια υποχρέωση, που η παράβασή της θα σήμαινε παρανομία, είναι, σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις που αναφέρθηκαν, η καλή πίστη.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, παράνομη είναι μία πράξη που παραβιάζει ειδικό απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου, αλλά και μία πράξη που παραβιάζει τις γενικές υποχρεώσεις συμπεριφοράς (υποχρεώσεις επιμέλειας), οι οποίες απορρέουν ιδίως από την αρχή της καλής πίστης. Στην περίπτωση αυτή θα πρόκειται για πλημμελή, αντισυναλλακτική (κατά κανόνα αμελή) συμπεριφορά του δράστη. Πολλές φορές αντισυναλλακτική συμπεριφορά και παράβαση ειδικού κανόνα θα συνυπάρχουν. Και το ένα όμως αρκεί μόνο του για τη θεμελίωση του παρανόμου.

Συμπερασματικά, παράνομη είναι κατ' αρχήν η πράξη (όχι το αποτέλεσμα), που παραβιάζει κανόνα δικαίου. Η πράξη όμως που θίγει συμφέροντα, τα οποία βρίσκονται έξω από τον προστατευτικό σκοπό του παραβιαζόμενου κανόνα, δεν είναι παράνομη απέναντι στον φορέα των συμφερόντων αυτών. Εξάλλου, η παρανομία υπάρχει όχι μόνο όταν η πράξη προσκρούει σε κάποια ειδική πρόβλεψη κανόνα δικαίου, αλλά και όταν είναι

αντίθετη με τη γενική υποχρέωση ασφάλειας και προστασίας που επιβάλλει στα άτομα η έννομη τάξη<sup>93</sup>.

Με τα παραπάνω εναρμονίζεται μερίδα της θεωρίας, η οποία υποστηρίζει ότι παρά τη στενή διατύπωση του άρθρου 299, στην περίπτωση ευθύνης από διαπραγματεύσεις, είναι δυνατό ο ζημιώσας να υποχρεωθεί στην καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, κι αυτό απορρέει ανενδοίαστα από την αδικοπρακτική διαμόρφωση της προσυμβατικής ευθύνης κι επομένως, από την εφαρμογή του άρθρου 932<sup>94</sup>.

Στη δε νομολογία χαρακτηριστική είναι η **ΑΠ 10/1991**, η οποία δέχθηκε ότι κύριο γνώρισμα της προβλεπόμενης από το άρθρο 919 ΑΚ αδικοπραξίας είναι η προσβολή των χρηστών ηθών από την πράξη του υπαιτίου, η οποία από πρόθεση επιχειρήθηκε ή και από παράλειψη αυτού, η δε αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, η έννοια των οποίων είναι νομική, εξετάζεται αντικειμενικά και σύμφωνα με την αντίληψη του υγιώς κατά το δίκαιο σκεπτόμενου μέσου κοινωνικού ανθρώπου. Στα πλαίσια της αντίθεσης αυτής περιλαμβάνεται και η συμπεριφορά που, κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων για σύναψη συμβάσεως, επιδεικνύει ο συμβαλλόμενος, αποκρύπτοντας με πρόθεση, που μπορεί να έχει τη μορφή και του ενδεχόμενου ακόμη δόλου, από τον αντισυμβαλλόμενο του περιστατικά, τα οποία, αν γνώριζε ο τελευταίος, θα μπορούσαν να επηρεάσουν την απόφασή του να προβεί στην κατάρτιση της συμβάσεως.

Στον αντίποδα αυτών, όμως, βρίσκεται η μεγαλύτερη μερίδα της θεωρίας και της νομολογίας, που υποστηρίζει ότι η αθέτηση των υποχρεώσεων, που επιβάλλουν οι ΑΚ 197 και 198 δεν δημιουργούν υποχρέωση για καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, γιατί η ευθύνη του υπαιτίου δεν είναι από αδικοπραξία, αλλά από αθέτηση ειδικής ενοχής που υπάρχει από το νόμο<sup>95</sup>.

Έτσι και στη νομολογία η διατύπωση της **ΑΠ 211/1980** – καθώς και πλείστων άλλων αποφάσεων - είναι σαφής: η περίπτωση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις του άρθρου 198 ΑΚ δεν είναι ευθύνη από αδικοπραξία, αλλά από αθέτηση ειδικής ενοχής νόμω υφισταμένης (197ΑΚ), περιο-

<sup>93</sup> Μ. Σταθόπουλος, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο- Τόμος Α1*, 1993, παρ. 15, σελ. 248 επ.

<sup>94</sup> Ι. Σπυριδάκης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, άρθρο 198

<sup>95</sup> Ι. Καράκωστας, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρα 197 – 198*, 2005, Γ. Κουμάντος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρο 198*, Μ. Καραάσης, *Εγχειρίδιο Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου – Δίκαιο Δικαιοπραξίας*, 1996

ρίζοντας το διαφέρον μόνο στη ζημία, η οποία βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο προς τη γενεσιουργό εκείνης αιτία και όχι σε κάθε αιτία.

Ομοίως και η **ΕφΡόδου 30/2004**, σύμφωνα με την οποία «...η αθέτηση των ποχρεώσεων που επιβάλλουν οι διατάξεις των άρθρων 197 – 198ΑΚ δεν δημιουργούν υποχρέωση για καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, γιατί η ευθύνη του υπαιτίου δεν είναι από αδικπραξία, αλλά ευθύνη από αθέτηση ειδικής εκ του νόμου ενοχής».

## 6. Η ευθύνη τρίτου και έναντι τρίτου κατά τις διαπραγματεύσεις

### α. Ευθύνη τρίτων προσώπων

Είναι πολύ σύνηθες, στην καθημερινή συναλλακτική πρακτική, οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη μίας σύμβασης να μη διεξάγονται αυτοπροσώπως από τα ενδιαφερόμενα μέρη, αλλά διά μέσου τρίτων (παρένθετων) προσώπων. Στις περιπτώσεις που έχουμε τέτοιου είδους παρεμβολή, ανακύπτει το ζήτημα κατά πόσο για την προσυμβατική συμπεριφορά ευθύνεται το πρόσωπο, το οποίο πραγματικά διεξάγει τις διαπραγματεύσεις, ο μελλοντικός συμβαλλόμενος ή και οι δύο.

Κατά τον Μ. Καράση<sup>96</sup>, η συμμετοχή του τρίτου μπορεί να είναι είτε άμεση είτε έμμεση. Άμεση είναι η συμμετοχή όταν ο τρίτος έχει εξουσία να συμμετάσχει και συμμετέχει στη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων ως «βοηθός διαπραγματεύσεων», μεσίτης κλπ., ή πέρα από αυτό έχει και την εξουσία να καταρτίσει τη σύμβαση ως αντιπρόσωπος. Έμμεση συμμετοχή υπάρχει όταν ο τρίτος δε λαμβάνει μέρος στις διαπραγματεύσεις, αλλά χρησιμοποιείται ως σύμβουλος (π.χ. δικηγόρος, πολιτικός μηχανικός, φορολογικός ή οικονομικός σύμβουλος) εν όψει συγκεκριμένης διαπραγματεύσεως, παρέχοντας στο άλλο μέρος πληροφορίες που μπορούν να επηρεάσουν τη δικαιοπρακτική του βούληση.

Στο σημείο αυτό βρισκόμαστε ενώπιον ενός νομοθετικού κενού, αφού τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ αποβλέπουν στη ρύθμιση της ευθύνης μεταξύ των μερών, χωρίς να υπάρχει σχετική πρόβλεψη για τα τυχόν τρίτα συμμετέχοντα πρόσωπα. Το κενό αυτό θα πληρωθεί με αναλογική εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων (197, 198 ΑΚ), σύμφωνα, δηλαδή, με την αρχή της όμοιας μεταχείρισης των ομοίων.

Σύμφωνα με άλλη άποψη<sup>97</sup>, ο τρίτος μπορεί να θεωρηθεί «μέρος» κατά το σκοπό του άρθρου 197 ΑΚ, να υπόκειται στις υποχρεώσεις καλόπιστης συμπεριφοράς στο προσυμβατικό στάδιο και να ευθύνεται κατ' άρθρο

<sup>96</sup> Μ. Καράσης, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 773-774

<sup>97</sup> Δ. Χ. Λιάπης, *Η ευθύνη του τρίτου από διαπραγματεύσεις*, Σύμμεικτα Γ. Κουμάντου, 2004, σελ. 634

198 ΑΚ. Προς τούτο απαιτείται η θέση και ο ρόλος του στη διαπραγμάτευση της αλλότριας σύμβασης να προσομοιάζει από την κρίσιμη αξιολογική σκοπιά με αυτή των διαπραγματευόμενων μερών. Η τελολογική ερμηνεία πρέπει να αναζητήσει κριτήρια, που μπορούν να εντάξουν τον τρίτο σε αυτό το πλέγμα ρυθμίσεων, αξιολογήσεων, συμπεριφοράς και ευθύνης.

Πάντως, κατά τον Γ. Κουμάντο<sup>98</sup>, για τον εντοπισμό του υπεύθυνου από τις διαπραγματεύσεις, είναι αναγκαία η αναδρομή στον απώτερο λόγο της προσυμβατικής ευθύνης. Ο λόγος αυτός είναι η κατά τρόπο αντίθετο προς την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη διάψευση της εμπιστοσύνης του ενός μέρους από τον αντιδιαπραγματευόμενό του. Επομένως, έχει σημασία ποιος προκάλεσε την εμπιστοσύνη και προς ποιον παρασχέθηκε αυτή.

Γενικά, η ευθύνη βαρύνει κατ' αρχήν τα μέρη (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) μεταξύ των οποίων θα ισχύσει η τυχόν καταρτισθησομένη υπό διαπραγμάτευση σύμβαση, και όχι τρίτους (π.χ. υπαλλήλους των μερών, αντιπροσώπους αυτών κατά την τυχόν σύναψη της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης κτλ.) που τυχόν χρησιμοποιούνται κατά τις διαπραγματεύσεις. Ευθύνη του ίδιου του τρίτου προσωπικά είναι δυνατόν να στηρίζεται στην ΑΚ 914 ή ακόμα και στις ΑΚ 197 – 198, πάντως κατ' εξαίρεση, αν ο τρίτος, έχοντας προσωπικά βασική επιρροή στις διαπραγματεύσεις (σύνηθες επί νομίμου αντιπροσώπου ή όταν ο τρίτος διεξάγει τις διαπραγματεύσεις για δικό του συμφέρον), προκάλεσε την στο πρόσωπό του εμπιστοσύνη του άλλου μέρους, η διάψευση της οποίας αποτελεί, σε τελευταία ανάλυση, το λόγο της προσυμβατικής ευθύνης (βλ. ΠΞάνθης 195/1960 ΝοΒ 9, 863). Πέρα από αυτές τις εξαιρετικές περιπτώσεις, την ευθύνη για την τυχόν υπαίτια αντισυναλλακτική συμπεριφορά (κατ' ΑΚ 197 – 198) του χρησιμοποιούμενου τρίτου φέρει ο «κύριος της υπόθεσης» (μέλλων συμβαλλόμενος)<sup>99</sup>.

Σύμφωνα και με την **ΕφΘεσ 1136/1990**, εάν κατά τις διαπραγματεύσεις χρησιμοποιήθηκε αντιπρόσωπος, ο αντιπροσωπευόμενος ευθύνεται για το περί αυτές πταίσμα του αντιπροσώπου (με αναφορά και στην ΑΠ 969/1977). Γίνεται, όμως, δεκτό ότι υπεύθυνος μπορεί να είναι και ο ίδιος ο αντιπρόσωπος ή ο προστηθείς, και μάλιστα, όταν εκείνος που προέβη σε

<sup>98</sup> Γ. Κουμάντος, *ΕρμΑΚ*, άρθρα 197 – 198, παρ. 69 επ.

<sup>99</sup> Απ. Γεωργιάδης/ Μ. Σταθόπουλος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, άρθρα 197 – 198, σελ. 321

διαπραγματεύσεις για την κατάρτιση της σύμβασης με τον αντιπρόσωπο ή τον προσηθέντα, εμπιστεύθηκε και απέβλεψε στο πρόσωπο αυτού.

Στις περιπτώσεις της άμεσης συμμετοχής τρίτων προσώπων, στοιχειοθετείται προσυμβατική ευθύνη τους, εφόσον η θέση τους προσομοιάζει ή σχεδόν ταυτίζεται με εκείνη των υποκειμένων της υπό διαπραγμάτευση σύμβασης. Αυτό συμβαίνει στις εξής δύο περιπτώσεις:

α) Όταν τα πρόσωπα αυτά έχουν άμεσο οικονομικό συμφέρον στη σύναψη ή και εκτέλεση της αλλότριας σύμβασης και υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες αντιμετωπίζουν την αλλότρια σύμβαση ως ίδια, που σημαίνει ότι από οικονομική άποψη είναι και τα ίδια συμβαλλόμενο μέρος, όπως ο έμπορος μεταχειρισμένων αυτοκινήτων στην περίπτωση που δεν έχει αγοράσει και αποκτήσει στο όνομά του το αυτοκίνητο, αλλά μεσολαβεί στην πώληση αυτού

από τον μέχρι τώρα κύριό του στον ενδιαφερόμενο αγοραστή.

β) Όταν τα πρόσωπα αυτά δημιούργησαν μία ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης, αντίστοιχη προς εκείνη που δημιουργείται μεταξύ των μερών της υπό κατάρτιση σύμβασης, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά τις διαπραγματεύσεις ή τη σύναψη της σύμβασης, όπως στην περίπτωση του νόμιμου αντιπροσώπου<sup>100</sup>.

Η δημιουργία και η επένδυση εμπιστοσύνης πρέπει να εξειδικευθούν έτσι, ώστε ευθύνη να αναγνωρίζεται, μόνον όταν η σχέση τρίτου και διαπραγματευόμενου έχει την ποιοτική υφή, την ένταση κινδύνου και την ανάγκη προστασίας της προσυμβατικής σχέσης των μελλοντικών συμβαλλομένων. Και πάντως, για να αποκτήσει ο τρίτος τη λειτουργική θέση του «μέρους» των διαπραγματεύσεων, δεν αρκεί ότι αυτός έδρασε με τρόπο αντικειμενικά δημιουργικό εμπιστοσύνης. Για να αναγνωριστούν σε ένα διαπραγματευόμενο αξιώσεις λόγω προσυμβατικής ευθύνης, θα πρέπει και αυτός να έχει επενδύσει εμπιστοσύνη στις πληροφορίες του τρίτου και συγχρόνως να αξιώνεται μία αντίδραση του ζημιωθέντος, από την οποία προκύπτει η εμπιστοσύνη αυτή. Και παρά το γεγονός ότι τα δύο αυτά κριτήρια είναι αυτοτελή και ανεξάρτητα μεταξύ τους, δεν αποκλείεται να συντρέχουν σωρευτικά, όπως συμβαίνει συχνά στο πρόσωπο του αντιπροσώπου, που ενεργεί μέσα στα όρια της πληρεξουσιότητας. Μαζί με τον τρίτο

---

<sup>100</sup> Μ. Καράσης, ό.π.

ευθύνεται και ο κύριος της υποθέσεως (π.χ. αντιπροσωπευόμενος) εις ολόκληρον<sup>101</sup>.

Υπό τα ίδια αυτά δύο κριτήρια είναι δυνατή η προσυμβατική ευθύνη του τρίτου και επί έμμεσης συμμετοχής του στις διαπραγματεύσεις<sup>102</sup> και συγκεκριμένα:

α) Όταν ο τρίτος έχει ίδιο οικονομικό συμφέρον στην αλλότρια σύμβαση.

β) όταν ο τρίτος, ως σύμβουλος, λόγω της δεσπόζουσας γνωστικής θέσεώς του δημιουργεί την εύλογη πεποίθηση στον έτερο των διαπραγματευομένων ότι οι πληροφορίες που παρέχει είναι ασφαλείς, δεδομένου ότι βασίζονται στην εξειδικευμένη γνώση του, την ειδική εκπαίδευσή του ή την επαγγελματική του εμπειρία.

Ευθύνη εις ολόκληρον μεταξύ του τρίτου και του κυρίου της υποθέσεως είναι εδώ δύσκολα νοητή<sup>103</sup>.

Ο Κουμάντος διακρίνει τις εξής περιπτώσεις<sup>104</sup>:

α) Αποκλειστική ευθύνη εκείνου που πράγματι διαξάγει τις διαπραγματεύσεις, όταν μόνον αυτός προκαλεί και αποδέχεται την εμπιστοσύνη του αντιδιαπραγματευομένου, είτε γιατί εμφανίζεται ως εκείνος που θα αποφασίσει τελικά για τη σύναψη της σύμβασης, είτε γιατί η ειδικότερη διαμόρφωση της αντιπροσωπευτικής του εξουσίας προϋποθέτει υποταγή του αντιπροσωπευομένου (π.χ. επί νόμιμης αντιπροσωπείας, όπως στην περίπτωση του σύνδικου της πτώχευσης), έστω και αν από τις διαπραγματεύσεις προσπορίζεται ωφέλεια ο αντιπροσωπευόμενος.

β) Αποκλειστική ευθύνη εκείνου επ' ονόματι ή για λογαριασμό του οποίου διεξάγονται οι διαπραγματεύσεις, όταν η εμπιστοσύνη του αντιδιαπραγματευομένου κατευθύνεται μόνο προς το πρόσωπο αυτό. Εκείνος, που πραγματικά διεξάγει τις διαπραγματεύσεις εμφανίζεται ως απλός «μεσολαβητής», ενώ η τελική απόφαση για τη σύναψη της σύμβασης ανήκει στον «κύριο της υπόθεσης» (π.χ. περιπτώσεις εκούσιας αντιπροσώπευσης). Εξάλλου, δεν μπορεί να θεωρηθεί διαπραγματευόμενος εκείνος που απλά εκφράζει και εκτελεί τις επιθυμίες άλλου, ακολουθώντας ρητές και συγκεκριμένες εντολές, διότι τότε είναι απλό όργανο αυτού.

<sup>101</sup> Δ. Λιάπης, ό.π.

<sup>102</sup> Άγγελος Κορνηλάκης, Η κακόπιστη συμπεριφορά ως προϋπόθεση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις, Αρμ 2003, 481-482

<sup>103</sup> Μ. Καράσης, ό.π.

<sup>104</sup> Γ. Κουμάντος, ΕρμΑΚ, παρ. 72-74

γ) Ευθύνη αμφοτέρων, όταν η πραγματική διαμόρφωση της συγκεκριμένης περίπτωσης εμφάνισε από κοινού πρόκληση της εμπιστοσύνης τόσο από τον αντιπρόσωπο, όσο και από τον αντιπροσωπευόμενο, και από κοινού προς αυτούς παροχή εμπιστοσύνης εκ μέρους του αντιδιαπραγματευομένου (π.χ. δικηγόρος που διεξάγει τις διαπραγματεύσεις και κυρίως λόγω της ιδιότητάς του προκαλεί την εμπιστοσύνη του έτερου μέρους). Το κριτήριο σχετικά με την ευθύνη του αντιπροσώπου είναι ο τρόπος με τον οποίο διεξήγαγε τις διαπραγματεύσεις. Εάν, δηλαδή, εμφανίστηκε στον αντιδιαπραγματευόμενο έχοντας ελευθερία κίνησης και πρωτοβουλίας και μετέχοντας ενεργά στην προσυμβατική σχέση<sup>105</sup>.

Χαρακτηριστική και αρκετά σαφής είναι και η διατύπωση της **ΜΠΠειρ 1017/1988**, κατά την οποία αν κάποιος κατά τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη σύμβασης χρησιμοποίησε τρίτο πρόσωπο (αντιπρόσωπο ή προστηθέντα), τότε ευθύνεται για το πταίσμα του κατά τις διαπραγματεύσεις σαν να ήταν δικό του πταίσμα, παράλληλα όμως ευθύνεται και ο αντιπρόσωπος ή ο προστηθείς στις περιπτώσεις, ειδικότερα, κατά τις οποίες εκείνος που διαπραγματεύεται μαζί του την κατάρτιση της σύμβασης τον εμπιστεύεται και αποβλέπει στο πρόσωπό του.

Όσον αφορά το θέμα της θεμελίωσης της ευθύνης εκείνου επ' ονόματι ή για λογαριασμό του οποίου διεξάγονται οι διαπραγματεύσεις, είτε επί του άρθρου 334 είτε επί του άρθρου 922, έχει περιορισμένη σημασία, αφού κανένα από τα άρθρα αυτά δεν προβλέπει δυνατότητα απαλλαγής για έλλειψη υπαιτιότητας. Πάντως, λόγω της φύσης της προσυμβατικής ευθύνης, προτιμότερη φαίνεται η θεμελίωση στο άρθρο 922 ΑΚ<sup>106</sup>.

## β. Το ζήτημα της ευθύνης έναντι τρίτων

Αντίθετα με το γεγονός ότι η προσυμβατική ευθύνη τρίτου είναι πολλές φορές δυνατή, δεν μπορεί να υποστηριχθεί κάτι τέτοιο και για την προσυμβατική ευθύνη έναντι τρίτων, αφού δύσκολα μπορεί να νοηθεί υπο-

<sup>105</sup> Βλ. και Α. Καμπίτση, *Περί προσυμβατικής ευθύνης*, 1960, σελ. 123

<sup>106</sup> Και κατά τους Γεωργιάδη/Σταθόπουλο, ο.π., η ευθύνη του κυρίου της υπόθεσης στηρίζεται μάλλον στο ΑΚ 922 παρά στο ΑΚ 334, αφού ο τρίτος χρησιμοποιείται «για κάποια υπηρεσία» (διαπραγματεύσεις) και όχι «προς εκπλήρωση της ενοχής».

χρέωση διαφώτισης και αλήθειας έναντι προσώπων άλλων πλην των αντισυμβαλλομένων για την υπό κατάρτιση σύμβαση.

Προσυμβατική ευθύνη έναντι τρίτων θεωρείται ότι γεννάται σε περίπτωση παραβάσεως της υποχρέωσης προστασίας. Ενώπιον του γερμανικού Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού οδηγήθηκε υπόθεση, κατά την οποία, ενώ η μητέρα κοριτσιού βρισκόταν στο ταμείο καταστήματος προκειμένου να πληρώσει τα προϊόντα που θα αγόραζε, η ανήλικη κόρη της πάτησε φύλλο λαχανικού πεσμένου στο πάτωμα, με αποτέλεσμα να γλιστρήσει και να τραυματιστεί σοβαρά. Σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου, ο καταστηματάρχης υπέχει προσυμβατική ευθύνη, γιατί παραβίασε την υποχρέωση προστασίας, υποχρέωση, η οποία υφίσταται όχι μόνο έναντι της αντισυμβαλλόμενης μητέρας, αλλά έναντι και της κόρης της, σύμφωνα με τους κανόνες των «συμβάσεων με προστατευτική ενέργεια υπέρ τρίτων», που εφαρμόζονται ανάλογα και στις διαπραγματεύσεις.

Αντίστοιχη υπόθεση εκδικάστηκε πολύ παλαιότερα από το Εφετείο Αθηνών (**Εφαθ 1090/1969**). Σε γυάλινο διαχωριστικό διάφραγμα νυχτερινού κέντρου τραυματίστηκε ανήλικο κορίτσι, που είχε πάει με την οικογένειά του για δείπνο, όταν έτρεξε από την κεντρική αίθουσα προκειμένου να βγει στον εξώστη. Εν προκειμένω, όμως, το Εφετείο αναγνώρισε ευθύνη από αδικοπραξία κι επιδίκασε αποζημίωση υπέρ της παθούσας, σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 914 και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης κατά το άρθρο ΑΚ 932.

Το γερμανικό δικαστήριο έκρινε ότι η υποχρέωση προστασίας αποτελεί το περιεχόμενο της προσυμβατικής ενοχής, όπου έχουν ανάλογη εφαρμογή και οι κανόνες των συμβατικών ενοχών, άρα και οι κανόνες περί «προστατευτικής ενέργειας υπέρ τρίτων». Αντίθετα, το Εφετείο Αθηνών έκρινε ότι η υποχρέωση προστασίας έχει αδικοπρακτικό χαρακτήρα και ως τέτοια υφίσταται έναντι παντός και όχι μόνο έναντι του αντισυμβαλλομένου.

Θεωρητικά και πρακτικά ορθότερη εμφανίζεται η λύση, σύμφωνα με την οποία, οι υποχρεώσεις προστασίας εν γένει δεν ανήκουν ούτε στο πεδίο της δικαιοπρακτικής ευθύνης ούτε στο πεδίο της αδικοπρακτικής, αλλά αποτελούν περιεχόμενο μίας αυτοτελούς ενοχής εκ του νόμου, που αρχίζει και λήγει με την έναρξη της «κοινωνικής επαφής» και επί της οποίας εφαρμόζονται οι εκάστοτε αυστηρότεροι κανόνες της δικαιοπρακτικής και αδικοπρακτικής ευθύνης. Με τη θεμελίωση αυτή, η υποχρέωση προστασίας

και η εντεύθεν ευθύνη του καταστηματούχου θα υφίσταται απευθείας έναντι της παθούσης<sup>107</sup>.

---

<sup>107</sup> Μ. Καραλής, *Η προσημαστική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, σελ. 774

## **ΜΕΡΟΣ Β΄**

### **Η προσυμβατική ευθύνη στον γερμανικό Αστικό Κώδικα**

**§ 311 Abs. 2 BGB**

### **§ 311 Abs. 2 BGB**

**“(2) Ein Schuldverhältnis mit Pflichten nach § 241 Abs. 2 entsteht auch durch**

- . die Aufnahme von Vertragsverhandlungen,**
  
- . die Anbahnung eines Vertrags, bei welcher der eine Teil im Hinblick auf eine etwaige rechtsgeschäftliche Beziehung dem anderen Teil die Möglichkeit zur Einwirkung auf seine Rechte, Rechtsgüter und Interessen gewährt oder ihm diese anvertraut, oder**
  
- . ähnliche geschäftliche Kontakte.”**

## 1. Εισαγωγή<sup>108</sup>

Το άρθρο § 311 Abs. 2 BGB είναι μια νεοεισαχθείσα διάταξη του γερμανικού αστικού κώδικα, που θεσπίστηκε με τον Νόμο για τον Έκσυγχρονισμό του Ενοχικού Δικαίου στις 2001<sup>109</sup>. Σύμφωνα με τον κανόνα που εισάγει, δημιουργείται ενοχική σχέση με υποχρεώσεις των μερών αντίστοιχες μ' αυτές του § 241 Abs. 2 BGB<sup>110</sup> ήδη από την εκκίνηση των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης (αρ. 1) ή από την προπαρασκευή μιας σύμβασης, κατά την οποία κάθε διαπραγματευόμενο μέρος, με την προοπτική δημιουργίας μιας έννομης σχέσης δίνει τη δυνατότητα στο άλλο να επιδρά και να επηρεάζει τα δικαιώματα, τα συμφέροντα και τα έννομα αγαθά του (αρ. 2), καθώς και από άλλες παρεμφερείς συναλλακτικές επαφές (αρ. 3). Συνεπώς, με τη ρύθμιση αυτή, συσχετιζόμενη και με την § 241 Abs. 2 BGB, ορίζεται πλέον ότι οι υποχρεώσεις προστασίας, που αναπτύσσονται στα πλαίσια μιας συμβατικής ενοχικής σχέσης, ενεργοποιούνται ήδη από το στάδιο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης.

Στην αιτιολογική έκθεση αναφέρονται σχετικά τα εξής: αμέσως πριν από τη σύναψη σύμβασης είναι δυνατόν να δημιουργείται μεταξύ των μερών μία έννομη σχέση, η οποία να στοιχειοθετεί μεταξύ τους μια μορφή ευθύνης, που προσομοιάζει στην ενδοσυμβατική ευθύνη. Η έννοια της *culpa in contrahendo*, λοιπόν, που ως τώρα γινόταν παραδεκτή από το δίκαιο, βρήκε πλέον τη διατύπωσή της στον Αστικό Κώδικα. Ο νομοθέτης, ωστόσο, απέβλεψε στη θέσπιση μιας αφηρημένης διάταξης, ώστε η εφαρμογή της να μην εξαρτάται από το αν οι διαπραγματεύσεις καταλήγουν εντέλει στη σύναψη ή όχι σύμβασης. Στη σφαίρα προστασίας της διάταξης αυτής υπόκεινται τα δικαιώματα των διαπραγματευομένων, τα έννομα αγαθά τους καθώς και τα συμφέροντά τους, κυρίως τα περιουσιακά, όπως επίσης ακό-

---

<sup>108</sup> Η συγγραφή του Β' ΜΕΡΟΥΣ βασίστηκε στην ανάλυση της ύλης του γερμανικού αστικού κώδικα *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 2: Schuldrecht Allgemeiner Teil: § 311* με ταυτόχρονη μελέτη των συγγραμμάτων Rudolf von Jhering, *Culpa in Contrahendo*, Dr. Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts, erster Band, Allgemeiner Teil*, Dr. Dieter Medicus, *Schuldrecht I – Allgemeiner Teil, ein Studienbuch*

<sup>109</sup> Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts (SMG) vom 26.11.2001([BGBl. I S. 3138](#)) m.W.v. 01.01.2002.

<sup>110</sup> «Das Schuldverhältnis kann nach seinem Inhalt ueden Teil zur Rücksicht auf die Rechte, Rechtsgüter und Interessen des anderen Teils verpflichtet», μτφ. «Στα πλαίσια της ενοχικής σχέσης τα μέρη είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν υπόψη τα δικαιώματα, τα έννομα αγαθά και τα συμφέροντα των μερών».

μα και η ελευθερία της βούλησης και το δικαίωμα της ελεύθερης απόφασης στις συναλλαγές.

## 2. Νομική θεμελίωση<sup>111</sup>

Με την εισαγωγή στον γερμανικό αστικό κώδικα του § 311 Abs. 2 BGB βρίσκει νομική διατύπωση η αρχή της *culpa in contrahendo*, η οποία προϋπήρχε και διήπε τις έννομες σχέσεις. Εισάγεται ρητά πλέον ένα νέο «είδος» ευθύνης, που καταλαμβάνει το στάδιο της προπαρασκευής μιας σύμβασης και σκόπιμο είναι να προσεγγίσουμε τους κατ' ιδίαν λόγους, που οδήγησαν στη θέσπισή της, προκειμένου να κατανοήσουμε τη νομική θεμελίωση και την έκταση εφαρμογής του.

Το νέο αυτό είδος ευθύνης καταλαμβάνει πρωτίστως τις **περιπτώσεις προσβολής των δικαιωμάτων κι εννόμων αγαθών** των μελλοντικών συμβαλλομένων κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης. Κατά μία ευρεία άποψη, βέβαια, αυτό το πεδίο εφαρμογής του κανόνα ανήκει κατεξοχήν στον χώρο του ποινικού δικαίου και σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο λόγος θέσπισης της συγκεκριμένης διάταξης ήταν ακριβώς το γεγονός ότι το ποινικό δίκαιο στάθηκε ως τώρα ελλιπές ως προς την προστασία των διαπραγματευομένων. Αυτή η άποψη, ωστόσο, θεωρείται πλέον ξεπερασμένη, αφού η τήρηση των υποχρεώσεων από τις συναλλαγές είναι παραδοσιακά πεδίο εφαρμογής του αστικού δικαίου, το οποίο εύλογα θεσπίζει μορφές ευθύνης και έννομες συνέπειες, χωρίς να είναι απαραίτητη η παραπομπή σε ποινικούς κανόνες. Αδιαμφισβήτητη είναι, ωστόσο, η συνάφεια της ευθύνης από διαπραγματεύσεις με την αδικοπρακτική.

Ιδιαίτερη σημασία, εξάλλου, δόθηκε σ' έναν ακόμη λόγο θέσπισης της διάταξης, ο οποίος συνιστά έναν από τους θεμελιώδεις λόγους προστασίας των συναλλασσομένων και είναι η ανάληψη και προστασία μιας εξιδιασμένης εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών. Πράγματι, η έννοια της εμπιστοσύνης είναι τόσο γενική και με τόσο διευρυμένο περιεχόμενο, που είναι σχεδόν αδύνατο να ορισθεί αυτοτελώς. Στην εμπιστοσύνη βασίζεται, θα έ-

<sup>111</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, III. Grundgedanken, 59 - 64

λεγε κανείς, το σύνολο των επαγγελματικών και εμπορικών συναλλαγών, χωρίς όμως μέχρι τώρα να υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος κανόνας, που να προβλέπει τις συνέπειες από την παραβίαση της εμπιστοσύνης αυτής στο στάδιο των διαπραγματεύσεων. Από την ίδια την συναλλακτική πραγματικότητα, λοιπόν, προέκυψε η αναγκαιότητα ενός τέτοιου κανόνα, που να προσδιορίζει την έκταση της ευθύνης των διαπραγματευομένων μερών.

Οι σύγχρονες συναλλαγές, επίσης, προβάλλουν επανειλημμένα κι έντονα τη σπουδαιότητα θεμελίωσης ενός ιδιαίτερου είδους ευθύνης, της **ευθύνης προς διαφώτιση** στα πλαίσια σχέσεων, που δημιουργούν μεταξύ των μερών ιδιαίτερο νομικό δεσμό. Χαρακτηριστικές σχέσεις αυτής της κατηγορίας είναι αυτές μεταξύ της τράπεζας με τους συναλλασσομένους της ή του εργοδότη με τους εργαζομένους, στις οποίες συνηθέστερα στοιχειοθετείται αυτού του είδους η ευθύνη μονομερώς (π.χ. η τράπεζα ευθύνεται να ενημερώσει επαρκώς τον δανειολήπτη ως προς τους όρους σύναψης του δανείου) στα πλαίσια κάποιας συμβατικής σχέσης. Ωστόσο, το § 311 Abs. 2 BGB δίνει το έναυσμα, ώστε η ευθύνη αυτή να μην έχει μόνο συμβατικό χαρακτήρα, αλλά να εκτείνεται και στο προσυμβατικό στάδιο, αφού ο ιδιαίτερος νομικός δεσμός ενεργοποιείται ήδη απ' αυτό.

Αντίστοιχη είναι και η **επαγγελματική ευθύνη**, μια γενικότερη έννοια από αυτή της ευθύνης προς διαφώτιση, η οποία βαρύνει τους επαγγελματίες (π.χ. δικηγόρους, μηχανικούς, λογιστές) απέναντι στους πελάτες τους. Ο λόγος, για τον οποίο η κατηγορία αυτή των επαγγελματιών έχει πάντα ιδιαίτερη νομική υποχρέωση έναντι τρίτων και γι' αυτό αυξημένη ευθύνη ανεξάρτητα από την ύπαρξη συμβατικής σχέσης, οφείλεται στο γεγονός ότι οι ίδιες οι υπηρεσίες, που παρέχουν, τους περιβάλλουν με ιδιαίτερο κύρος και αξιοπιστία στις συναλλαγές.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν κάποιους μόνο από τους λόγους, που οδήγησαν στη θέσπιση του άρθρου § 311 Abs. 2 BGB. Το ότι, όμως, αυτό εισήχθη για να ρυθμίσει πληθώρα περιπτώσεων, είναι πρόδηλο ήδη από τη διατύπωσή και τη διάρθρωση του, όπου απαριθμείται ήδη το εύρος των περιπτώσεων, που στοχεύει να καλύψει. Η πρωταρχική γενική αρχή του δικαίου για προστασία των εννόμων αγαθών διακλαδώνεται σε μερικότερες περιπτώσεις προστασίας των συναλλασσομένων ή και, εξαιρετικά, των οικονομικά ασθενέστερων κι «ενεργοποιεί» την culpa in contrahendo.

### 3. Προϋποθέσεις εφαρμογής<sup>112</sup>

Ο Κώδικας στις περιπτώσεις 1 – 3 του § 311 Abs. 2 BGB, απαριθμεί τις περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου, καθορίζοντας συγχρόνως τις προϋποθέσεις εφαρμογής του. Σύμφωνα με τη διατύπωσή του, λοιπόν, δημιουργείται ενοχική σχέση με υποχρεώσεις των μερών αντίστοιχες μ' αυτές του § 241 Abs. 2 BGB<sup>113</sup> ήδη από την εκκίνηση των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης (αρ. 1) ή από την προπαρασκευή μιας σύμβασης (αρ. 2) καθώς και από άλλες παρεμφερείς συναλλακτικές επαφές (αρ. 3). Εφόσον συντρέχει μια απ' τις ως άνω τρεις περιπτώσεις, τότε μιλάμε για στάδιο διαπραγματεύσεων, κατά το οποίο μπορεί να στοιχειοθετηθεί προσυμβατική ευθύνη των μερών, λόγω της παραβίασης του καθήκοντος προστασίας. Αντίστοιχα, η παράγραφος τρία του άρθρου<sup>114</sup> εκτείνει την εφαρμογή του και σε περιπτώσεις προσώπων, που δεν θεωρούνται καθαυτά μέρη μιας σύμβασης.

Την ακριβή έκταση που καταλαμβάνει η απαρίθμηση του άρθρου στις διάφορες περιπτώσεις της συναλλακτικής πρακτικής θα οριοθετήσουμε με επιμέρους προσέγγιση των παραγράφων του άρθρου. Οι περιπτώσεις που ορίζονται σ' αυτό έχουν όρια δυσδιάκριτα, καθώς μοιάζουν ν' αποτελούν η μία υποσύνολο της άλλης. Πράγματι, η πρόταση 1 («έναρξη διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης») θα μπορούσε να θεωρηθεί από τη διατύπωση ότι περιλαμβάνεται στην πρόταση 2 («προπαρασκευή μιας σύμβασης, κατά την οποία κάθε διαπραγματευόμενο μέρος με την προοπτική δημιουργίας μιας έννομης σχέσης δίνει τη δυνατότητα στο άλλο να επιδρά και να επηρεάζει τα δικαιώματα, τα συμφέροντα και τα έννομα αγαθά του») ως ειδικότερη περίπτωση. Τέλος, η τρίτη πρόταση (παρεμφερείς συναλλακτικές επαφές) είναι ακόμη πιο γενική περιλαμβάνοντας τις δύο πρώτες. Σ' αυτή μπορούν να υπαχθούν όλες εκείνες οι επαφές, που στοχεύουν σε δικαιοπρακτικό αποτέλεσμα. Στο σημείο αυτό, αναδεικνύεται και η ιδιαίτερη σημασία της πρότασης αυτής, η οποία θεσπίστηκε, για να περιλάβει

<sup>112</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, III. Voraussetzungen, 65 - 69

<sup>113</sup> Βλ. ανωτέρω, υποσημείωση 88.

<sup>114</sup> «(3) Ein Schuldverhältnis mit Pflichten nach § 241 Abs. 2 kann auch zu Personen entstehen, die nicht selbst Vertragspartei werden sollen. Ein solches Schuldverhältnis entsteht insbesondere, wenn der Dritte in besonderem Maße Vertrauen für sich in Anspruch nimmt und dadurch die Vertragsverhandlungen oder den Vertragsschluss erheblich beeinflusst.»

αποκλειστικά τις αποκαλούμενες «δικαιοπρακτικές επαφές» και όχι τις «κοινωνικές»<sup>115</sup>.

Συνεπώς, ως θεμελιώδης θα μπορούσε να θεωρηθεί η διάταξη του εδαφίου 2 του άρθρου, περιλαμβάνοντας επιπρόσθετα τη φράση «der eine Teil im Hinblick auf eine etwaige rechtsgeschäftliche Beziehung dem anderen Teil die Möglichkeit zur Einwirkung auf seine Rechte, Rechtsgüter und Interessen gewährt oder ihm diese anvertraut»<sup>116</sup>, η οποία δεν περιλήφθηκε στην πρόταση 1, προφανώς επειδή σ' αυτήν υπονοείται μια ήδη υπάρχουσα προσυμβατική σχέση, που βρίσκεται πλέον σε στάδιο τέτοιο, όπου τα οριζόμενα στο § 241 Abs. 2 BGB<sup>117</sup> βρίσκουν ήδη πεδίο ισχύος.

Από τη στιγμή, λοιπόν, που μία συναλλακτική επαφή σηματοδοτεί την έναρξη διαπραγματεύσεων, διαμορφώνεται μια έννομη σχέση, η οποία προσομοιάζει στη συμβατική κι ως εκ τούτου θεμελιώνεται κατ' αρχήν το καθήκον προστασίας των συναλλαγών. Η συνθήκη αυτή ενεργοποιεί την culpa in contrahendo, η οποία διατηρείται σε ισχύ μεταξύ των διαπραγματευομένων, έως ότου λήξει το στάδιο αυτό, με τη σύναψη σύμβασης ή τη ματαίωση αυτής. Ιδιαιτερότητα παρουσιάζει το ενδιάμεσο διάστημα από τη λήξη των διαπραγματεύσεων έως τη σύναψη της σύμβασης. Οι ενδεχόμενες ανατροπές, που μπορεί να προκύψουν σ' αυτό, αντιμετωπίζονται ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις της κάθε περίπτωσης.

## **α. Έναρξη διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης (περ. 1)<sup>118</sup>**

Στην περίπτωση αυτή υπάγεται το στάδιο εκείνο, που συνιστά πράγματι τον «πρόδρομο» μιας σύμβασης, δηλαδή το διάστημα κατά το οποίο δίνονται οι αμοιβαίες υποσχέσεις και διαμορφώνονται οι δηλώσεις βουλήσεως. Πρόκειται, πάντως, οπωσδήποτε για διμερείς επαφές, όπως προϋποθέτει ο όρος «διαπραγματεύσεις», πράγμα που αποκλείει από τη διατύπωση της διάταξης αυτής τις μονομερείς δικαιοπραξίες. Αυτές θα μπορούσαν να

<sup>115</sup> Βλ. ανωτέρω σελ. 18, αντιστοιχία με το ελληνικό δίκαιο

<sup>116</sup> Μτφ. «κάθε διαπραγματευόμενο μέρος, με την προοπτική δημιουργίας μιας έννομης σχέσης δίνει τη δυνατότητα στο άλλο να επιδρά και να επηρεάζει τα δικαιώματα, τα συμφέροντα και τα έννομα αγαθά του»

<sup>117</sup> Βλ. ανωτέρω, υποσημείωση 88

<sup>118</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, III. Voraussetzungen, 2. Aufnahme von Vertragsverhandlungen (Abs. 2 Nr. 1), 70

υπαχθούν στην ευρύτερη διατύπωση της περίπτωσης 2, όπως επίσης και οι πρώιμες εκείνες επαφές, που ως κύριο σκοπό έχουν να διερευνήσουν τους οικονομικούς όρους και τον βαθμό εξυπηρέτησης των συμφερόντων των ενδιαφερομένων για τη σύναψη σύμβασης. Οι επαφές αυτές δεν μπορούν να χαρακτηριστούν διαπραγματεύσεις, παρά μόνο συζητήσεις και για το λόγο αυτό δεν μπορούν να υπαχθούν στην στενή διατύπωση του § 311 Abs. 2 Nr. 1 BGB.

## **β. Διαμόρφωση σύμβασης (περ. 2)<sup>119</sup>**

Όπως ανωτέρω αναφέρθηκε, η περίπτωση αυτή αποτελεί την βασική ρύθμιση του § 311 Abs. 2 BGB. Η διατύπωσή της επιβάλλει μια ευρεία ερμηνεία, ώστε η απαιτούμενη επίδραση στα δικαιώματα, τα συμφέροντα και τα έννομα αγαθά των διαπραγματευομένων μερών, ως προϋπόθεση εφαρμογής της δεν είναι απαραίτητο να απορρέει από μια έννομη σχέση. Αρκεί η αλληλεπίδραση αυτή στη σφαίρα των δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών των μερών να συνέχεται να αναγκαία με την προπαρασκευή μιας σύμβασης.

Με βάση αυτή την ερμηνεία, η εφαρμογή της προκείμενης διάταξης εκτείνεται ακόμα και στο αρκτικό στάδιο μιας συναλλαγής, όπως αυτή του υποψήφιου αγοραστή, ο οποίος μπαίνει σ' ένα κατάστημα, χωρίς ακόμα να έχει σαφή κι αποδεδειγμένη πρόθεση ν' αγοράσει κάτι. Και μόνη η είσοδος του στο κατάστημα, ωστόσο, συνιστά την αρχή μιας εμπορικής συναλλαγής και για το λόγο αυτό υπόκειται στο πεδίο εφαρμογής της προκείμενης διάταξης. Προστατεύονται, δε, όχι μόνο τα δυνητικά μέρη της αγοραπωλησίας, αλλά και τα τυχόν τρίτα πρόσωπα, που απλώς συνοδεύουν τον υποψήφιο αγοραστή, απ' την στιγμή, που βρίσκονται στον χώρο διεξαγωγής της συναλλαγής.

Περαιτέρω, υπάγονται στο γράμμα του εν λόγω κανόνα και οι πρώιμες, διερευνητικές συζητήσεις προς τον σκοπό σύναψης μιας σύμβασης, καθώς και άλλες επαφές, που λαμβάνουν χώρα στο «προστάδιο» ακόμα

---

<sup>119</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, III. Voraussetzungen, 3. Vertragsanbahnung (Abs. 2 Nr. 2), 71 - 73

των διαπραγματεύσεων, αρκεί σ' αυτές να συντελείται ήδη αλληλεπίδραση στα συμφέροντα και τα έννομα αγαθά των μερών.

### **γ. Παρεμφερείς συναλλακτικές επαφές (περ. 3)<sup>120</sup>**

Η διάταξη αυτή επικρίθηκε έντονα, λόγω της γενικότητας και της ασάφειας που παρουσίαζε, ωστόσο ο νομοθέτης την εισήγαγε με την πρόθεση να περιλάβει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου όλες εκείνες τις συναλλαγές, που ενέχουν, μεν, τα στοιχεία των διαπραγματεύσεων και παρουσιάζουν νομικό ενδιαφέρον αλλά δεν κατατείνουν απαραίτητα στη σύναψη σύμβασης. Οι συναλλαγές αυτές, λοιπόν, δεν θα μπορούσαν να υπαχθούν στην γενική διατύπωση της περίπτωσης 2, όπου γίνεται λόγος για την προπαρασκευή σύμβασης. Ήταν για το λόγο αυτό απαραίτητη η διατύπωση μιας τρίτης, ακόμη γενικότερης περίπτωσης, για να διασφαλίσει την προστασία των μερών, μέσω της c.i.c.

Χαρακτηριστικές συναλλαγές αυτής της κατηγορίας είναι οι περιπτώσεις, όπου πελάτες της τράπεζας ζητούν πληροφορίες για τα προϊόντα ή για τις υπηρεσίες της, χωρίς να σκοπεύουν απαραίτητα να συνάψουν κάποια συμβατική σχέση μ' αυτή. Όπως, επίσης, και οι περιπτώσεις, που ένα άτομο θεωρεί λόγω πλάνης, ότι η συναλλαγή, που έχει με κάποιον άλλο, λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας συμβατικής σχέσης δανειστή και οφειλέτη. Ή τέλος, όταν σε μια συναλλαγή εμπλέκονται τρίτοι, που δεν καλύπτονται από τους όρους κάποιας σύμβασης, συντελείται, ωστόσο, η προαναφερόμενη επίδραση στα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους.

---

<sup>120</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, III. Voraussetzungen, 4. Ähnliche geschäftliche Kontakte (Abs. 2 Nr. 3), 74 - 76

## 4. Οι υποχρεώσεις των διαπραγματευομένων<sup>121</sup>

Εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις, που θέτει το § 311 Abs. 2 Nr. 1 bis 3 BGB, τα διαπραγματευόμενα μέρη υποχρεούνται να τηρούν το § 241 Abs. 2 BGB, δηλαδή να ενεργούν λαμβάνοντας πάντα υπόψη τα δικαιώματα και τα συμφέροντα εκατέρωθεν. Γεννάται, λοιπόν, μια «ενοχική σχέση», στα πλαίσια της οποίας μπορεί να θεμελιωθεί προσυμβατική ευθύνη για την παραβίαση της ως άνω υποχρέωσης.

Εισάγεται, συνεπώς, ένα είδος ευθύνης απ' τον νόμο, λόγω του «κινδύνου», που ενέχει η δυνατότητα που έχει κάθε διαπραγματευόμενο μέρος ήδη στο προσυμβατικό στάδιο να επενεργεί στη σφαίρα των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του άλλου. Η προστασία που παρέχει στις περιπτώσεις αυτές ο νόμος δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένη κατηγορία δικαιωμάτων ή συμφερόντων (π.χ. μόνο δικαίωμα προσωπικότητας ή μόνο περιουσιακά συμφέροντα) αλλά αφορά συνολικά τα έννομα αγαθά του συναλλασσομένου, χωρίς ωστόσο να φτάνει σε σημείο να περιορίζει αφόρητα την βούληση του ατόμου και την ελευθερία του συμβάλλεσθαι.

Στην ιδιαίτερη, λοιπόν, αυτή ενοχική σχέση, που δημιουργείται μεταξύ των διαπραγματευομένων η υποχρέωση προς παροχή συνίσταται στην τήρηση σύννομης συναλλακτικής συμπεριφοράς και η παραβίαση αυτής γεννά υποχρέωση προς αποκατάσταση της ζημίας. Η συμπεριφορά αυτή εξειδικεύεται σε δύο μερικότερες υποχρεώσεις: το καθήκον προστασίας της ασφάλειας των συναλλαγών και το καθήκον διαφώτισης.

### α. Καθήκον προστασίας των συναλλαγών<sup>122</sup>

Η προστασία των συναλλαγών διασφαλίζεται από το δίκαιο, ήδη από το προσυμβατικό στάδιο, ακόμα κι αν οι διαπραγματεύσεις δεν καταλήξουν στη σύναψη συμβολαίου. Το βασικό σύστημα διατάξεων του BGB, που προσδιορίζει το εύρος και το είδος της προστασίας, περιλαμβάνει τα άρθρα § 311 Abs. 2 Nr. 1 bis 2, § 241 Abs. 2 BGB και § 280 Abs. 1<sup>123</sup>.

<sup>121</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, IV. Verkehrssicherungspflichten, 91

<sup>122</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, VI. Verkehrssicherungspflichten, 92 - 95

<sup>123</sup> «Verletzt der Schuldner eine Pflicht aus dem Schuldverhältnis, so kann der Gläubiger Ersatz des hierdurch entstehenden Schadens verlangen. Dies gilt nicht, wenn der Schuldner die Pflicht

Κριτήρια για την έκταση της παρεχόμενης προστασίας είναι το εύρος και η δεσμευτικότητα της εκάστοτε συναλλακτικής σχέσης και γι' αυτό προσδιορίζεται ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες κάθε περίπτωσης, δεν μπορεί όμως να αποκλειστεί. Ιδιαίτερα δεσμευτικό είναι το καθήκον προστασίας των συναλλαγών, όταν αυτές είναι «μαζικές», όπως για παράδειγμα αυτές που λαμβάνουν χώρα σε χώρους, όπως υπεραγορές ή μεγάλα εμπορικά κέντρα, όπου μάλιστα η προειδοποίηση, που είθισται να αναρτάται, δεν λαμβάνεται υπόψη.

Η ευθύνη για προστασία θεμελιώνεται το πρώτον μεταξύ ατόμων, που εκδηλώνουν την πρόθεση ν' αποτελέσουν τα συμβαλλόμενα μέρη μιας πιθανής μελλοντικής σύμβασης κι εκτείνεται κατ' αρχήν σε θέματα προστασίας της σωματικής ακεραιότητας (π.χ. ένας τραυματισμός του αντισυμβαλλομένου κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων) αλλά και προστασίας της περιουσίας (π.χ. στέλεχος εταιρίας αποκαλύπτει εμπιστευτικά οικονομικά στοιχεία της εταιρίας σε μελλοντικό αντισυμβαλλόμενο της, πριν από τη σύναψη επιχειρηματικής σύμβασης).

## **β. Καθήκον διαφώτισης<sup>124</sup>**

Στο γερμανικό δίκαιο δεν υφίσταται ένα γενικό καθήκον διαφώτισης ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, αφού θεωρείται δεδομένο από τη διαμόρφωση και τις γενικές αρχές των συναλλαγών, ότι τα μέρη διαθέτουν κατ' αρχήν ισότιμες πηγές πληροφόρησης σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τους κινδύνους μιας σύμβασης.

Καθήκον πληροφόρησης στο προσυμβατικό στάδιο, ωστόσο, γεννιέται μεταξύ των διαπραγματευομένων, όταν η επικείμενη σύμβαση διέπεται από ιδιαιτερότητες ή από εξαιρετικές συνθήκες, τις οποίες γνωρίζει μόνο το ένα μέρος και είναι γι' αυτό υποχρεωμένο να ενημερώσει τον συναλλασσόμενο του, εφόσον βέβαια οι ιδιαιτερότητες αυτές είναι τόσο ουσιώδεις, ώστε να επηρεάζουν την απόφαση του άλλου μέρους ως προς τη σύναψη της σύμβασης και το ίδιο δεν ήταν σε θέση να τις πληροφορηθεί με ίδια πρωτοβουλία.

---

tverletzung nicht zu vertreten hat.» μτφ. «Αν ο οφειλέτης παραβεί υποχρέωση, που απορρέει από την ενοχική σχέση, ο δανειστής μπορεί ν' απαιτήσει αποκατάσταση της ζημίας. Αυτό δεν ισχύει σε περίπτωση που η παραβίαση δεν μπορεί ν' αποδοθεί σε ευθύνη του οφειλέτη.»

<sup>124</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, VII. Aufklärungspflichten, 96 - 107

Συνεπώς, μπορούμε να μιλάμε για καθήκον διαφώτισης των μερών κυρίως στο προσυμβατικό στάδιο και μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Σημαντικό κριτήριο είναι κατά πρώτον το είδος της σκοπούμενης σύμβασης. Αν, για παράδειγμα, τα μέρη προτίθενται να συνάψουν μακροχρόνια σύμβαση, όπως η ίδρυση εταιρίας, η αγορά μετοχών ή μιας εμπορικής επιχείρησης, τότε το καθήκον διαφώτισης προβάλλει ουσιώδες και βαρύνει την πλευρά εκείνη, που γνωρίζει εξ αντικειμένου πιο εμπεριστατωμένα τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες, που αφορούν το αντικείμενο της σύμβασης. Αντίθετα, στις καθαρά κερδοσκοπικές συμβάσεις, το καθήκον διαφώτισης αποδυναμώνεται, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι τα μέρη μπορούν να δημιουργούν πλανημένες εντυπώσεις παρέχοντας ψευδείς πληροφορίες για το κατά πόσο η σύναψη της σύμβασης είναι συμφέρουσα.

Επίσης, η ανάγκη για ενημέρωση και διαφώτιση του διαπραγματευόμενου μέρους είναι αναμφισβήτητα σύννομη και προβάλλει ιδιαίτερα έντονη, όταν το άλλο μέρος διαθέτει πνευματική και οικονομική υπεροχή και γι' αυτό ευχερέστερη πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικές με την επικείμενη σύμβαση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της περίπτωσης είναι οι συναλλαγές με τράπεζες ή ασφαλιστικές εταιρίες, οι οποίες σαφώς διαθέτουν υπεροχή στις συναλλαγές με τους καταναλωτές, που προσεγγίζουν. Για το λόγο αυτό ο ίδιος ο νομοθέτης ενισχύει με επιπλέον ειδικά νομοθετήματα τη θέση των καταναλωτών στη συγκεκριμένη αγορά, όπου το «ισχυρό» μέρος υπέχει έναντι του άλλου ιδιαίτερο καθήκον πληροφόρησης.

Επιπλέον, υπάρχουν κι άλλες σημαντικές παράμετροι, που διαμορφώνουν και προσδιορίζουν το καθήκον διαφώτισης μεταξύ των διαπραγματευόμενων μερών και λαμβάνονται υπόψη σε κάθε περίπτωση. Έτσι, έχει σημασία κατά πόσο τα μέρη ήδη γνωρίζουν τις ζητούμενες πληροφορίες ή θα πρέπει να τις αναζητήσουν στην πορεία των διαπραγματεύσεων, προκειμένου να τις γνωρίσουν και στους άλλους συναλλασσόμενους. Στη δεύτερη περίπτωση, βλέπουμε να εξειδικεύεται το καθήκον διαφώτισης και να γίνεται λόγος στη θεωρία και για «καθήκον έρευνας κι αναζήτησης των πληροφοριών». Εξίσου σημαντικό είναι το αν ο ενδιαφερόμενος ζήτησε να λάβει συγκεκριμένες πληροφορίες. Στην περίπτωση αυτή το μέρος, που βαρύνεται με τη διαφώτιση του άλλου, δεν δικαιούται να δώσει ψευδείς απαντήσεις ενώ συγχρόνως είναι υποχρεωμένο να άρει τυχόν πλανημένες εντυπώσεις, που μπορεί να δημιουργήθηκαν από δική του εσφαλμένη πα-

ροχή πληροφοριών. Τέλος, το καθήκον πληροφόρησης αποκτά διαφορετική βαρύτητα ανάλογα με τη σπουδαιότητα και τη χρησιμότητα των παρεχόμενων πληροφοριών ή και τη δυνατότητα πρόσβασης, που έχουν τα μέρη σε έγκυρη πληροφόρηση και μπορεί να «διαπερνά» ακόμα και τη σφαίρα των προσωπικών δεδομένων, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μακροχρόνιες συμβάσεις, οι οποίες εξαρτώνται ουσιωδώς από την προσωπικότητα των συμβαλλομένων. Περαιτέρω ιδιαιτερότητες, εξάλλου, στο προκείμενο θέμα παρουσιάζουν οι διαπραγματεύσεις, κατά τις οποίες τον ρόλο του συμβούλου ή του υπεύθυνου πληροφόρησης αναλαμβάνει τρίτο πρόσωπο, το οποίο αναλαμβάνει το καθήκον αυτό κατ' επάγγελμα, χωρίς να είναι μέρος των διαπραγματεύσεων ή της επικείμενης σύμβασης, αλλά είναι δυνατόν να ευθύνεται κι αυτό για τυχόν εσφαλμένη πληροφόρηση.

Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, ο εφαρμοστής του δικαίου θα πρέπει να αποβλέπει – εκτός των άλλων - και στην πρόθεση απόκρυψης ή εσφαλμένης διάδοσης πληροφοριών, που μπορεί να καταλογιστεί στο βαρυνόμενο με το καθήκον διαφώτισης μέρος καθώς και στο είδος της σύμβασης, το οποίο προσδιορίζει την έκταση και την ένταση της υποχρέωσης αυτής.

Σχετικά με την υποχρέωση διαφώτισης η *culpa in contrahendo* ενεργοποιείται, προκειμένου να αποκατασταθεί η μειονεκτική θέση του «αδύναμου» μέρους, να διορθωθεί κατά το δυνατόν μια σύμβαση, που δεν ανταποκρίνεται στις δηλώσεις βουλήσεως των μερών και ν' αποδοθούν ευθύνες στα πρόσωπα, που παραβίασαν τη συγκεκριμένη υποχρέωση, ώστε να αποκαταστήσουν την όποια ζημία έχει συντελεστεί.

## 5. Διακοπή των διαπραγματεύσεων – Ματαίωση της σύμβασης<sup>125</sup>

Παρόλο που κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη σύμβασης τα μέρη φροντίζουν, όπως είναι φυσικό και σύννομο, για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, οφείλουν ωστόσο να συμπεριφέρονται με τρόπο που να συνάδει προς τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, ώστε να μην προσβάλλουν τα έννομα αγαθά του αντισυμβαλλόμενου μέρους. Αυτό μεταξύ άλλων σημαίνει ότι τα μέρη οφείλουν να τηρούν ειλικρινή στάση σε ό,τι αφορά τις προϋποθέσεις και τις προοπτικές ισχύος της σκοπούμενης σύμβασης και να αποφεύγουν κατά το δυνατόν συμπεριφορές, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ματαίωσή της.

Βάσει του γενικού αυτού κανόνα μπορεί να στοιχειοθετηθεί ευθύνη από διαπραγματεύσεις στην περίπτωση της αδικαιολόγητης διακοπής των διαπραγματεύσεων αλλά και της σκοπούμενης παρεμπόδισης της σύναψης κι εκτέλεσης μιας σύμβασης. Η ευθύνη αυτή αφορά κυρίως την αποκατάσταση της ζημίας, που υπέστη το μέρος εκείνο, το οποίο δικαιολογημένα πίστευε στην επικείμενη σύναψη της σύμβασης και υπεβλήθει για τον σκοπό αυτό σε δαπάνες συναφείς με τον σκοπό των διαπραγματεύσεων.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση, που απαντάται σ' αυτή την κατηγορία αντισυναλλακτικής συμπεριφοράς, όπου το ένα μέρος σκόπιμα αποκρύπτει από το άλλο τυχόν εμπόδια, που ανακύπτουν και καθιστούν αδύνατη τη σύναψη της σύμβασης, με αποτέλεσμα το μέρος, που αγνοεί την αλήθεια, να προβαίνει ενδεχομένως σε σχετικά έξοδα με την πεποίθηση και την εμπιστοσύνη, ότι οι διαπραγματεύσεις θα έχουν την επιθυμητή έκβαση.

Διαφορετικές είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες διακόπτονται αδικαιολόγητα οι διαπραγματεύσεις ή το ένα μέρος προκαλεί με δόλο αδυναμία σύναψης μιας σύμβασης καθιστώντας έτσι αναποτελεσματικές τις διαπραγματεύσεις. Η ιδιαιτερότητα των περιπτώσεων αυτών οφείλεται πρωτίστως στο ότι κατά τη νομική τους αξιολόγηση ελλοχεύει ο κίνδυνος να επεκταθεί υπερβολικά η καταλογιζόμενη ευθύνη, σε σημείο να θίγεται η θεμελιώδης ελευθερία του συμβάλλεσθαι.

---

<sup>125</sup> Münchener Kommentar zum BGB, § 311, VIII. Verhinderung der Wirksamkeit des Vertrages, 211 - 226

Ειδικά για την αδικαιολόγητη διακοπή των διαπραγματεύσεων η γερμανική θεωρία τοποθετείται διεξοδικά, ως εξής:

Ενώσω τα μέρη βρίσκονται σε φάση διαπραγματεύσεων, δεν συνδέονται μεταξύ τους με κάποιον νομικό δεσμό, συνεπώς αναλαμβάνουν τα ίδια τον κίνδυνο κάθε ενέργειάς τους, βασιζόμενοι αποκλειστικά στη σχέση εμπιστοσύνης, που θεμελιώνεται στη φάση αυτή. Με την προσδοκία επιτυχίας των διαπραγματεύσεων προβαίνουν αντίστοιχα και σε τυχόν απαιτούμενα έξοδα, για τα οποία ωστόσο, δεν δικαιούνται αποζημίωση, σε περίπτωση που το ένα μέρος ξαφνικά διακόψει τις διαπραγματεύσεις. Τέτοια αποκατάσταση της ζημίας, που υφίστανται από την αδικαιολόγητη διακοπή των διαπραγματεύσεων, μπορεί κατ' εξαίρεση να θεμελιωθεί μόνο στην περίπτωση, που η διακοπή των διαπραγματεύσεων συνιστά συγχρόνως και παραβίαση του καθήκοντος προστασίας του αντιδιαπραγματευομένου μέρους (όπως αναλύθηκε ανωτέρω) ή όταν προκύπτει ότι το μέρος που διακόπτει τις διαπραγματεύσεις είχε ήδη ψευδώς διαβεβαιώσει τον αντιδιαπραγματευόμενο του για την ειλικρινή πρόθεσή του να ευοδωθεί η σύναψη της σύμβασης (παραβίαση του καθήκοντος διαφώτισης).

Επομένως, ευθύνη από την αδικαιολόγητη διακοπή των διαπραγματεύσεων καθαυτή μπορεί καταρχήν να θεμελιωθεί μόνο, όταν το μέρος προσποιείται σοβαρή πρόθεση σύναψης σύμβασης ή όταν δεν ενημερώνει έγκαιρα το άλλο μέρος για την πρόθεση διακοπής των διαπραγματεύσεων, ώστε ν' αποφύγει ανώφελες οικονομικές επιβαρύνσεις. Ειδικότερα, αν το μέρος που διακόπτει τις διαπραγματεύσεις είχε δώσει την εντύπωση ότι επιθυμεί με βεβαιότητα τη σύναψη της επιδιωκόμενης σύμβασης και στη συνέχεια υπαναχωρεί χωρίς σοβαρό λόγο, τότε ευθύνεται προς αποζημίωση απέναντι στο άλλο μέρος για τις δαπάνες, που ανέλαβε για την επίτευξη του σκοπού των διαπραγματεύσεων και οι οποίες ήταν αιτιωδώς συνδεδεμένες με την εμπιστοσύνη που θεμελιώθηκε μεταξύ των μερών σε τέτοιο βαθμό, ώστε διαφορετικά δεν θα συντελούνταν. Επιπλέον, για να στοιχειοθετηθεί παραβίαση των άρθρων § 311 Abs. 2 και § 241 Abs. 2 BGB, θα πρέπει να συντρέχει η πρόσθετη προϋπόθεση παραβίασης ενός εξιδιασμένου καθήκοντος πληροφόρησης ή προειδοποίησης, που απορρέει από την ιδιαίτερη σχέση των διαπραγματευομένων.

Μόνη η καθυστέρηση της συμφωνίας ή της απόκρουσης της σύναψης μιας σύμβασης από την πλευρά του ενός μέρους δεν θεμελιώνει ευθύνη αυτού. Επίσης, η ευθύνη των μερών περιορίζεται, εάν έχει τεθεί προθε-

σμία για την κατάληξη των διαπραγματεύσεων και η προθεσμία αυτή παρέλθει χωρίς αποτέλεσμα. Τότε, τα μέρη μπορούν να υπαναχωρήσουν χωρίς να υπέχουν ευθύνη έναντι εκατέρων, δεδομένου ότι η σχέση εμπιστοσύνης έχει ήδη αποδυναμωθεί. Ωστόσο, θεωρείται ότι η εμπιστοσύνη έχει εδραιωθεί – και συνεπώς εντείνεται και ο βαθμός ευθύνης των μερών – όταν οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται ήδη σε προχωρημένο στάδιο και τα μέρη έχουν ήδη συμφωνήσει σε πολλά σημεία της σκοπούμενης σύμβασης.

Δεν μπορεί να γίνει λόγος για ευθύνη από διαπραγματεύσεις, όταν τα μέρη έχουν ήδη λάβει υπόψη τους το σοβαρό ενδεχόμενο διακοπής τους ή όταν υπαναχωρούν δικαιολογημένα απ' αυτές. Κυρίως, δε, όταν δεν έχει επιτευχθεί καμία συμφωνία στα ουσιώδη σημεία της σκοπούμενης σύμβασης, ώστε η βούληση των μερών παραμένει αδέσμευτη από κάποιου είδους εμπιστοσύνη ή υποχρέωση. Επιπλέον, δεν υπάρχει κάποια κατηγορία «σοβαρών» λόγων, τους οποίους πρέπει να επικαλεστούν τα μέρη, για να διακόψουν τις διαπραγματεύσεις, με την έννοια ότι κάθε «λογική» αιτία μπορεί να δικαιολογήσει τέτοια διακοπή. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, πρόκειται για προβλεπόμενη διακοπή των διαπραγματεύσεων, απόλυτα σύμφωνη με την ελευθερία της βούλησης των μερών, η οποία σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας.

Η αποκατάσταση της ζημίας στις ανωτέρω περιπτώσεις καλύπτει μόνο το αρνητικό διαφέρον, ενώ δεν αποκλείεται κατά περίπτωση να συντρέχει και υποχρέωση αποκατάστασης των δαπανών και κινδύνων, που ανέλαβε το άλλο μέρος θεωρώντας ως βέβαιη τη σύναψη της σκοπούμενης σύμβασης.

Κατά τον ίδιο τρόπο αντιμετωπίζονται από το δίκαιο και οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο διαπραγματευόμενος καθιστά υπαίτια ατελέσφορη την επιδιωκόμενη στις διαπραγματεύσεις σύμβαση είτε με το να προκαλέσει την ακυρότητά της, εξαιτίας κάποιας λανθάνουσας διαφωνίας των μερών, είτε με την αντίθετη προς τα συναλλακτικά ήθη υπονόμηση του αντιδιαπραγματευόμενου μέρους, είτε τέλος με την υπαίτια παρεμπόδιση των μερών να απευθύνουν έγκαιρα έναντι αλλήλων τις δηλώσεις βουλήσεως τους.

Η προσυμβατική ευθύνη και η υποχρέωση προς αποζημίωση στις περιπτώσεις ματαίωσης σύμβασης για τους λόγους που αναλύθηκαν ανωτέ-

ρω, στοιχειοθετείται με συνδυασμό των άρθρων § 311 Abs. 2, § 241 Abs. 2, § 280 Abs. 1 και § 276 Abs. 1 BGB<sup>126</sup>.

---

<sup>126</sup> § 276 Abs. 1 BGB « Der Schuldner hat Vorsatz und Fahrlässigkeit zu vertreten, wenn eine strengere oder mildere Haftung weder bestimmt noch aus dem sonstigen Inhalt des Schuldverhältnisses, insbesondere aus der Übernahme einer Garantie oder eines Beschaffungsrisikos, zu entnehmen ist. Die Vorschriften der §§ [827](#) und [828](#) finden entsprechende Anwendung.», Μτφ. «Ο οφειλέτης ευθύνεται με δόλο ή αμέλεια, όταν δεν προβλέπεται αυστηρότερη η ηπιότερη ευθύνη από το περιεχόμενο της ενοχικής σχέσης, ιδιαίτερα, όταν αναλαμβάνει κάποια εγγύηση ή τον κίνδυνο από την εκπλήρωση της παροχής. Οι διατάξεις 827 και 828 τυγχάνουν ανάλογης εφαρμογής».

## 6. Νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου (BGH) σχετικά με το § 311 Abs. 2 BGB (culpa in contrahendo)

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μνεία μιας σειράς αποφάσεων του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, οι οποίες επιλήφθηκαν υποθέσεων παραβίασης των προσυμβατικών υποχρεώσεων και κυρίως του καθήκοντος πληροφόρησης, που φαίνεται να αποτελεί – τουλάχιστον για τη νομολογία του συγκεκριμένου δικαστηρίου – την κύρια αιτίαση για την ανώμαλη εξέλιξη των διαπραγματεύσεων. Οι αποφάσεις, που επελέγησαν ανάμεσα σε πληθώρα σχετικών, καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα εννόμων σχέσεων, στις οποίες μπορεί να υπάρξει στάδιο διαπραγματεύσεων, κατά το οποίο γεννώνται υποχρεώσεις και απαιτήσεις από την παραβίασή τους, τις οποίες το δικαστήριο καλείται να επιβεβαιώσει με την κρίση του<sup>127, 128</sup>.

### i. BGH 19.05.2006 – VZR 264/05: Σύμβαση ανάθεσης ανέγερσης ακινήτων σε κατασκευαστική εταιρία

Αν κατά τις διαπραγματεύσεις παραβιάζεται το καθήκον πληροφόρησης, ο ζημιούμενος δεν δικαιούται να απαιτήσει αναπροσαρμογή της σύμβασης. Έχει μόνο το δικαίωμα να επισημάνει την δυσμενή γι' αυτόν σύμβαση και να ζητήσει εκκαθάριση της ζημίας, που προκλήθηκε από τη διάψευση της εμπιστοσύνης.

Για τον υπολογισμό της ζημίας από τη διάψευση της εμπιστοσύνης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η χαμηλότερη δυνατή τιμή, που θα μπορούσε να επιτύχει ο ζημιούμενος, εάν γνώριζε τους πραγματικούς όρους της σύμβασης, ώστε να ζητήσει αντικατάσταση του ποσού κατά το ύψος της δια-

<sup>127</sup> Ηλεκτρονικές πηγές: [www.juris.bundesgerichtshof.de](http://www.juris.bundesgerichtshof.de): ιστοσελίδα του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου και [www.dejure.org](http://www.dejure.org): ιστοσελίδα νομικών πληροφοριών σε σχέση με τον γερμανικό Αστικό Κώδικα

<sup>128</sup> Το σύνολο της γερμανικής νομολογίας συνίσταται σε αποφάσεις του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου και προέρχεται από την επίσημη ιστοσελίδα αυτού: [www.juris.bundesgerichtshof.de](http://www.juris.bundesgerichtshof.de)

φοράς με το συμφωνηθέν ακριβότερο τίμημα. Δεν χρειάζεται να' αποδείξει συγχρόνως ότι και το άλλο μέρος θα συμφωνούσε με το χαμηλότερο ποσό.

Ως αποκατάσταση της ζημίας από την παραβίαση του καθήκοντος διαφώτισης μπορεί να απαιτηθεί ακόμα και η σύναψη της ευνοϊκότερης για τον ζημιούμενο σύμβασης, με την προϋπόθεση όμως ότι ο ζημιούμενος θα αποδείξει ότι μια τέτοια σύμβαση θα είχε επιτευχθεί, αν αυτός είχε εξαρχής πλήρη γνώση των όρων της.

## **ii. BGH 02.06.2008 – II ZR 210/06: Σύμβαση αγοράς μετοχών από υποψήφιους νέους μετόχους**

Σε περίπτωση που οι εκπρόσωποι μιας εταιρίας αναλαμβάνουν να ενημερώσουν αυτοπροσώπως τους υποψήφιους νέους μετόχους για την πραγματική οικονομική κατάσταση της εταιρίας, προκειμένου να προβούν σε σύμβαση πώλησης μετοχών, οι εκπρόσωποι ευθύνονται για τα λανθασμένα και ανακριβή στοιχεία που έδωσαν βάσει των διατάξεων για την προσυμβατική ευθύνη.

## **iii. BGH 27.06.2007 – X ZR 34/04: Δημόσιος διαγωνισμός**

Σ' έναν διαγωνισμό, η σχέση εμπιστοσύνης που θεμελιώνεται στο προσυμβατικό στάδιο (προκήρυξη, κατάθεση προσφορών) επιτάσσει να επισημανθούν στους υποψηφίους αγοραστές κρίσιμα σημεία της διαδικασίας, τα οποία μπορεί να είναι ασαφή ή άγνωστα γι' αυτούς, όπως για παράδειγμα οι ενδεχόμενες παραβιάσεις των κειμένων διατάξεων για τους διαγωνισμούς ή ο τρόπος ανάθεσης, ώστε να τους εξασφαλιστεί η δυνατότητα επιτυχούς συμμετοχής.

Αν παραβιασθεί το ανωτέρω καθήκον διαφώτισης, τότε ο υποψήφιος μπορεί να απαιτήσει την αποκατάσταση της ζημίας για τις δαπάνες, στις οποίες προέβη λόγω της συμμετοχής του στον διαγωνισμό και τις οποίες δεν θα έκανε, αν γνώριζε επακριβώς τη διαδικασία.

**iv. BGH 27.03.2009 – V ZR 30/08: Πώληση ακινήτου (κατοικίας)**

Το γεγονός ότι στην κατασκευή ενός σπιτιού χρησιμοποιήθηκαν υλικά, τα οποία έχει αποδειχθεί ότι είναι ανθυγιεινά, αποτελεί ελάττωμα του πωλούμενου πράγματος, το οποίο ο πωλητής οφείλει να γνωστοποιήσει στον αγοραστή, χωρίς να χρειάζεται να ερωτηθεί συγκεκριμένα επ' αυτού. Γενικά, οι ερωτήσεις του αγοραστή για το πωλούμενο πράγμα, πρέπει να απαντώνται από τον πωλητή με σαφήνεια και ειλικρίνεια.

**v. BGH 13.06.2007 – VIII ZR 236/06: Πώληση κινητού (ηλεκτρικής συσκευής)**

Ο πωλητής μιας συσκευής ηλιακής θέρμανσης δεν είναι υποχρεωμένος να πληροφορήσει τον αγοραστή, ότι η εγκατάσταση της συσκευής αυτόνοτα προϋποθέτει μια σχετική δεξιότητα προς τούτο. Αν, ωστόσο, η εγκατάσταση πρέπει να γίνει από ειδικευμένο σε τέτοιες συσκευές τεχνίτη κι αυτό δεν τονίζεται στις οδηγίες εγκατάστασης αλλά ο πωλητής το γνωρίζει και το θεωρεί σημαντικό, οφείλει να ενημερώσει σχετικά τον αγοραστή. Σε αντίθετη περίπτωση, ο αγοραστής μπορεί να ακυρώσει την πώληση και να επιστρέψει τη συσκευή λόγω παραβίασης του προσυμβατικού καθήκοντος πληροφόρησης εκ μέρους του πωλητή.

**vi. BGH 22.09.2005 – III ZR 295/04: Ευθύνη του μεσίτη στη σύμβαση πώλησης ακινήτου**

Εάν ο μεσίτης σε σύμβαση πώλησης ακινήτου αξιώνει προμήθεια από τον αντισυμβαλλόμενο αγοραστή (εν είδει σύμβασης υπέρ τρίτου), βαρύνεται έναντι αυτού με καθήκον πληροφόρησης σύμφωνα με τις διατάξεις της προσυμβατικής ευθύνης, εφόσον γνωρίζει ότι ο πελάτης του – πωλητής έχει δώσει στον αγοραστή ελλιπείς πληροφορίες για την κατάσταση του πωλούμενου ακινήτου.

**vii. BGH 08.11.2007 – IX ZR 5/06: Αθέτηση της σχέσης εντολής από δικηγόρο**

Αν σε μια δικηγορική εταιρία, που έχει αναλάβει την εκπροσώπηση ενός προσώπου ανατίθενται συχνά υποθέσεις από τον αντίδικό του, θα πρέπει η εταιρία οπωσδήποτε να διευκρινίσει στον εντολέα της, αν υπάρχει εν προκειμένω πραγματική ή νομική σχέση με τον αντίδικο.

Επιπλέον, αν ο πληρεξούσιος δικηγόρος δεν είναι εξ αρχής διατεθειμένος να εκπροσωπήσει δικαστικά τον πελάτη του, αυτό οφείλει να το γνωστοποιήσει, χωρίς να απαιτείται προηγούμενη ερώτηση του πελάτη προς τούτο.

Η απόκρυψη των ανωτέρω στοιχειοθετεί παραβίαση του προσυμβατικού καθήκοντος ενημέρωσης, που έχει ως συνέπεια τη λύση της σχέσης εντολής μονομερώς από τον εντολέα, αμέσως μόλις περιέλθουν σε γνώση του τα παραπάνω.

-----

### III. Επίλογος – Συμπεράσματα

Η ρύθμιση της προσυμβατικής ευθύνης από τον ελληνικό ΑΚ αποτέλεσε πρωτοποριακό εγχείρημα, αφού με το σύστημα των άρθρων 197-198 ΑΚ αντιμετωπίστηκαν κατά τρόπο ολοκληρωμένο ζητήματα που είχαν απασχολήσει τη θεωρία και τη νομολογία, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές τάξεις.

Οι διαπραγματεύσεις αποτελούν το στάδιο που προηγείται κατά βάση σχεδόν σε κάθε σύμβαση που πρόκειται να καταρτισθεί και συχνά οδηγούν στη δημιουργία διενέξεων μεταξύ των συναλλασσομένων. Η νομολογία, αν και δεν έχει να επιδείξει ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό αποφάσεων, έχει αντιμετωπίσει το σύνολο σχεδόν των προβλημάτων που ανακύπτουν στο θέμα της ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις.

Ειδικότερα, το πέρας του χρόνου των διαπραγματεύσεων οριοθετείται στην κατάρτιση της συμβάσεων ή του προσυμφώνου ή στην οριστική διακοπή τους. Οι κανόνες των άρθρων 197, 198 ΑΚ είναι μεν δημοσίας τάξεως, πλην όμως έχουν τεθεί χάριν του ιδιωτικού και όχι του δημόσιου συμφέροντος, έχουν δε εφαρμογή και στις άκυρες συμβάσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι απαγορευμένες από το νόμο, αλλά και στις διοικητικές συμβάσεις. Περαιτέρω, κατά το στάδιο τούτο δημιουργείται υποχρέωση για διαφώτιση και ενημέρωση με βάση την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, με όριο τα θέματα που ο αντιδιαπραγματευόμενος όφειλε και μπορούσε να πληροφορηθεί με δική του επιμελή έρευνα. Εξάλλου, η ζημία που αποκαθίσταται είναι το αρνητικό διαφέρον και όχι το διαφέρον εκπληρώσεως της συμβάσεως που τελικά ματαιώθηκε, ενώ δεν θεμελιώνεται ευθύνη από προσυμβατικό πταίσμα, όταν το βλαπτικό γεγονός δεν είναι οι διαπραγματεύσεις αλλά η ίδια η σύμβαση.

Αντίστοιχα, στον γερμανικό αστικό κώδικα το στάδιο των διαπραγματεύσεων με το άρθρο 311BGB οριοθετείται σαφώς και αποκτά ρητή νομική ρύθμιση. Ο γερμανός νομοθέτης συγκεντρώνει στο γράμμα της διάταξης όλες εκείνες τις περιπτώσεις, που μέχρι τότε αποσπασματικά ρυθμιζόνταν από τον BGB καθώς και όσες ακόμα απασχολούσαν τη δικαστηριακή πρακτική με αναλογική εφαρμογή διατάξεων. Ακολουθώντας, αναπτύσσεται και το θεωρητικό νομικό οικοδόμημα, παρεμφερές με το ελληνικό, το οποίο

ερμηνεύοντας τη διάταξη διασαφηνίζει τα όρια εφαρμογής της, τις υποχρεώσεις των διαπραγματευομένων αλλά και τις προϋποθέσεις γένεσης της ευθύνης προς αποζημίωση.

Αξιοσημείωτο είναι δε το γεγονός ότι τόσο στην ελληνική όσο και στη γερμανική δικαστηριακή πρακτική, ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτά κατά το προσυμβατικό στάδιο η υποχρέωση των διαπραγματευομένων προς διαφώτιση του αντισυμβαλλόμενου μέρους σε βαθμό τέτοιο, ώστε η ευθύνη από διαπραγματεύσεις σχεδόν να ταυτίζεται με την παραβίαση του καθήκοντος προσυμβατικής ενημέρωσης. Η διαπίστωση αυτή επαληθεύεται από την ύπαρξη ειδικών νομοθετημάτων, που θεσπίζονται, για να κατοχυρώσουν την τήρηση της υποχρέωσης αυτής σε κάθε πιθανή της διάσταση μέσα στην πολυπλοκότητα των σύγχρονων συναλλαγών αλλά και από τον όγκο της νομολογίας της σχετικής με υποθέσεις, όπου η ευθύνη των διαπραγματευομένων γεννάται το πρώτον από την παραβίαση της εν λόγω υποχρέωσης.

Εν όψει της εμπειρίας άνω των εξήντα ετών ερμηνείας και εφαρμογής του ΑΚ, η ρύθμιση της προσυμβατικής ευθύνης μπορεί αναμφίβολα να χαρακτηρισθεί επιτυχής. Ανάλογος χαρακτηρισμός μπορεί να αποδοθεί και στην αντίστοιχη ρύθμιση του γερμανικού αστικού κώδικα. Με την καθιέρωση υποχρέωσης καλόπιστης συμπεριφοράς των μερών κατά το προσυμβατικό στάδιο, ο νομοθέτης τόσο του ελληνικού ΑΚ όσο και του γερμανικού BGB κατόρθωσε να εξελίξει την κωδικοποίηση των προσυμβατικών συναλλαγών σε σχέση με τα πρότυπά της, εναρμονίζοντας κατά τρόπο αρκετά επιτυχημένο την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας με το ηθικοπολιτικό αίτημα, το πρόσωπο να μεριμνά και για τα δικαιολογημένα συμφέροντα των άλλων, με τους οποίους έρχεται σε επαφή στο πλαίσιο μιας συναλλακτικής σχέσης.

Οι αρετές της ειδικότερης ρύθμισης της προσυμβατικής ευθύνης δεν περιορίζονται όμως μόνο σε αυτό το ιδεολογικό επίπεδο: αντί να επιλέξει μια περιπτώσιολογία αποδοκιμαζόμενης συμπεριφοράς κατά τις διαπραγματεύσεις, ο ΑΚ προέκρινε τη θέσπιση ενός γενικού κανόνα, στο πραγματικό του οποίου μάλιστα περιελήφθη η αρχή της καλής πίστης, με το έντονο αξιολογικό της φορτίο και τις δυνατότητες προσαρμογής στα δεδομένα της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης.

Η επιτυχής αυτή αφετηρία του νομοθέτη μπορεί να θεωρηθεί ότι ακολουθήθηκε με συνέπεια και κατά τη θεωρητική και νομολογιακή προσέγγιση των διατάξεων: η γενική ρήτρα της καλής πίστης συγκεκριμενοποιή-

θηκε κατά τρόπο μάλλον επαρκή για τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Μετά την επεξεργασία δεκαετιών, έχει πλέον διαμορφωθεί μια τυπολογία περιπτώσεων κακόπιστης συμπεριφοράς κατά τις διαπραγματεύσεις, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο για την εξειδίκευση και εφαρμογή του κανόνα του άρθρου 197ΑΚ στην εκάστοτε κρινόμενη περίπτωση, όσο και για την περαιτέρω γονιμοποίηση της επιστημονικής αναζήτησης κατά την ερμηνευτική προσέγγιση της γενικής ρήτηρας της καλής πίστης: δεδομένου ότι οι ομάδες περιπτώσεων προκύπτουν από τη συγκεκριμενοποίηση ενδιάμεσων αρχών του δικαίου, η θεωρητική και νομολογική εξέλιξη στο επίπεδο της τυποποίησης περιπτώσεων, ενεργεί αμφίδρομα, αφού μπορεί να σηματοδοτήσει την εξέλιξη και την εκλέπτυνση των συγκεκριμένων αρχών.

-----

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

### Ελληνική Νομολογία

Το σύνολο της ελληνικής νομολογίας προέρχεται από την ηλεκτρονική Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών «Ισοκράτης»: [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

### **Άρειος Πάγος**

ΑΠ 780/2007	ΑΠ 1232/2000	ΑΠ 1505/1988
ΑΠ 12/2006	ΑΠ 1346/2000	ΑΠ 1833/1987
ΑΠ 37/2005	ΑΠ 1565/2000	ΑΠ 1127/1986
ΑΠ 1242/2005	ΑΠ 261/1996	ΑΠ 1812/1985
ΑΠ 994/2004	ΑΠ 309/1996	ΑΠ 269/1984
ΑΠ 5/2001	ΑΠ 764/1996	ΑΠ 1303/1984
ΑΠ 1392/2001	ΑΠ 628/1995	ΑΠ 344/1982
ΑΠ 1463/2001	ΑΠ 1304/1994	ΑΠ 786/1982
ΑΠ 1678/2001	ΑΠ 1324/1994	ΑΠ 211/1980
	ΑΠ 10/1991	ΑΠ 1446/1980
		ΟΛΑΠ 807/1973

### **Εφετεία**

Εφαθ 3159/2006	Εφαθ 6504/1995	Εφαθ 11852/1988
ΕφΔωδ 30/2004	ΕφΘεσ 65/1994	Εφαθ 11120/1986
Εφαθ 5950/2004	ΕφΠειρ 856/1993	Εφαθ 11518/1986
Εφ Πειρ 481/2002	Εφαθ 4913/1991	Εφαθ 4183/1981
Εφαθ 561/2002	ΕφΘεσ 676/1990	ΕφΘεσ 221/1980
ΕφΠειρ 1219/2000	ΕφΘεσ 2325/1990	ΕφΘεσ 348/1980
Εφαθ 9382/2000	Εφαθ 6322/1990	Εφαθ 2698/1978
Εφαθ 5246/1998	Εφαθ 12101/1989	Εφαθ 1090/1969
ΕφΠειρ 718/1996	Εφαθ 5382/1988	

### **Πολυμελή Πρωτοδικεία**

ΠΠΑ 4227/2004	ΠΠρΘεσ 19361/1996
ΠΠρΛαρ 226/1999	ΠΠΚαρδ 38/1992
ΠΠρΘεσ 831/1977	

## **Μονομελή Πρωτοδικεία**

ΜΠΠειρ 1017/1988

## **Ειρηνοδικεία**

ΕιρΘεσ 1397/2005

ΕιρΑθ 932/1997

-----

## **Γερμανική Νομολογία**

Το σύνολο της γερμανικής νομολογίας συνίσταται σε αποφάσεις του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου και προέρχεται από την επίσημη ιστοσελίδα αυτού: [www.juris.bundesgerichtshof.de](http://www.juris.bundesgerichtshof.de)

## **BGH**

BGH 27.03.2009 – V ZR 30/08

BGH 02.06.2008 – II ZR 210/06

BGH 13.06.2007 – VIII ZR 236/06

BGH 27.06.2007 – X ZR 34/04

BGH 08.11.2007 – IX ZR 5/06

BGH 19.05.2006 – VZR 264/05

BGH 22.09.2005 – III ZR 295/04

BGH 26.09.1961 - NJW 62/31

-----

## **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

### **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

- Βαθρακοκόιλης Βασίλης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Τόμος Α΄: Γενικές Αρχές*, 2001
- Γεωργιάδης Απόστολος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2002,
- Γεωργιάδης Απόστολος/Σταθόπουλος Μιχάλης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Τόμος Ι – Γενικές Αρχές*, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα 1997.
- Καμπίτσης Α., *Περί προσυμβατικής ευθύνης*, 1960
- Καράκωστας Ιωάννης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005
- Καράσης Μαριάνος/Νικόπουλος Βασίλειος/Βαλτούδης Αναστάσιος, *Θέματα προσυμβατικής ευθύνης*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2006
- Καράσης Μαριάνος, *Εγχειρίδιο Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου – Δίκαιο της Δικαιοπραξίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1996
- Κουμάντος Γεώργιος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Άρθρα 197 -198*
- Λαδάς Παναγιώτης, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου ΙΙ*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2009
- Λιάππης Δημήτριος, *Η διαμόρφωση των συμβάσεων*, Εδκόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2003
- Παπαντωνίου Ν. Σ., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 1983
- Παπαστερίου Δημήτριος/Κλαβανίδου Δέσποινα, *Το δίκαιο της δικαιοπραξίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσ/νίκη, 2008
- Σπυριδάκης Ιωάννης, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, άρθρο 198*
- Σταθόπουλος Μιχάλης, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, 2004
- Τριάντος Νικόλαος, *Δικαιοπραξίες [Άρθρα 127 – 200]*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1998
- Φίλιος Παύλος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή, 2009
- Χούγιας-Παλαιολόγος Αλέξανδρος, *Φιλοσοφία του Δικαίου 1. Θεμελιακή προβληματική*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή, 2000

## **ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

- Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB, Band 2: Schuldrecht Allgemeiner Teil*, Verlag C.H. Beck 2007  
Rudolf von Jehring, *Culpa in Contrahendo*, Verlag Gehlen – Bad Homburg v.d.H. – Berlin-Zürich, 1971  
Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, erster Band, Allgemeiner Teil, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1987  
Dieter Medicus, *Schuldrecht I – Allgemeiner Teil, ein Studienbuch*, Verlag C.H. Beck, München 2006

## **ΑΡΘΡΑ**

- Βαλτούδης Αναστάσιος, *Ζητήματα περιεχομένου και έκτασης της αποζημίωσης στην προσυμβατική ευθύνη*, ΧρΙΔ Ε/2005, 689  
Καράσης Μαριάνος, *Η προσυμβατική ευθύνη κατ' ΑΚ 197-198*, ΧρΙΔ Ε/2005, 769  
Καράσης Μαριάνος, *Σχόλια στο άρθρο 198§2 ΑΚ*, Εφημερίδα των Ελλήνων Νομικών, 1976, 811  
Καράσης Μαριάνος, *Η ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων (νομοτεχνική κριτική του άρθρου 198§1 ΑΚ)*, ΝοΒ 26, 592  
Κορνηλάκης Άγγελος, *Η κακόπιστη συμπεριφορά ως προϋπόθεση της ευθύνης από διαπραγματεύσεις*, Αρμ 2003, 481-482  
Λιάππης Δημήτριος, *Η ευθύνη τρίτου από διαπραγματεύσεις: εσφαλμένη πληροφόρηση, ίδιο συμφέρον και εμπιστοσύνη ως κριτήρια αστικής ευθύνης*, ΝοΒ 51, 422  
Μπαρμπαλιάς Παναγιώτης, *Η κατά τα άρθρα 197 και 198 ΑΚ ευθύνη εκ των διαπραγματεύσεων*, ΝοΒ 22, 733  
Μπόσδας Δ., *Η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις*, ΑρχΝ ΙΘ', 337  
Πουλιάδης Αθανάσιος, *Οι «υποχρεώσεις προστασίας» (των εννόμων αγαθών του σντισυμβαλλομένου) στο δίκαιο της συμβατικής και προσυμβατικής ευθύνης*, Αρμ 1983, 741  
Σπυριδάκης Ιωάννης, *Έκταση και περιεχόμενο της αποζημίωσης κατά το άρθρο 198ΑΚ (σχολιασμός σε ΠΠρΘεσ 831/1977)*, ΝοΒ 26, 539  
Τσαλαγανίδης Ιωσήφ, *Η ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις-Νομολογιακή αντιμετώπιση*, ΕφΑΔ 3/2009, 259  
Τσολακίδης Ζαφείριος, *Η προσυμβατική ευθύνη στο σύστημα του Αστικού Κώδικα*, ΕφΑΔ 3/2009, 264

## **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ**

[www.bankofgreece.gr](http://www.bankofgreece.gr) – Τράπεζα της Ελλάδος

[www.hba.gr](http://www.hba.gr) – Ελληνική Ένωση Τραπεζών

[www.efpolis.gr](http://www.efpolis.gr) – Γενική Γραμματεία Καταναλωτή

[www.ec.europa.eu](http://www.ec.europa.eu) – Ευρωπαϊκή Επιτροπή

[www.minfin.gr](http://www.minfin.gr) – Υπουργείο Οικονομικών

[www.hcmc.gr](http://www.hcmc.gr) – Ελληνική Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς

[www.nbg.gr](http://www.nbg.gr) – Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

[www.juris.bundesgerichtshof.de](http://www.juris.bundesgerichtshof.de): ιστοσελίδα του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου

[www.dejure.org](http://www.dejure.org): juristische Informationsdienst: ιστοσελίδα νομικών πληροφοριών σε σχέση με την γερμανική νομοθεσία και νομολογία